

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE

Mehemmed ile Gülendârn Destanı

Hazırlayan: Dr. Nabi Kobotarian (Azeroğlu)

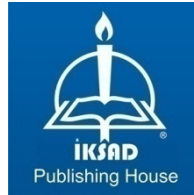

İKSAD
Publishing House

TEBRİZ ÂŞIKLIK GELENEĞİNDE

*Mehemmed ile Gülendam
Destanı*

Hazırlayan: Dr. Nabi Kobotarian
(Azeroğlu)

Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other non
commercial uses permitted by copyright law. Institution
of Economic Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E Mail: iksadyayinevi@gmail.com

kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications - 2019©

ISBN: 978-605-7923-98-1

Cover Design: İbrahim KAYA

January / 2019

Size = 16x24 cm

سن منیمسک منیمسک
یوردوم یوام مسکنیمسک
آنا دوغما وطنیمسک
آذربایجان آذربایجان

AZERBAIJAN'A

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	1
Giriş	6
İran Türkleri Konusunda Genel Bilgiler	8
Tebriz Coğrafyası.....	9
Tebriz'in Tarihi	10
Tebriz'in Ekonomi ve Nüfus Yapısı	14
Tebriz'in Sosyo-Kültürel Yapısı	16
Destanların Tarihsel Gelişimi.....	20
Azerbaycan Âşıkcların'da Destan Anlatma.....	24
Tebriz Âşıkclarının ortak özellikleri.....	26
Tebriz Âşık Destanlarının Yapısı	28
Mehemmed ile Güclendam Destanı'nın Özü.....	30
Mehemmed ile Güclendam Destanı'nda Olay Örgüsü.....	33
Mehemmed ile Güclendam Destanı'nda Motifler	33
Mehemmed ile Güclendam Destanı'nın Metni	34
Divani	34
Mehemmed'in Şah Abbas Sarayına Girmesi.....	37
Şah Abbas, Muhammed'e Başkemandarlık Rütbesini Vermesi	39
Muhammed'in Elvan Dağa Gitmesi ve Güclendam ile Karşılaşması.....	41
Güclendam'ın Muhammed ile Cenk Etmesi ve Muhammed'in Yaralanması	49
Muhammed'in Ninesinden İzin Alıp Kışmır'e Yola Koyulması	64
Muhammed'in Gözel Hanımla Karşılaşması	69
Gözel Hanım'ın Muhammed'e Oyunu ve Bilgin İhtiyarın Yardımı	73
Mehemmed'in Kara Dev Zindanından Kurtulması ve Bilgin İhtiyarla Yola Koyulması	78

<i>Muhammed Yaşlı Adam ile Yol Ayrımında Vedalaşması</i>	83
<i>Muhammed'in Çoban Nağı ile Karşılaşması Ondan Yolu Sorması</i>	84
<i>Şehrebanı'nın Mehemmed'in Verdiği Yüzüğü Gülendam'a Götürmesi..</i>	90
<i>Gülendam'ın Düğün Günü Heyder Beg'in Elinden Kaçırılması</i>	102
<i>Muhammed'in Çoban Nağı'dan Ayrılması</i>	108
<i>Mehemmed ile Gülendam Atlarının İzlerini Danalarla Kaybetmesi</i>	111
<i>Gülendam ile Muhammed Heyder Beg'in Askerleriyle Çarpışmaları</i>	118
<i>Mehemmed, Kara Dev'in Verdiği Saç Telini Güneşe Tutması ve Kara Dev Askerleriyle Yardıma Gelmesi</i>	120
<i>Kara Dev Yanında Tuttuğu Gözel Hanım'ı Mehemmed ile Gülendama Bağışlaması</i>	120
<i>Negi ile Gözel Hanım'ın Evlenmesi</i>	125
<i>Duvakkapma</i>	132
<i>Bayatı</i>	133
<i>Destanda Adı Geçen Şahıslar</i>	134
<i>Destanda Adı Geçen Mekânlar</i>	135
<i>Açıklamalı Sözler</i>	136
<i>Sözlük</i>	140
<i>Kaynaklar</i>	151

Kısaltmalar

Agb	: adı geçen bildiri
Age	: adı geçen eser
AFD	: Azerbaycan Folklor Dergisi
AMBAFE	: Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü
AKMY	: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları
AÜTAED	: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitü Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ATKD	: Azerbaycan Türk Kültür Dergisi
AZT	: Azerbaycan Türkçesi
AYBD	: Azerbaycan Yurt Bilgisi Dergisi
BL	: Büyük Larousse
BÜFK	: Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafi Fakültesi
HKA	: Halk Kültürü Araştırmaları
HÜEFD	: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
K	: Kaynak kişi
KAY	: Kültür Ajans Yayınları
KBV	: Kültür Bakanlığı Yayınları
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
MFAD	: Milli Folklor Araştırmaları Dairesi
MFY	: Milli Folklor Yayınlar
Nu	: Numara
S	: Sayı
s	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalizm Cumhuriyetler Birliği
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedyası

ÖN SÖZ

Âşıklar arasında destan söyleme geleneği zayıflasa da günümüzde devam ettiğini görmekteyiz. Azerbaycan sahası, Türk kültürünün en yoğun ve yaygın olan bölgelerinden olduğu için sahada âşıklık geleneğinin önemli bir yeri vardır. Bu bölgede destan söyleme geleneği âşıklar arasında güçlü bir şekilde görülmektedir.

Azerbaycan bölgesinin âşıkları arasında destan söyleme geleneği oldukça yaygındır. Bu bölgede insan hayatının üç önemli evresi olan doğum, evlenme ve ölüm aşamalarında âşıkların izlerini görmemiz mümkün. Kahvehane, sünnet düğünleri ve ad verme törenlerinde âşıklar destan veya destan parçalarını dinleyicilerine anlatmaktadır.

Ozan, baksı geleneğinin devamı niteliğinde olan âşıklık geleneği eski tarihi işlevlerini kaybetse de Türk topluluklarında farklı bir biçimde işlevlerini sürdürmektedirler. Bugün de eskisi gibi Azerbaycan'da âşıklara büyük saygı duyulmaktadır. Düğünlerde gelinin yanı sıra bir kurbanın da düğüne davet edilen âşık için kesilmesi sözümüzü ispatlamaktadır. Ozan, baksı, şaman geleneğinin devamcısı olan âşık, rüyasında âşıklık yeteneğini aldıktan sonra doğaçlama şiir söylemeye başlar. Âşık da Dede Korkut gibi sazıyla sözüyle milletini iyilik yapmaya, kötülükten uzak durmaya davet eder.

Destan söyleme geleneği Azerbaycan âşıkları arasında eskiden beri önemli bir gelenektir. Kırk gün kırk gece veya yedi gün yedi gece süren eski düğünlerde âşıklar bu süreyi destan söyleyerek doldurmaktaydılar. Kimi zaman düğünü yürüten âşık destan yerine destan parçalarını dinleyicilere sunmaktadır. Âşıklarda destan bağlamak bir ayrıcalıktır. Destan bağlayan âşık diğer âşıklardan üstün olduğunu ifade eder. Âşık karşılaşmalarında, atışma ve deyişmelerde destan bağlayan âşık diğer âşıklardan destan bağlayıp bağlamadıklarını sorar.

Âşık edebiyatında destanlar tarihsel yönleri bulunan ürünlerdir. Genel olarak anlatı türleri bir toplumun özüdür. Bu nedenle milli bilinç üzerinde etkileri büyüktür. Destanların millî bilinç üzerine olan etkisinin örneğini Sovyet Birliği döneminde görebiliriz. İdeolojik halk bilimi kuramı çerçevesinde destanlar ele alındığında bu konu aydınlanmaktadır. Sovyet döneminde millî ve kahramanlık konulu destanlar komünist ideolojisi çerçevesinde yerini almaktaydı. Bu kurama esasen kimi zaman Dede Korkut ve Koroğlu Destanları haydutların edebiyatı olarak adlandırılmış, kimi zaman insanları

savaşa hazırlamak için propaganda olarak kullanılmıştır. Aynı yaklaşım diğer ideolojik sistemlerde tekrar etmektedir.

İran'ın farklı bölgelerinde yaşayan Türkler kendilerine özgü âşık ortamları yaratmış. Türkmen Türkleri Horasan bölgesinde, Kaşkay Türkleri İran'ın merkezinde ve Azerbaycan Türkleri İran'ın Kuzey Batı bölgelerinde farklı âşık muhitleri ortaya koymuşlar. Âşıklık geleneği ve onun önemli kolu olan destan söyleme geleneğinin gelecek nesillere aktarılması ve korunması için bu gelenek bir meslek haline getirilmelidir. İran'da büyük Türk nüfusunun yaşaması bölgede köklü bir âşık geleneğini doğurmuştur. Ancak bu geleneği sürdüren âşıklar her türlü destekten yoksun durumdadırlar.

Tebriz âşıklık geleneğinde destan söyleme eskiden daha güçlü görünmekteydi. Bugün destan söyleme geleneğini icra eden âşıkların sayısında dikkate değer bir azalma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, teknolojik imkânların artması, elektronik medyanın güçlenmesi, sözlü kültür ortamının zayıflaması ve dinleyicilerin azalmasındandır. Ayrıca insan hayatının son dönemde geçirdiği evrim ile destanların yaratılmasına olanak sağlayan kültürel ortamın zayıflaması sözlü geleneğin tüm geçimini zor şartlarda sağlamasından dolayı başka işlerde çalışmak zorunda kaldığı için de eskiden olduğu performansı gösterememektedir. Zayıflayan bir diğer konu usta-çırak ilişkisi olmuştur. Artık âşık adayı bir usta âşığın yanında gecesini gündüzünü geçirmemektedir. Bu durum da geleneğin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu geleneğin en son kalıntıları bazı usta âşıkların Tebriz ve diğer kentlerde saz eğitim kursu açmaları olmuştur.

Tebriz âşık destanlarından olan Şikâri Destanı dört nesil âşık sinesinden bugüne süregelmiştir. Âşık Yedullah'ın dediğine göre destanı üstadı Âşık Hac Ali İspananlı, o da üstadı Âşık Elesger Gümüşkemer ve o da üstadı Âşık Samed Çakırlı'dan öğrenmiştir. Bu destan son zamanlarda bilim dünyasına tanıtılan önemli destanlarımızdan olduğu için daha çok inceleme ve araştırmayı gerektirmektedir. Türk dünyasının en uzun manzum ve mensur destanı niteliği taşıyan bu destan Anadolu sahasında karşılaştığımız Battalname ve Danişmentname ile benzerliğinden dolayı üzerinde durulması gereken konudur. Aynı dönem ürünü olan destanın genel konusu Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak olmuştur. Destanın başlangıcı âşık tarafından bu şekilde anlatılmaktadır: “Rum diyarında Dârâ vilayetinde Şah Dara adlı bir padişahın Erçe ve Şikâri adında iki oğlu vardı...” Bu başlangıç bize birçok ipucu vermektedir. Âşık

destanlarının kökeninin İran Azerbaycan'ı sahası olduğu tespitinden yola çıkarak Şikâri Destanı'nın Battalname ve Danişment-name'nin kayNegi, yoksa iki sahada paralel giden ürünler olduğu daha sonraki araştırmalarla ortaya çıkacaktır.

Tebriz âşıklarıyla görüşmelerimizde gözlemlediğimiz önemli tespitleri bu şekilde sıralayabiliriz:

- Tebriz âşıklarından derlediğimiz destanlar âşıklık geleneğinde söylenen en kapsamlı destanlardır. Hem Kuzey Azerbaycan ve hem Türkiye'de söylenen destanların en kapsamlı şekillerine bu bölgede rastlıyoruz. Bu da Anadolu sahasında bilinen birçok destanın çıkış noktasının İran Azerbaycan'ı olduğunu güçlendirmektedir.
- Âşıklar toplumun bilgin kişileri olarak tahkiye yolu ile destanlarını anlatmaktadırlar. Destanın duygusal bölümlerini saz eşliğinde anlatmaktadırlar. Âşık bulunduğu ortamda (kahvehane, ev veya salon) otoritesini kullanarak sessizliği sağladıktan sonra destana hazırlık amacıyla büyük ustaların şiirlerinden okur. Divânî, peşrev gibi adlarla anılan bu şiirler aynı zamanda öğütleme amacı da taşımaktadır. Bu girişle âşık ortamda ağ sakal özelliğini de elde etmiş olur.
- Saz, söz ve ses Azerbaycan ve genel olarak âşıklık geleneğinde önemli üç öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji kullanımıyla elektrosaz ve mikrofonların ayarlarını değiştirerek sesin istenilen hale getirilmesi de geleneği etkileyen öğelerdendir.
- Azerbaycan ve Tebriz bölgesi şifahi edebiyat yönünden zengin olduğu için, bölgenin âşıkları da atasözleri, deyimler ve masalları bolca kullandığını görmekteyiz.
- Âşık her zaman ayakta sazını çalar. Sazı her zaman yukarıya doğru eğilimlidir. Bunun nedenini âşıktan sorduğumuzda sazın Tanrıdan ilham aldığını söylemektedir. Âşıklar kendilerini ilahi bir güçten güç aldığını bildirmektedirler. Âşıkların bu yaklaşımı bize ozan-baksı-şaman geleneğini hatırlatmaktadır.
- Azerbaycan sahasında destan söyleme köklü bir gelenek olmasına rağmen bugün destan söyleme geleneğini icra eden âşıkların sayısında dikkate değer bir azalma olduğu görülmektedir.
- Televizyon ve sosyal ağların bu kadar hayatı etkilemediği dönemlerde âşıklar geleneklerini daha güçlü şekilde göstermekteydiler.

- Destan söyleme geleneği daha çok düğün, sünnet törenleri ve kahvehanede sürdürülmekteydi. Bugün bu gelenekler zayıflasa da hala görmemiz mümkündür.
- 1970li yıllarda âşık destanları kasetler üzerine yazılmakla sanal dinleyici kitlesi oluşmaya başladı. Kâr amacıyla kasetler üzerine yazılan destanlar kaset yayımcıları tarafından üretilmiş ve dinleyici kitlesine sunulmuştur. Bu kasetler bugün için bulunmaz bir kaynak oluşturmaktadır.
- Teknolojinin ilerlemesi ve elektronikleşmede olan gelişmeler insanoğlunun hayat tarzının ve anlayışının her yönüyle değişmesine neden olmuştur. Bu değişimlerden âşıklık geleneği de nasibini almıştır. Bir taraftan usta çıraklık geleneğinin zayıflaması söz konusu iken diğer taraftan bu ortamdan yararlanan genç âşıklar ustanın yanında bulunmak yerine onun sesini ve sözlerini dinlemekle saz ve şiir söylemeye başlamışlar. Bu elektronik ortamların bir diğer faydası âşıkların ürünlerini dünyanın her yerine yayma imkânını sağlaması olmuştur.
- Eskiden Azerbaycan'da bütün toylar âşıklar tarafından yapılıyordu. Bugün bu gelenek zayıflasa da hala âşıkları toylarda görmemiz mümkündür. Âşıklar köy ve kasabalarda toyların vazgeçilmezlerinden sayılmaktadır. Teknolojinin geliştiği büyük kentlerde toylarda elektronik enstrümanlar yaygındır.
- Kırk gün kırk gece veya yedi gün yedi gece süren eski toylarda, âşıkların bu süreyi destan söyleyerek doldurmaları gerekiyordu. Destan arasında âşık farklı konulardan söz açsada destan ardıcılığını kaybetmez. Bazen yanındaki balaban çalan da kısa destan anlatır.
- Âşığın söylediği destan toyun asıl destanıdır ve destan bittiği zaman toy da bitmiş oluyordu. Destanı erken bitiren âşık iyi âşık sayılmaz ve halkın tepkisini bile alabiliyordu.
- Destanların söyleme ortamlarına baktığımızda destanların söylendiği zamanlardan da ipuçları elde edebiliriz. Şenliklerde, kutlamalarda ve ağırlamalarda yılın her zamanında (Muharrem ve Sefer ayı hariç) âşıklar destanlarını farklı yerlerde söylerler.
- Tebriz âşıklık geleneğinden derlediğimiz destanlar genelde manzum ve mensur karışık biçimde olmuştur. Ancak kimi âşıklar ustalıklarını göstermek için tamamıyla manzum destanlarda

söylemektedirler. Bunlardan Âşık Gafar'ın Babek Destanı'nı örnek olarak verebiliriz.

- Bu çalışmamızda Tebriz âşıklarından derlediğimiz Mehemed ile Gülendâd destanını Âşık Hasan Gaffari'nin ağzından yazıya aktardık. Amacımız Azerbaycan yazılı edebiyatına katkıda bulunmak, Azerbaycan kültürünü ve âşık geleneğini Türkiye'de tanıtmak olmuştur. Daha önce Türk Dil Kurumunun destanlar projesi çerçevesinde destanları toplayıp yazıya aktardığımız çalışmalara esasen Azerbaycan Türkçesinin Tebriz şivesiyle yazıya geçirdiğimiz metnin karşısında Türkiye Türkçesine aktardığımız şekli yer almaktadır. Böylelikle okuyucu Tebriz ağzından bir destanın metnini okuyarak Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesini karşılaştırma imkanını da elde etmiş olacaktır. Bu çalışmada emeği geçen Masume Ağazade ve Rogaiyeh Azizpour'a teşekkürlerimi bildiririm.

GİRİŞ

Milli edebiyatın en önemli temsilcisi olan destanlar, ozanların halefi olan âşıklar tarafından günümüze kadar sürüp gelmiştir. Sözlü edebiyat ürünleri zaman içinde hafızalardan silinip yok olmaktadır. Âşık destanları da sözlü edebiyatın bu kaçınılmaz kuralından müstesna değildir. İnsan hafızasına dayalı olan sözlü edebiyatı yazıya geçirmek Tebriz sahasında çalışan araştırmacıların en önemli uğraşlarıdır. Görüşme yaptığımız âşıkların yıllar önce kasetlere yazılan destanların bazı bölümlerini hatırlamamaları insan hafızasının güvenilmez olduğunu bize göstermektedir. Bunun yanı sıra kasetler üzerinde kayda alınan destanlar zamanla kullanılmaz bir hale gelmektedir. Biz bu çalışmamızda bir taraftan destanları âşıkların sinesinden toplayarak diğer taraftan yıllar önce ses kayıtlarını toplayıp yazıya geçirmekle bu destanları yok olmaktan kurtarmaya ve üzerinde çalışma yapma imkânı yaratmaya çalıştık.

Düğün, tören ve kahvehanelerde söylenen destanları ortamlarında dinleyip kayda alarak bu ortamlardaki gelenek ve kuralları yakından görmek gerekmektedir. Bunun için katılımcı ve gözlemci olarak bu ortamlara girip derlediğimiz bilgileri sistematik şekilde ortaya koymaya çalıştık. Gayemiz zayıflayan âşık geleneği çerçevesinde destan söyleme ortamı üzerinde bilimsel yaklaşımla sözlü kültür ortamını yazıya aktararak gelecek nesillere ulaştırmak olmuştur. Âşıkların söylediği destanlar hem âşıklarla ve kaynak kişilerle görüşme yaparak derlenmiş, hem de daha önce kasetler üzerine alınan ses kayıtlarını toplayarak yazıya aktarılmaya çalışılmıştır.

Dünyada ilk derlemelere imza atan Alman Grimm Kardeşlerin derledikleri masallar üzerine araştırmalar milli ruhun canlanmasına, millet kavramının ortaya çıkmasına neden olmuşlar. Bu eserler bir kişinin değil bir ulusun ürünü olduğu için milli varlıkları sayılmıştı. Bu çalışmada sözlü kültürün en önemli ürünü olan destanların derlenmesi, yazıya aktarılması ve üzerinde bilimsel çalışma yapılması amaçlanmıştır. Tarih boyu milli edebiyat araştırmalarının temel amacı milli ruhun zenginliğini ortaya çıkarmaya yönelik olmuştur.

Tebriz sahasında âşıklar üzerinde yapılan bu çalışmanın önemli özelliklerinden biri de derleme metodu ile topladığımız destanlar üzerinde çalışma olmuştur. Destanların kayıtları toplandıktan sonra elektronik ortama aktarılarak zaman içinde bozulmasından korumaya alınmıştır. Bu derlemeler Turuz sanal

kitaplığının Azerbaycan âşıklar bölümünde sanal ortamda araştırmacılara sunulmuştur. (www.turuz.com)

Televizyon ve sosyal ağların bu kadar hayatı etkilemediği dönemlerde âşıklar geleneklerini daha güçlü şekilde göstermekteydiler. Destan söyleme geleneği daha çok düğün, sünnet törenleri ve kahvehanede sürdürülmekteydi. Bugün bu gelenekler zayıflasada hala görmemiz mümkündür. 1970li yıllarda âşık destanları kasetler üzerine yazılmakla sanal dinleyici kitlesi oluşmaya başladı. Bu dönemden kalan destan kasetleri araştırmacılar için büyük bir kaynak oluşturmaktadır. Kâr amacıyla kasetler üzerine yazılan destanlar kaset yayımcıları tarafından üretilmiş ve dinleyici kitlesine sunulmuştur. Bu kasetler bugün için bulunmaz bir kaynak oluşturmıştır. 2000 yıllarına kaset döneminin bitmesi ve dijital dönemin başlaması ile 1970 yıllarından beri kaset üzerinde kayda alınan âşık destanlar zaman içinde bozulmaya başladı. Bazı kasetlerin zaman aşımıyla birlikte kaydın bozulduğunu ve anlaşılmayan duruma geldikleri görülmektedir. Bu destan kasetlerini kurtarmak için dijital ortama aktarılması ve CD şeklinde yeniden dinleyici kitlesine ulaşmasını teknolojinin bize sunduğu fırsat olarak değerlendirdik. Böylelikle CD'ye aktarılan destanların üzerinde bilimsel çalışmalar yapılmasının yolu açılmıştır. Sanal ortamda dinleyici anlatıcı arasında geleneğin değişime uğraması araştırmamız için büyük kayıp sayılmaktadır.

Bascom'a göre anlatıma dayalı bir folklor ürünü yazı diline bağlamı göz önüne alınmadan yazıya aktarılmamalıdır. Yazı dili veya standart dil kullanılarak yapılan aktarmalarda anlatım özelliklerinin çoğu kaybolur. Biz de çalışmamızda âşıkların söyledikleri destanları bir sözel sanat olarak değerlendirmeye çalıştık. Âşıkların destan söyleme sırasında mimik, el, kol ve beden hareketlerinin görüntülü kayıtları bulunmadığından kayda alınamadı ancak ses kayıtlarının elektronik ortama aktarılarak destanların orijinal söylemleri korumaya alınmıştır. Bu ses kayıtlarının en önemli eksikliği dinleyici kitlesinin önünde söylenmemesidir. Bu nedenle anlatıcı dinleyici arasındaki etkileşimden yoksundurlar. Kayda alınan destanlar sesiz bir ortamda kaydedilsede âşıklar karşılarında dinleyici kitlesi olduğunu düşünerek destanlarını anlatmaktadırlar.

Teknolojileşme ve elektronikleşme gelişmelerinin insanoğlunun hayat tarzının ve anlayışının her yönüyle değişmesine neden olmuştur. Bu değişmelerden âşıklık geleneğinde nasibini almıştır. Bir

tarafından usta çıraklık geleneğinin zayıflaması söz konusu iken diğer taraftan bu ortamdan yararlanan genç âşıklar ustanın yanında bulunmak yerine onun sesini ve sözlerini dinlemekle saz ve şiir söylemeye başlamışlar. Bu elektronik ortamların bir diğer faydası âşıkların ürünlerini dünyanın her yerine yayma imkânını sağlaması olmuştur.

Tebriz’de 1990lı yıllardan beri sözlü ürünleri derlediğimiz bu çalışmada eski kaset kayıtlarından da yararlanılmıştır. Bu destan kayıtları toplanarak yok olup gitmekten, zaman aşımına uğramasının ve yok olmasının önü alınmıştır. Âşıklar ile görüşmemizde kayda aldığımız görüşmeler dikkatli bir şekilde yazıya aktarılarak işin ustası olan âşıkların deneyimlerinden en yüksek seviyede yararlanılmaya çalışılmıştır.

İran Türkleri Konusunda Genel Bilgiler

İran coğrafyası, büyük Türk nüfusu ile zengin şifahi halk edebiyatına sahip olan Türk yurtlarından. Bölgede binlerce yıldır yaşayan büyük Türk nüfusu köklü bir sözlü kültür geleneği ortaya koymuştur. İran’da yaşayan Türkmenler, Kaşkaylar, Afşarlar, Kaçar’lar, Şahsevenler, Karadağlılar, Karapapaklar, Hamse Türkleri, Eynallular, Baharlular, Kengerlular, Boçagçiler, Karayiler, Bayatlılar, Karaçorlular, Ağaçeri ve Azerbaycan Türklerinin diğer boyları gibi çeşitli Türk toplulukları yaşamaktadır. Bu bölgede âşıklar Türk kültürünün gönüllü elçileri olarak bir yandan ozanlık-âşıklık geleneğini sürdürüp yaşatmakta diğer yandan Türkçenin gelişme ve yayılma ortamını sağlamışlar.

İran Türklüğü ve İran Türkleri bugüne dek araştırılmayan konular arasında yer almıştır. W. Bartholdun, İran’ın tarihi coğrafyasına dair kitabında dağınık olsa da bilgiler verilmiştir (kitabın Farsça tercümesi Tahran’da 1308 hicri şemsi’de yayımlanmıştır).¹ İran etnografyası hakkında da N. De Khanikoff 1866 yılında Paris’te basılmış eserinde vermiştir.² Ahmet Caferoğlu 1932 yılında çıkardığı “Azerbaycan Yurt Bilgisi” dergisinde İran Türklerini birçok konuda masaya yatırmıştır.

İran’ın büyük bölümü eski zamanlardan beri Türk yurdu olmuştur. Türkistan ve Anadolu coğrafyasını birleştiren bu önemli

¹ . Köprülü, Mehmet Fuat, (1989), Edebiyat Araştırmaları II, Ötüken Yayınları, s. 33.

² . Khanikoff, (1866), Memoire sur l’ethnographie de la Perse. Paris.

bölge, göçler sırasında Türklerin Türkistan'dan Anadolu'ya geçiş yolunu sağlamıştır. Rafael'in belirttiği gibi, Anadolu'nun Türkleşmesinden önce İran Türkleşmesi tamamlanmış ve bu durum Anadolu'nun Türkleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur.³ (Rafael, 1997: 312), İbni Haldun kendi tarih kitabında "İran Türklerin yurdudur, ancak Fars bilginleri bunu inkâr ediyorlar." ifadesini kullanmıştır.⁴ İran Türklüğü gerek halk edebiyatı ürünleri gerekse inanç yönünden her zaman Anadolu'ya bir kaynak olmuştur. Horasan erenlerinin, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Müslümanlaştırılmasında büyük etkisi olmuştur.

İran'ın her tarafına yayılan Türkler üç bölgede yoğunlaşmıştır:

1. Kuzey Batı Türklerini Afşar, Bayat, Begdili, Bayındır, Kıpçak, Halaç, Tekeli, Şamlı, Usanlı, İspirili, Karagözlü, Buçarlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Rumlu, Ustaclu, boyları oluşturmaktadır. Bu boylardan Kıpçak ve Halaçlar hariç diğerleri Oğuz boylarındandır.

2. Kuzey Doğu Türklerinin çoğunu Türkmenler oluşturmaktadır. Ayrıca Geraylı, Temirtaş, Çağatay, Celayir, Karşıkuzey, Afşar ve Bayat boyları da bu bölgede yaşamaktadır.

3. Güney ve Orta İran Türklerinde Kaşkaylar, Hamseler, Huzistan Türkleri, Kirman Türkleri ve İsfahan Türkleri yaşamaktadırlar.

Tebriz'in Coğrafyası

Tebriz, İran'ın kuzey batısında bulunan Azerbaycan eyaletinin merkezi ve en büyük şehridir.⁵ İran sınırları içinde Azerbaycan

³ . Blagga Rafael, (1997), "İran Halkları El Kitabı".s. 312.

⁴ "و في الكتب ان ارض ايران هي ارض الترك..... فاما علماء الفرس و نسبهم فيابون من هذا كله."

تاريخ ابن خلدون (ق ۱، ج ۲، ص ۱۵۴)، المسمي بكتاب العبر و ديوان المبتدا و الخبر، في ايام العرب و العجم و البربر و من عاصرهم من ذوي السلطان الاكبر، منشورات موسسه الاعلمي للمطبوعات، بيروت، لبنان

⁵ 1391.4 metre deniz seviyesinden yüksek olan Tebriz'in coğrafi konumu 38. enlem ve 46. boylamında bulunmaktadır.

bölgesi altı bölgeye (eyalet) ayrılmıştır. Ardabil eyaleti, Batı Azerbaycan ve Doğu Azerbaycan, Zengan eyaleti, Hmedan ve Kazvin adı verilen bu eyaletlere İran coğrafyasının Kuzey Batı kısmının tamamı Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dayanmaktadır. Azerbaycan eyaleti, Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan, batıda Türkiye Cumhuriyeti ve Irak ile komşu olmasından dolayı İran için önemli bölgedir.

İslam Ansiklopedisinde Tebriz maddesinde şu bilgilere rastlıyoruz: “İran Azerbaycan’ı eyaleti merkezidir. Şehir Urumiye gölünün şimal-i şarki kıyısında, Savalan dağının cenub-i garbisinde ve Karaca Dağın (Karadağ’ın) cenubunda bulunmaktadır. Acı Çay’ı teşkil eden birçok su kolları ile sulanmaktadır” Acı çay bir zamanlar Tebriz şehrinin ortasından geçerek şehre canlılık katmaktadır. Üzerinde tarihi köprülerin yer aldığı bu çay adını tuzlu topraklardan geçerek tadının değişmesinden almıştır.

Azerbaycan, jeolojik yapı itibarıyla genelde dağlık ve volkanik bir bölgedir. Tebriz’in güneyi ile Serab’ın batısında yer alan Sahand; Erdebil’in batısında bulunan ve bütün mevsimlerde yüksek kısımları karla örtülü olan Savalan ve Karacadağ, güneydeki önemli dağ silsilelerini oluştururlar. Böylece Güney Azerbaycan bir yaylak görünümü arz eder. Kuzeyde ise Karabağ dağları, Aras’ın sol kenarındaki Karadağ ve sayısız insan toplumlarını barındıran Kafkas silsilesinin bu sahaya düşen bir sıra yüksek dağları yer alır. Kür ve Aras arasındaki bu bölge, aynı zamanda ova ve delta steplerini de ihtiva ettiğinden, bir kışlak mahalli olmuştur. Aras ve kollarıyla, Kızılören, Acı Çay ve Kür gibi önemli nehir ve akarsular, ülkenin hayat damarlarını oluştururlar. Hazar Denizi ve Urumiye gölü ise Azerbaycan için ayrıca değer taşır (İpek, 2007, s. 20).

Azerbaycan ve İran değerli ve zengin topraklara sahip bölgedir. Bölgede stratejik ürünlerin yetişmesi (örneğin, buğday, arpa, pamuk, patates, pancar) bu bölgeyi ziraat bakımından önemli kılmıştır. Zengin maden yataklarıyla Azerbaycan bölgesi İran’ın en zengin kesimlerindendir.

Tebriz’in Tarihi

Azerbaycan’da Paleolitik devre ait olan ilk insan izlerine Urumiye gölünün kuzeyindeki Tamtama dağlık bölgesiyle Tebriz’in güneyindeki Sehend dağlarında bulunan mağaralarda ve açık iskân yerlerinde rastlanmaktadır. Avcılık ve toplayıcılıkla geçinilen bu

dönemden sonra, daha çok Urumiye gölünün güney ve doğusundaki tarihi milâttan önce 6000 yıllarına kadar giden Neolitik merkezlerde tarıma dayalı yerleşik hayata başlandığı görülmektedir. Milâttan önce IV-II. binyıllarda yaşanan Kalkolitik, Bakırçağ ve Tunç devri medeniyetleri Transkafkasya kültür çevresine bağlı olup bir taraftan da Anadolu ve Mezopotamya ile ilgilidir. Azerbaycan'da kurulduğu bilinen ilk devlet Manna Krallığı'dır. Bu devlete milâttan önce 800 yıllarında, başşehri olan Hasanlu'yu zaptetmek suretiyle Urartular son vermişlerdir (TDVİA, C: IV, s. 318).

Bu bilgilerin, Azerbaycan'da Kubustan bölgesindeki kalıntıları ve Tebriz'de son dönemde arkeolojik kazıntılar bu bölgenin eski yerleşik hayat yerlerinden olduğunu ispatlamaya yeterlidir.

Son dönem tarihi kaynaklara baktığımızda Azerbaycan hakkında açık ve net bilgiler elde edebiliriz. Taberi, "Tarih-i Taberi" adlı eserinde Azerbaycan coğrafyasını şöyle anlatır: Kuzeyde Samur Nehri- Derbent, güneyde ise Hemedan ve Kazvin'i içine alan bir kıtadır. Azerbaycan Atabeyleri zamanında yaşamış olan İdrisi 1154 yılında yaptığı haritada Azerbaycan'ı üç bölgede ele almıştır. O, Azerbaycan'ı, Kafkas dağları ile Kür Nehri arasında "Arz-ı Azerbaycan", Kür Nehri ile Aras Nehri arasını Bakiye-i Arz-ı Azerbaycan, Aras'tan Zengan ve Hemedan eyaletlerini içine alan bölümünü de Bilad-ı Azerbaycan olarak göstermiştir (تاریخ طبری , 1981, s. 233).

İslam Ansiklopedisinde İran Azerbaycanı Türkleri tarihi hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: Kafkas ve İran Azerbaycan'ındaki Türkçenin, esas itibarıyla, Türkmence olması, Selçuklulardan önceki Ağaçeri ve Borçalı gibi, Hazar zümresine mensup Türklerin de bu "Türkmen" muhitinde erimiş olmaları, Azerbaycan'ın Türkleşmesi tarihinde kaydedilmesi icap eden bir vakadır. İlhanlılar devrinin devamı olan Timuriler devrinde Azerbaycan'a garptan bazı Türkmen aşiretleri gelme suretiyle, Oğuz unsurları biraz daha artmıştır. Şamlı, Musullu ve Rumlu kabilelerin Timur tarafından getirildiği rivayet edilir. İlk Moğollar devrinde Şam ve Halep taraflarından nakledilmiş olan Kaçarlar, Timur ve Kara Koyunlular devrinde Azerbaycan'a getirilmişlerdir. Şahruh zamanında Gence ve Barda' civarında Yar Ahmed Karaman isminde birinin bazı hareketleri zikredildiğine göre Karamanlıların bir kısmı o zaman Azerbaycan'a gelmiş bulunuyordu. (TDVİA, C. V s. 107).

Tebriz'in tarihi geçmişi konusunda farklı fikirler vardır. Ünlü Azerbaycan tarihçisi Zehtabi, Tebriz ve bölgenin M.Ö sine kadar giden bir geçmişten bahseder (Zehtabi, 2002, s. 11). Arkeolojik kazılar da Tebriz'in beş bin yıllık bir tarihi geçmişi olduğunu ortaya çıkar mıştır.

Bu kentin Türk tarihi yerinde çok önemli bir yeri vardır. Tebriz kenti Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, El Denizli'ler Hanedanı ve Safevi İmperatorluğu zamanında İran'ın başkenti olmuştur. şemseddin El Deniz 1146 yılında Selçuklu İmparatorluğu döneminde Tebriz'de El Deniz devletini kurdu. Nahcivan, Gence gibi büyük yerleri kapsayan bu devlet daha sonra Harezmşah devletine karıştı. Zeki Velid Togan'ın belirttiği gibi Kara Koyunlu ve Ak Koyunlu Azerbaycan'daki hâkimiyet devri bu ülkenin en parlak ve Türk nüfusunun en çok bulunduğu devirdir (Togan, 1981, s. 38). 1230 da Moğol İlhanlılarının, Kara Koyunlu, Ak koyunlu ve en sonunda 1500 yılında Safevilerin başkenti olmuştur. Tebriz'de minyatür okulu 14. yy başında İlhanlılar tarafından kurulmuş ve 16. yy ortalarına değin devam etmiştir. İbn-i Battûte ve Hamdullah Kazvini, Tebriz ve çevresinde Türk varlığından bahsetmişlerdir (Köprölü, 1989, s. 24).

Tebriz ve Azerbaycan'ın Müslümanlaşması konusunda TDVİA'da bu bilgiler verilmektedir: "Tebriz ve evresi Halife Ömer döneminde (642) yılında Mugire b. şu'be tarafından İslâm topraklarına katıldı. 112'de (730) Emevî kumandanı Cerrâh b. Abdullah'ı yenen Hazar Türkleri'nin eline geçtiyse de Saîd b. Amr el-Haraşî burayı geri aldı. Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında (754-775) Basra'dan bazı Arap kabilelerinin yerleştirildiği Tebriz, Hârûnürreşîd devrinde imar edilip etrafı surla çevrilince (175/791) önemi arttı ve bir müddet Sâcoğulları'nın hâkimiyetinde kaldı (890-929). Abbâsî Halifesi Mûtevekkil-Alellah döneminden (847-861) itibaren zaman zaman şehre hâkim olan Revvâdîler, Abbâsîler'in zayıflamasıyla (984-1054) yılları arasında bir süre başşehir yaptıkları Tebriz'i bağımsız şekilde yönettiler.

Arap coğrafiyacaları bu dönemde Tebriz'den surları ve camileri bulunan, ticareti geşişmiş güzel bir şehir diye bahseder. Tebriz, Revvâdî Emîri Ebû Mansûr ve bazı mahallî hükümdarlarla birlikte Azerbaycan'a gelen Sultan Tuğrul Bey'e itaatini bildirdi ve Selçuklu hâkimiyetine girdi. Sultan Berkyaruk ile Muhammed Tapar kardeşler arasındaki anlaşmaya göre Muhammed'e kalan Tebriz, özellikle Irak Selçukluları zamanında (1118-1194) dönemin en önemli yerleşim

merkezlerinin başında geliyordu. Bir süre Ahmedîliler'in hâkimiyetine giren Tebriz'i barış yoluyla alan İldenizli atabeglerinden Pehlivan şehri kardeşini Kızılarslan'a verdi.

Tebriz'de büyük bir saray yaptıran İldenizli Atabegi Özbek, Celâleddin Hârizmşah'ın Tebriz'e doğru ilerlediğini haber alınca şehrin idaresini hanımı, Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul'un kızı Melike Hatun'a bırakıp Gence'ye çekildi. Bir engelle karşılaşmadan Tebriz'e giren Celâleddin şehre hâkim oldu (17 Temmuz 1225). Bu olay Tebriz âşıklarından topladığımız Amir Arsalan Rumi Destanı'nda Melike Hanımın, eşi düşmanlar tarafından öldürünce kılık değiştirerek şehirden kaçır (AARD) şeklinde zikredilmektedir.

1231 yılında Moğol işgaline uğrayan Tebriz'i Argun Han askerî faaliyetleri için merkez yaptı ve Hülâgû'nun 1256'da gelişiyle Hülâgû Han tahtı diye nitelendirildi; idarî-siyasî merkez oldu. Abaka Han'ın İlhanlı başşehri yaptığı Tebriz en parlak günlerini şehri imar eden Gazân Han devrinde (1295-1304) yaşadı. İlhanlılar'ın ardından Çobanlı, Altın Orda, Muzafferîler ve Celâyirîler'in hâkimiyetine girdi. 1386'da Tebriz'i savaşız ele geçiren Timur şehrin idaresini ertesi yıl oğlu Mîrân Şah'a, 1404'te torunu Ömer'e verdi. Şehir, 1408'de Timurlu Ebû Bekir Mirza'nın ve 1410'da Ahmed Celâyir'i yenen Karakoyunlu Yûsuf'un eline geçti. Timurlu Şâhruh üç defa zaptettiği Tebriz'i 1436'da Karakoyunlu Cihan Şah'a bıraktı. 1469'da Uzun Hasan, Tebriz'i Akkoyunlular'ın başşehri yaptı" (TDVİA, C. V s. 108).

Tebriz daha sonra Kara Koyunlu ve Ak Koyunluların önemli merkezlerinden olmuştur. 1514'te Çaldıran savaşından sonra Yavuz Selim ve Sultan Süleyman Tebriz'e girmiştir. Safeviler yönetimi başkent Tebriz'i Osmanlı topraklarından uzak tutmak için başkenti önce Tebriz'den Kazvin'e daha sonra İsfahan'a göçürmüşler. Bu göçmelerle birlikte sanatkârlar ve bilim adamları da bu kentlere götürülmüştür. Böylelikle Osmanlı-Safeviler savaşında Tebriz kenti olumsuz etkilenmiştir. Bu kent Osmanlı-Safevi mücadelesinde birkaç defa tarafların arasında el değiştirmişti.⁶ Bu devreden sonra Tebriz

⁶ 1502'de Şah İsmail tarafından Safevi başşehri yapılan Tebriz 16 Recep 920'de (6 Eylül 1514) Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hâkimiyetine alındı. Şehirde bir hafta kalan padişah halkın ileri gelenlerini, bazı sanatkâr ve âlimleri aileleriyle birlikte İstanbul'a göç ettirdi. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeniden başlayan savaşlar sırasında Osmanlılar 25 Muharrem 941'de (6 Ağustos 1534) tekrar buraya girdiler.

İpek Yolu üzerinde olduğundan değerinden bir şey eksilmemiştir. Tebriz tarihte her zaman önemli kentlerden olmuştur.

Son 100 yılda Tebriz'in İran tarihinde önemli rolü olmuştur. 1906 yılındaki meşrute döneminde anayasal hareketlenmede siyasi hareketin merkezi durumunda olmuştur. 1950 yılındaki petrolün millileştirilmesi hareketlerinde ve 1978 yılından itibaren yaşanan İslam Devrimi sırasında da Tebriz hep önemli bir merkez olmuştur.

Tebriz'in Ekonomi ve Nüfus Yapısı

Tebriz, Türkistan ve Anadolu'yu birbirine bağlayan İpek Yolu üzerinde konulduğu için önemli ekonomi durumuna sahip bir kenttir. Bu kent konumuyla gerek kültürel alışveriş gerekse bölge ekonomisi bakımından önemli bir merkez olmuştur.

Azerbaycan ve Tebriz, Asya ile Avrupa arasında köprü bir kent özelliğini de göstermektedir. Bu kentin Türkiye ve Azerbaycan Cumhuriyeti sınırlarına yakın olduğu için önemli konumu vardır. Eski zamanlardan beri geçit bir kent olarak, Türkistan-Anadolu yolu üzerinde olduğu için İran'ın ticari ve siyasi başkenti görevini de yapmıştır. Bugün dünyanın en büyük kapalı çarşısı bu şehirde bulunmaktadır. Tebriz çarşısı, kendine has özel mimarisi, tuğladan yapılmış tagları, kubbeleriyle, dükkânlar arasındaki özel aheng ve dizaynı, timçelerin çokluğu, muhtelif meslek gruplarının varlığı ve çok sayıda medrese ve camilerin var olması bu ticaret merkezini, İslami mimari üslubuyla dünyanın ender mekânlarından biri kılmıştır.⁷

Tebriz bulunduğu coğrafya nedeniyle İran'ın batı kapısı olarak adlandırılmaktadır. Bu yüzden Tebriz, İran'ın ilk modern hayata geçen şehri olarak tanınmıştır. İran'da İlk matbaa Tebriz'de 1811 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca 1888'de Tebriz'de ilk modern okul Hasan Rüştîye tarafından yapılmıştır. Böyle yeniliklerin İran'da ilk defa Tebriz kentinde görülmesi bu kenti tarihte önemli bir merkez olarak tanıtmıştır.

Tebriz kenti Kara Koyunlu, Ak Koyunlu ve Safevi devletlerinin başkenti olmuştur. Bu devirlerde yapılan büyük eserler Tebriz kentinin parlak geçmişini hatırlatmaktadır. Bu dönemler Türk

---

⁷ Bir kilometre uzunluğunda olan Tebriz kapalı çarşısı dünyanın en büyük kapalı çarşılarından biridir. Tebriz kapalı çarşısı dünyanın mimari harikalarından biri olarak ve en büyük kapalı çarşısı unvanıyla UNESCO'nun 34. oturumunda dünya eserleri arasında kayıtlara geçti.

kültürünün en ihtişamlı çağları Tebriz’de yaşanmıştır. Moğol İlhanlıları da kenti kendilerine başkent seçmişler ve önemli yapıtlar yapılmıştır. Tarihi eserlerin çoğu yıkıcı depremlerde yok olsada bugün Erk Kalesi, Göy Mescid ve başka yapılar dimdik ayakta durmaktadır.

Faruk Sümer Oğuzlar adlı eserinde İran’da Türkçenin saray dili olduğunu hatırlatarak başkent Tebriz’in İsfahan’a geçmesiyle Türkçenin olumsuz etkilenmediği kanısındadır (Sümer, 1965, s. 132). Bugün Azerbaycan eyaletindeki önemli kentlerden olan Tebriz, Erdebil, Zenganda bulunan halkın tamamına yakını Türkçe konuşmaktadır. Urumu, Koşaçay, Sulduz ve Kazvin gibi şehirler diğer bölgelerden göç almalarına rağmen yerli halk Türkçe konuşmaktadır. Tahan şehrinin bir bölümü, Save ve İslamşehrde de Türkçe konuşulmaktadır.

Bu kentin diğer özelliği ise bilim ve sanat kenti olarak birçok şair, aydın ve yazar yetiştirmiş olmasıdır. Kentte şairler ve yazarlar için özel mezarlık bulunmaktadır. “Makberet’üş-şuarâ” veya “Şairler Mezarlığı” adlanan yere bine yakın şair ve yazar defnedilmiştir. Son dönem İran’ın en büyük şairi Şehriyar’ın ve diğer şairlerin mezarı bu yerde bulunmaktadır.

Halkın geçim kayNegi başlıca tarım, halıcılık, hayvancılık ve ticaret olmuştur. Olumlu hava şartları ve verimli toprakları ile İran’ın birinci tahıl üreten illeri arasında yerini almıştır. Tebriz kentinde hala eski yöntemlerle halı dokuma işleri yapılmaktadır. Evlerde iş yerlerinde halı tezgâhları kurulmuş ve halkın büyük çoğunluğu bu işle uğraşmaktadır. Tebriz halısı dünya çapında ün salmış bir üründür. Caferoğlu bu halıların 19. yüzyıla İstanbul üzerinden tüm dünya kentlerine sevk edildiğini belirtmiştir (Caferoğlu, 1967, s. 1112). Bu şehir halıları ile dünyada ünlü olmuştur. İran halısı olarak adlanan bu halıların dünya pazarında büyük yeri vardır. Tebriz’de birçok aile halı dokumakla kazanç elde etmektedirler. Türk motiflerini bu kilim ve halı desenlerine bolca görmemiz mümkündür.⁸

⁸ Anabritanica ansiklopedisinde Tebriz halısı maddesinde şu bilgilere rastlamaktayız: “Tebriz halılarının tipik örnekleri, pamuk çözgü üzerine Sine düğümleriyle dokunmuş 16. ve 17. yy halısı olmuştur. Avrupa’ya ihraç edildiği bu halılar bugün birçok müzede yer almaktadır. Bunların tek madalyonlulardan yıldız biçimli bir göbkle köşelerinde çeyrek göbekleri içeren karmaşık desenler kadar çeşitli biçimleri vardır. Zeminini çoğunlukla birbirine sarılmış dallardan oluşan girift bir desen kaplar” (AB, C. XX. s. 476).

TDVİA'de Azerbaycan maddesinde halk musikisi başlığı altında bu bilgileri vermiştir: Çöl mûsikisi veya âşık mûsikisi de denilen Azerbaycan halk mûsikisinde kahramanlık ve yurt sevgisini terennüm eden eserler ön sırayı alır. Azerbaycan halk mûsikisi de klasik mûsikideki makamlar üzerine kurulmuştur. Bu makamlar arasında en çok kullanılanlar ise şûr ve segâhtır. Türk edebiyatında olduğu gibi âşık şiirinin yanı sıra âşık mûsikisi de gelişmiştir. Âşık unvanının ilk defa XIV-XV. yüzyıllarda ortaya çıktığı ve bu unvanı ilk kullananın da Tufarganlı Abbas olduğu rivayeti çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. Halk mûsikisinde topluluklarda dolaşarak menkıbeler söyleyen, yeni olaylar üzerine besteler yapan ve halk tarafından rağbet gören bu ozanların yeri büyüktür. Ozanlar hem hânende hem sâzende hem şair hem halk oyunlarını oynayan, bütün bu kabiliyetleri şahsında toplayan kişiler olarak halktan daima büyük saygı görmüşlerdir. Halk arasında en fazla rağbet bulan, âşıkların koçaklamalarıdır. Bu koçaklamalarda daha çok lirik, epik ve didaktik konular işlenmiştir. Âşık ezgilerinin bazıları adlarını şiir metninin ve bestesinin ton yüksekliğinden alır: baş muhammes, orta muhammes, ayak divanı vb. gibi. Bazıları da destanî kişilerin (Koroğlu, Keremî gibi), eski etnik toplulukların (Avşarî, Şahsevenî gibi) veya mahallî coğrafi adların (Böğce Gülü, Nahcivanî, Karabağ kaytarması gibi) adıyla anılırlar. Halk mûsikisinde üslûp oynak, akıcı ve ritmik olup icra sırasında lirik bir eda ile söyleyişe önem verilir (TDVİA, C. IV. s. 323). Günümüzde âşık havalarından Geraylı, bayatı, Avşari havalarının İran'da yaşayan Türk oymaklarından olduğu ve bu havaların adlarının oradan aldığı bilinmektedir.

Tebriz'in Sosyo-Kültürel Yapısı

İslâm'ın bölgeye girişiyle tarih, coğrafya ilimleri ve diğer ilimler önemli ölçüde değişti. Azerbaycan kültürü Arapça'ya yapılan tercümeler aracılığıyla Yunan felsefesi ve filozoflarını tanıdı. X. yüzyılda İhvân-ı Safâ'nın üyeleri arasında bazı Azerbaycanlılar da bulunuyordu. Mahmûd-ı Şebüsterî gibi büyük bir sûfî, Nizâmî-i Gencevî ve Hâkanî gibi şairler, ünlü matematik ve astronomi âlimi Nasîrüddîn-i Tûsî ve Câmiu't-tevârîh sahibi Tebrizli tarihçi Reşîdüddin Fazlullah hep bu bölgede yetişmişlerdir.

Buranın dini ve tarikat yönünden de bölgede büyük etkisi olmuştur. XIV ve XV. yüzyıllarda Azerbaycan'da dinî ve felsefî bir akım olan Hurûflik yaygınlık kazandı. Seyyid Nesîmî bu akımın en

önemli temsilcisi idi. XV. yüzyılda Bakülü coğrafyacı Abdürreşid ile Ahlâk-ı Celâlî sahibi filozof ve tarihçi Celâleddin ed-Devvânî yine burada yaşamıştır. Feth Ali Kaçar ise filolojik mahiyetteki Behcetü'l-lugat'ıyla tanınmıştır. Tebriz bir bilim ve kültür merkezi olarak Orta Doğu'nun önemli kentlerinden olmuştur. Evliya Çelebi bu kentte 47 medresesi ve 400 mektebin bulunduğunu belirterek buranın bir kültür merkezi olduğunu belirtmiştir (Caferoğlu, 1967, s. 1112). İlhanlılar zamanında yapılan Rab'-Raşidi külliyesi o dönem doğunun en gelişmiş bilim kentinin örneklerinden sayılmaktadır (TDVİA, C. IV, s. 321).⁹

Ak Koyunlu, Kara Koyunlu, Safeviler döneminin başkenti olan Tebriz, bir zamanların kültür başkenti ve doğunun parlak yıldızı olarak da adlandırılmıştır. Safeviler döneminde âşık tarzı şiir söyleme geleneğinin Şah İsmail tarafından yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu saha âşık edebiyatına büyük üstatlar yetiştirmiştir. Âşık Tufarganlı Abbas, Tebriz'e bağlı Tufargan kasabasıdır. Tebriz bir kültür merkezi olarak şairler beşiği olmuştur. Şairleri Farsça şiirlerin yanı sıra arı Türkçe şiir söylemekten geri kalmamışlar.

Tebriz ve Azerbaycan bölgesinin tarihten gelen zenginliğiyle her zaman kültürel ağırlığı olmuştur. Osmanlı sınırlarına yakın olmasından dolayı batıdan gelen yenilikler ilk bu şehre girmiştir. Doğu'da matbaanın ilk kullanımı Cavat Heyet'in belirttiği gibi Tebriz'de olmuştur (Heyet, 2002, s.13). Fuzuli'nin ilk taş basma divânî Tebriz'de basılmıştır.¹⁰ Rasony,¹¹ “Tarihte Türklük” adlı eserinde Tebriz hakkında şu bilgileri vermiştir: “Gazan Han Tebriz'i merkez ettikten sonra filozoflar, tarihçiler ve diğer Türk toplulukları oraya toplandılar. Orada kağıt para bastırmayı da denediler. İlhanlı döneminde İran'a yeni Türk unsurlar gelerek bugün Türklüğün en yoğun bulunduğu Azerbaycan ve Şiraz çevresinde Türkler kök saldılar” (Rasony, 1971, s. 184).

⁹ XII. yüzyıldan itibaren kurulan atabegliklerden İldenizliler (1146-1225), Zengiler (1127-1227) ve Salgurlular (1148-1286) kümbet, kule ve kaleler inşa ederek bölgenin mimari açıdan gelişmesine katkıda bulundular.

¹⁰ Büyük Türkolog Dr. Cavat Heyet, Fuzuli divanının ilk taş basma eseri 1828 de Tebriz'de olduğunu bildirerek bu eserin üç kere ardarda baskısını, bu bölgede Türk edebiyatına değer verildiğini hatırlatır. Heyet, Cavad, “Azerbaycan Edebiyat Tarihine Bir Bakış” I. cilt, II. Baskı, Tahrân 1997.

¹¹ Laszlo Rasonyi (1899-1984) eski Türk kavimlerinin tarihi ve Türk-Macar ilişkileri konusundaki çalışmalarıyla tanınan ve Türkiye'deki Hungaroloji ana bilim dalının kurucusudur.

Dede Korkut hikâyelerinin bazılarının bu bölgede geçtiği bilinmektedir. Meherrem Kasımlı bölgedeki yer adlarından yola çıkarak konuyla ilgili araştırmalar yürütmüş ve bölgenin kültürel zenginliği üzerinde durmuştur (Kasımlı, 2007, s. 12). Tebriz civarında bulunan Elince Dağı ve Urumiye’de bulunan Burla Hatun’un mezarı Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen yerlerdir.

İran’da bulunan bazı yer isimlerinin “Kurkut”, “Gerger” ve “Baba Gerger Türbesi” gibi özel yer adlarının Korkut Ata ile ilgili olduğu ortaya konulmuştur. Bölge âşıkları Dede Korkut hakkında şu bilgileri aktarmışlar: “Korkut Dede, peygamber’i (a.s) ziyaret ettikten sonra İslam dinini Oğuz Türkleri arasında yaymak için dönüşte bu yerlerden geçmiş ve bu yerlere kendi ismini vermiştir. İran’ın Azerbaycan, Kirmanşâh, Huzistân bölgelerinde ve Irak’ta bulunan “Baba Kurkur”, “Baba Gorgur” gibi yer adlarının bu yerlerin âşıklarının anlattıkları yerlerle uyduğu bilinmiştir. Kurkur ve Gurgur, Korkut sözcüğünün Arapça ve Farsça değişmiş halleridir. Bu sahada araştırmada bulunan Alman bilimadamı Gerhard Dorefer, bölgede yoğun Türk kültürünün bulunduğunu vurgulamıştır.¹²

Alman seyyahı Adam Olearus bölgede incelemede bulunduktan sonra,¹³ Dede Korkut Kitabı’nın üç önemli kahramanı olan Dede Korkut, Kazan Han ve Burla Hatun’un mezarlarının Azerbaycan’da olduğunu tespit etmiştir. Olearus 1638 yılında bugün Rusya’nın Dağıstan bölgesinde yer alan ve o dönem Azerbaycan toprağı sayılan Derbend kentinde bulunduğu sıralarda şöyle yazıyor: “Azerbaycan halkı Dede Korkut Destanları’na konu olan Oğuz boyunun savaşlarını, Salur Kazan’ın kahramanlıklarını ve eşi Burla Hatun’un kahramanlıklarını bizzat bana anlatıyordu.” Kitabın başka bölümlerinde bu bilgilere yer verilmiştir: Dede Korkut’un mezarı Azerbaycan’ın Derbend kentinde, Burla Hatun mezarı Urumiye Kalesinde ve Kazan Han mezarı Azerbaycan’ın başkenti Tebriz’de Acı Çay ırmağının kenarında bulunmaktadır. Meşhur Osmanlı seyyahı Evliyâ Çelebi “Seyahatnâme” eserinde Dede Korkut mezarının Derbent’te olduğunu belirtmiştir.

¹² Minorsky’nin Halaç Türklerini bilim dünyasına tanıttıktan sonra bölgede incelemeler yapan Alman bilim adamı Dorefer Halaç Türkleri ile ilgili “İran’da Türklerimiz yok olmaktadır” ifadesini kullanmıştır.

¹³ Alman seyyahı “Adam Olearus” 1633 yılında Azerbaycan, Rusya ve İran’a yaptığı seyahatlerde görüşlerini “Moscovitische undPersanische Reiseberschreibung” adlı kitabında 1696 yılında Hamburg da yayımlanmıştır.

Meherrem Kasımlı da İran Azerbaycanı'na yaptığı bilimsel gezilerde Adam Olearus ve Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerle, Burla Hatun'un mezarınının Urumiye kalesinde olduğunu doğrulamıştır. Muharrem Kasımlı'nın belirttiği gibi Azerbaycan şifahi halk edebiyatının kolu Kuzey Azerbaycan'da olsada gövdesi İran Azerbaycanı'ndadır. Türkiye bilim insanlarından Abdulkadir İnanda aynı düşünceleri paylaşmaktadır.¹⁴

Âşıklık geleneği bakımından Tebriz âşıklık muhiti İran'da yaşayan âşıklık geleneğinin en güçlü ve en canlı muhitlerinden biridir. Tebriz çevresindeki Türk bölgelerden aldığı göçlerle, Türk nüfusunun yaşadığı en büyük kentlerden biri olmuştur. Günümüzde bu bölgede beş yüzden fazla âşık faaliyet göstermektedirler.

Azerbaycan'da şifahi edebiyat ve âşık edebiyatı Şah İsmail ile birlikte canlanmaya başladı. Türkçe'yi Safevi devletinin resmi dili ilan eden Şah İsmail, kendi yazdığı şiirleriyle âşık ve şairlere öncülük etmiştir. O dönemlerde saray ozanlarının bulunduklarını ve misafirlerin bu âşıklarla ağırlandıklarını âşık destanlarında bulmamız mümkündür.¹⁵

Tebriz âşıklarının çoğunun Farsça yazıp okuma bilmedikleri bu nedenle duru Türkçe şiir yazdıklarını tespit ettik. Âşıkların şiirinin dili duru Türkçe olmakla birlikte, âşıklar Farsça tamlamalar ve terkipleri şiirlerinde kullanmaktadırlar. Cönk yazma geleneği yaygın olmasada, kimi âşıklar şiirlerini deftere yazmaktadırlar.

Son zamanda bireysel çalışmalar sonucunda âşıkların eserleri toplanmaya başlamıştır. Tebriz âşıklarından, Âşık Yedullah'ın söylediği Şikâri Destanı'nın kasetleri yoğun diske aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmiştir. Ayrıca âşıkların deyişme, atışma ve destan ürünlerinin kaset ve yoğun disk şeklinde yayıldığını görmekteyiz. Bu ürünler araştırmacılar tarafından arşivlenmektedir.

Son dönemlerde âşıklar çeşitli imkânlardan yararlanarak kültürel yönden kendilerini göstermeye başlamışlar. Tebriz radyo ve televizyonu sağladığı kolaylıklarla âşıklar programlara davet edilerek sanatlarını ortaya koymaktadırlar. Ayrıca çeşitli âşık grupları

¹⁴Prof. Dr. A. İnana göre Doğu Anadolu'daki Ahlât harabelerinde Dede Korkut'un kabir veya makamı bulunmaktadır. Dede Korkutun bir diğer makamı da eskiden Azerbaycan toprakları sayılan bugün Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan "Derbend" de bulunmaktadır.

¹⁵Tufarganlı Abbas ile Gülgez Destanı'nda, Şah Abbas'ın sarayında âşıkların bulunduğu ve bu âşıklar gelen misafirler ağırlamak için saz çalıp şiir söyledikleri belirtilmiştir (TAGD).

kurularak farklı münasebetlerde sazlı-sözlü konserler verilmektedir. “Ozan Grubu”, “Dalga Âşık Grubu” ve diğer âşık grupları âşık geleneğine ve musikisine yenilikler katarak bu sanatın canlanmasının yolunu açmışlar.

Destanların Tarihsel Gelişimi

Farsçadan Türkçeye geçmiş olan destan, milletlerin tarihi olaylarını anlatan edebi eserler olarak bilinmektedir. TDK sözlüğünde destan tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir olarak açıklanmaktadır. Azerbaycan sahasında âşıkların söylediği tüm anlatılara destan adı verilmektedir. Bu çalışmamızda destan kavramının Türkiye’deki karşılığının hikâye olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

Şükrü Elçin “destanları zaman ve mekân içinde toplumun iradesini ellerinde tutan kahraman-bilge şahsiyetlerinin menkıbevi hayatı etrafında oluşmuş uzun ve didaktik eserlerdir” tanımlamasının yanında destanları bir boyun veya bir milletin hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış olan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı ürünleri olarak değerlendirmektedir. N. Sami Banarlı’ya göre destan “milletlerin din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleridir.”¹⁶ Fuat Köprülü destanın “milletin maneviyatından, ruhundan, tarihi ve estetik varlığından kendi kendine doğmuş ortak verimler olduğunu.”¹⁷ Faruk Kadri Timurtaş ise destanın “bir milletin geçirdiği maceraları, yetiştirdiği kahramanları, tabiat, dünya ve toplum hadiseleri hakkında düşüncelerini, bunlar karşısında aldığı durumları” anlattığını belirtmektedir.¹⁸ Köprülü, Banarlı, Timurtaş’ın tariflerinden destanların millî kimlik üzerinden yapılan bir ürünler olduğunu anlayabiliriz. Muharrem Ergin de aynı düşüncede olarak millî destanların on iki vasfı olduğunu belirtmiştir.¹⁹

Destan eski çağların kahramanlık öykülerini, ulusların, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını, başlarından geçen olayları, toplumun ortak düş gücüyle beslenerek dile getiren büyük manzum yapıtlara

¹⁶Banarlı, N. S.(1971). Resimli Türk edebiyatı tarihi, s. 1.

¹⁷Köprülü, M. F. (1989). Edebiyat araştırmaları, s. 41.

¹⁸Timurtaş, F. K (1999). Tarih içinde Türk edebiyatı, s. 2.

¹⁹Ergin, M. (1999). Dede Korkut Kitabı, s. 5.

verilen addır. Destan kahramanlarının olağanüstülüğü, serüvenlerinin gerçekdışı nitelikler taşıması onların gerçeklerden kaynaklanmadığını göstermez. Nitekim sözlü gelenekte yaşar ve anlatılırken dinleyenlerce o toplumun geçmişteki tarihi olarak benimsenen destanlar, yazıya geçirildikten sonra da gerçekdışı nitelikler taşıdıkları bilinerek, ama toplumun geçmişiyle ilgili, geçmişini dile getiren yapıtlar olarak değerlendirilmişlerdir. Bugün elimizde bulunan destanların yazıya geçiriliş tarihleri İ.Ö. 2000 yıllarına dek çıkarılabilmektedir. Sümer-Akad-Babil uygarlığının ürünü olan ve çivi yazısıyla pişmiş çamur tabletlere geçirilen Gılgamış Destanı, bilinenlerin en eskisidir. Destanın kahramanı Gılgamış, Uruk kentinin beyidir ve Gılgamış'ın serüvenleri destan türünün bütün ana özelliklerini taşır. Homeros'un İlyada ve Odissia destanlarının ise Atinalı tiran Peisistratos (ölümü İ.Ö. 527) döneminde yazıya geçirildiği sanılmaktadır. Yunan sitelerinin Troya (Truva) kentini ele geçirmek için giriştikleri savaşları konu alan İlyada ile Troya'nın yıkılışından sonra yurduna dönmek üzere yola çıkan İthake kralı Odisseas'nın (Odysseus) serüvenlerini anlatan Odissia destanları ise yazılı destan türünün en iyi örnekleri arasındadır. Sözlü anlatıma dayanan destanlar, epik şiirin en yetkin örnekleri sayılmaktadır. Anlatım olarak şiirin seçilmesi, destanların kolayca ezberlenerek belleklerde kalmasını, kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır. Bu durum, başlangıçta bireysel bir yaratı olan destanların zaman içinde gelişip büyümesine, ayrıntılarla zenginleşmesine, anonim bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Ama hepsinin ortak yanı, ürünü oldukları çağın toplum düzenini yansıtmalarıdır. Destan kahramanları, toplumu yöneten kişiler ya da destana konu olan savaşlarda sivrilmiş kahramanlardır. Sözlü gelenekte oluşup gelişen destanların, toplumların tarihsel gelişim süreçlerinde yazının kültür aracı olarak kullanılmasıyla yazıya geçirildikleri görülmektedir. Bu, destanları yazıya geçirme denemeleri genellikle bir şair tarafından yeniden yazma ya da küçük değişikliklerle yazıya geçirme biçiminde gerçekleşmiştir (www.turkmeclisi.org, erişim tarihi: 08.10.2014).

Saim Sakaoğlu (1985) Anadolu sahasında destan kavramı bu şekilde tarif etmektedir: “Destan, sınırları geniş çerçevesi zor tayin edilebilen bir kavram olup Türkçemize girdiğinden beri çok çeşitli ve değişik manalarda kullanılmıştır. Bugün, kullanılan en yaygın karşılıkları; milletlerin en büyük kahramanlık hikâyeleri dile getiren epik karakterli eserlerle, Türk halk edebiyatında koşma tarzında

kafiyelenen ve hane sayısı ondan fazla olan şiirlerdir. Manas Destanı, Kalavela Destanı birinci guruba; Kıtık Destanı, Pire Destanı ikinci gruba örnek olarak verilebilir” (Sakaoğlu, 1985, s. 32).

Tüm Türk topluluklarında görünen destan, Azerbaycan Türkçesinde dastan, Türkmen Türkçesinde dâstân şeklinde görülmektedir. Türk topluluklarının vazgeçilmez kültür öğelerinden olan destan aynı zamanda Türk dünyasında kültür bütünlüğünü ve geçmiş birliğini ispatlamaktadır.

Destanlar, efsanelerden sonra bilinen en eski edebiyat türlerinden biridir. Destanlar; mitoloji, efsane, folklor ve tarihî öğeleri içerir. Destanlar zaman ve mekân içinde iradesini elinde tutan kahraman-bilge kişiliklerin efsanevî ve gerçek hayat hikâyeleri etrafında oluşmuş uzun, didaktik (bilgi verici) hikâyelerden oluşur.

Türk destanları üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Karl Reichl (2002), destanları “nazım ve nesir karışık halde uzun soluklu bir anlatılardır” şeklinde tanımlamaktadır (Reichl, 2002, s. 130). Zeki Velidi Togan “Türk Destanlarının Tasnifi I” adlı Atsız mecmuasında yayınlanan yazısında destanların tarihi olayın tasvirinden çok, milletlerin yüksek milli duygularını aksettiren halk edebiyatı eserleri olduğunu, az çok tarihe dayanan bir ideal âlemi yansıttıklarını ifade etmektedir (Togan, 1975, s. 4).

Bütün dünya edebiyatlarının başlangıç eserleri olan destanlar, çeşitli konularda yaradılış hikâyeleri yanında, milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış bir kahramanın veya tarih olayının millet muhayyilesinde ortak sembol ve ifadelerle zenginleştirilmiş uzun manzum hikâyeleridir. Destanlar bütün bir milletin ortak mücadelesini ortak değerler, kurallar, anlamlar bütünlüğü içinde yorumladığı ve yaşatıldığı toplumun geçmişini ve geleceğini temsil ettiği için dünya edebiyatının en ülkücü eserleri olarak kabul edilirler. Destanlar her zaman tarihî gerçekleri doğru biçimde nakletmezler. Destanlarda tarihi olay ve kahramanlar milletin ortak bilinçaltının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirilir, eski hatıralarla birleştirilerek tarihî gerçekmiş gibi anlatılırlar. Her milletin millî kimlik ve nitelikleri, ortak dünya görüşü , hatıra ve beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansır. Cihangirlik tutkusu, kuvvet, binicilik ve savaşçılık yanında verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara hoşgörü ile yaklaşma, yardımcı olma Türk destanlarında dile getirilen ortak değer ve kabullerdir. Türk destanları, kâinatın, insanın, kadının ve erkeğin yaradılışı, Türk milletinin

doğuşu, çeşitli Türk devletlerinin kuruluş gelişme, çöküşleri, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok sebep açıklayıcı efsaneyi de içinde barındırır. İlk örneklerinin manzum olduğu kabul edilen Türk destanlarından Kırgız Türkleri arasında yaşayan Manas destanı dışında bütünüyle günümüze gelebilen örnek bulunmamaktadır. Diğer Türk destanları çeşitli kaynaklarda özet, epizot, hatıra, kısaltılmış seçme metinler halinde bulunmaktadır (Günay, 1995, s. 53)

Eski ozanlar yerlerini âşıklara bırakmalarından sonra kahramanlık konuların yanı sıra yerleşik hayat ve aşk konuları anlatılmaya başlamışlar. Destandaki dışa dönük mücadele anlatımları yavaş yavaş halk hikâyelerindeki topluma yönelik, zengin-fakir, padişah-kul gibi sosyal problemler bu hikâyelerde yer almaya başlamışlar. Ayrıca destanlardaki manzum yapı giderek mensur hale gelmiş, bunun sonucu olarak destan ve masal unsurlarının yerine yavaş yavaş gerçeğe daha yakın konular almıştır.

Böylece halk hikâyeleri destanla roman arasında geçişi sağlayan bir tür olmuştur. Halk hikâyelerinde içerik olarak önceleri sadece kahramanlık konular işlenirken giderek kahramanlık ve aşk daha sonra sadece aşk konuları işlenmiş, son dönemde ise realist halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmüştür.

Türk tarihine ana hatlarıyla bakıldığında Türk hayatı fetihlerle başlamış ve yeni toprakları yurt edinerek gelişmiştir. Türk halkları ilk anayurt olan Türkistan'dan itibaren dünya coğrafyası üzerinde geniş alana yayılmış ve bugün yedi Türk cumhuriyetinde, pek çok özerk toplulukta ve çeşitli devletlerin idaresinde azınlık halinde yaşamaktadır. Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlenmiştir (Günay, 1995, s. 55). Bu tarihi gelişimin sonucu olarak eski Türk destanların bugünkü âşık destanları ile olan ilişkileri daha belirgin şekilde görebiliriz.

Biz çalışmalarımızda destanları tarihsel olarak üç döneme ayırdık:

- İslamiyet öncesi destanlar,
- İslamiyet dönemi destanlar,
- Yakın dönem destanlar.

Azerbaycan Aşıkların'da Destan Anlatma

Âşıkların anlattığı halk hikâyelere Azerbaycan'da destan söylenmektedir. Bunların normal hikâyelerden farkı nazım nesir bir arada olmaları ve manzum kısımlarının saz eşliğinde söylenmesidir. Yeni bazı hikâyelerin müellifleri bilinirken yüz yıldan daha eski olanların müellifleri belli değildir. Halk hikâyelerini, kahramanlık hikâyeleri aşk hikâyeleri ve belli âşıkların hayatlarını maceralarını anlatan hikâyeler oluşturur.

Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safeviler döneminin başkenti olan Tebriz, bu zamanların kültür başkenti olarak da adlandırılmıştır. Safeviler döneminde âşık tarzı şiir söyleme geleneğinin Şah İsmail tarafından yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu saha âşık edebiyatına büyük üstatlar yetiştirmiştir. Âşık Tufarganlı Abbas, Tebriz kentine bağlı bulunan Tufargan kasabasındandır. Tebriz bir kültür merkezi olarak şairler beşiği olmuştur. Şairleri Farsça şiirlerin yanı sıra arı Türkçe şiir söylemekten geri kalmamışlardır.

Azad Nebiyev, “Azerbaycan Âşık Mektepleri” adlı eserinde Azerbaycan âşık mekteplerini 1- Anadolu âşık mektebi, 2- Şirvan âşık mektebi, 3- Zakatala âşık mektebi, 4- Tebriz âşık mektebi, 5- Göyçe âşık mektebi ve 6- Karabağ âşık mektebi olmak üzere altı bölüme ayırmıştır. Bunlardan Tebriz âşık mektebini ise 1-Karadağ âşık muhiti, 2- Urumiye âşık muhiti, 3- Zencan âşık muhiti, 4- Hemedan âşık muhiti, 5- Save âşık muhiti, 6- Horasan âşık muhiti, 7- Serap âşık muhiti ve 8-Kaşkay âşık muhiti olmak üzere sekiz bölgeye ayırmıştır (Nebiyev, 2004, s.159-204).

Ali Kafkasyalı İran Türkleri âşık muhitleri adlı eserinde İran âşık muhitlerini yedi bölgede araştırmıştır: 1- Tebriz-Karadağ âşık muhiti. 2- Urumiye âşık muhiti. 3- Sulduz âşık muhiti. 4- Zencan âşık muhiti. 5- Kum-Save âşık muhiti. 6- Horasan-Türkmen Sahra âşık muhiti. 7- Kaşkay âşık muhiti (Kafkasyalı, 2006, s. 25).

Bir diğer bilimsel çalışma Enver Uzun'un, “İranTürkFolkloru” adlı çalışmasında İran Türkleri âşık muhitlerini bu şekilde sıralamıştır: 1-Urumiye âşık muhiti, 2-Karadağ-Tebriz âşık muhiti, 3-Kaşkay âşık muhiti, 4-Save âşık muhiti, 5- Sulduz âşık muhiti, 6-Zengan (Zencan) âşık muhiti, 7- Horasan âşık muhiti.

Biz “Tebriz âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı”²⁰ çalışmamızda İran Türk muhitini üç ana bölgeye ayırdıktan sonra bu bölgeleri kendi içinde alt bölgelere ayırmayı uygun gördük. Bu bölgeler: 1- Azerbaycan âşık muhiti, 2- Horasan ve Türkmen âşık muhiti ve 3- Kaşgay âşık muhiti olarak ayırdık (Kobotarian, 2012, s. 54-60).

Âşıkların günümüz ile geçmişteki bağı olan Dede Korkut kitabı somut bir örnek olarak elimizde bulunmaktadır. Bugün bu destanların büyük bölümü Tebriz âşıkları tarafından bilinmektedir. Dede Korkut geleneği yalnız Azerbaycan’da değil Oğuz Türklerinin tümünde bilinmektedir. Âşıklar Dede Korkut geleneğinin devamcısı olarak farklı adlarla geniş sahada işlevini sürdürmektedir. Azerbaycan âşıklarında destan söyleme geleneği oldukça yaygındır. Düğünler ve çeşitli kutlamalara davet olunan âşıklar bildikleri destanlardan veya destan parçalarından dinleyicilerine sunarlar. Dinleyiciler âşığın bildiği destanlardan birini seçerler. Daha sonra âşık o destanı söylemeye başlar. Düğün ve toylarda, âşıklar bildikleri destanı kendi yorumlarını ve şiirlerini ekleyerek anlatırlar.

Destan söylemenin Azerbaycan âşıklık geleneği içinde önemli konumu var. Kırk gün kırk gece veya yedi gün yedi gece süren eski toylarda, âşıkların bu süreyi destan söyleyerek doldurmaları gerekiyordu. Destan arasında âşık farklı konulardan söz açsada destan devamlılığını kaybetmezdi. Bazen yanındaki balaban çalanda kısa destan anlatır. Ancak âşığın söylediği destan toyun asıl destanıdır. Destan bittiği zaman yeni bir destan sayılır.

Bu saha aynı zamanda Anadolu âşıklarına ilham kay Negi olmuştur. Hem Türkiye’de hem Azerbaycan’da tanınan ortak âşıklardan Garacaoğlan, Âşık Şenlik, Âşık Garip, Kerem Dede, Tahir Mirza, Yahya Bey Dilgem, Âşık Ali, Âşık Hüseyin Cavan, Han Çoban, Hasta Kasım, Âşık Alesger, Tufarganlı Âşık Abbas gibi âşıkları adlandırabiliriz (Alptekin, 1999, s. 31). Meherrem Kasımlı’nın belirttiği gibi birçok âşık destanını incelediğimizde, âşıkların bu bölgede yetiştikleri ve daha sonra diğer bölgelere gittikleri anlaşılmaktadır. Destanların en kapsamlı varyantlarını bu bölgeden derlememiz bu düşüncüyü güçlendirmektedir.

İlhan Başgöz “İran Azerbaycan’ın da Türk hikâye anlatma geleneği” adlı yazısında bu bilgileri vermektedir: “Hikâye, sadece

²⁰Kobotarian, N. (2013). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan.

Anadolu Türklerince değil, İran ve Orta Asya'daki Türkler tarafından da bilinir. Türkmenler ve Sovyet Azerbaycanlılar arasında da köklü ve sağlam bir hikâye geleneği vardır. Bu durum, Özbekler ve Tatarlar için de geçerlidir. İran Azerbaycan'ındaki hikâyeler, 1848 yılların başında İngilizceye çevrilerek yayımlanmasına rağmen oradaki hikâye geleneği, sistematik bir değerlendirme ve inceleme için hala beklemektedir. 1967 yazında Orta Doğu'ya yaptığım bir seyahatte, İran Azerbaycan'ında vakit geçirip Tebriz, Urumiye ve Hoy'da kayıtlar tuttum.”

Tebriz Âşıkların Ortak Özellikleri

Karl Reichl “Türk boyları destanları” adlı eserinde ozan-baksı geleneğinin Şaman geleneğinin devamı niteliğinde olduğuna bir başka örnek vermektedir. Altay kayçıllarının gıtlak şarkıları ile şamanın söylediği duaların benzerliğini ortaya koyarak bu geleneğin aynı kökten geldiğini belirtmiştir (Reichl, 2002, s. 102-105). Azerbaycan âşıklarında çok yaygın olmasa da şarkıların sonunda bu gıtlak sesi duyabiliriz. Ayrıca âşıkların halk arasında saygınlığı ve onların ululuğu halk arasında yaygındır.

Âşıkların bir diğer ortak özelliğini kutsal kişiliklere sahip olmalarını sayabiliriz. Yukarıda Altay Türkleri arasında kayçılların önemi ve bu kişileri halk arasında kutsallığı konusunda bilgi vermiştik. Bu örnek Tebriz âşıklarında da geçerlidir. Azerbaycan'da halk tarafından âşıklara büyük değer verilmektedir. Âşıklar kendilerini halkın aksakalı olarak görüyorlar. Toplumun sözcüsü ve aynı zamanda Türk kültürünün temsilcileri olarak görev yapmaktadırlar. Azerbaycan sahası âşıklarına baktığımızda Âşık Kurbanı, Âşık Alesker, Âşık Abbas Tufarganlı, Dede Kasım gibi büyük âşıkların hayatlarının halk hikâyesi (destan) şekline dönüştüğü bilinmektedir.

Destanlarda (halk hikâyelerinde) olaylar çoğunlukla mantıklı gerçekliğe dayandırılarak gelişimini sürdürür. Ancak bazen konu içerisinde fantastik unsurların da önemli yer tuttuğunu görürüz. Sihirin, büyüün, maddi ve manevi bakımdan hiçbir zaman yenilmeyen olağanüstü yeteneklere donatılmış kahramanların varlığı ve faaliyetleri destanlarda fazla yadırganmayan bir durumdur. Rüyasında bade içen kişinin yenilmez bir kuvvete kavuşması, bu nedenle olaylar içinde kahramanın türlü engelleri aşması olağan bir durum olarak kabul edildiği Ensar Arslan tarafından ortaya konulmuştur (Arslan, 2003, s. 161).

Tebriz âşıklarında okuma yazma oranının çok düşük olduğunu tespit ettik. Yaşlı âşıkların okuma yazmaları olmasa da genç âşıklarda okuma yazma oranı yüksektir. Farsça eğitim almayan âşıkların şiirinde dil duru Türkçe olurken, genç âşıklar Farsça tamlamalar ve terkipleri şiirlerinde kullanmaktadırlar. Cönk yazma geleneği yaygın değildir, ancak kimi âşıklar şiirlerini deftere yazmışlar. Bazı âşıklar ise destanlarını deftere yazmaktadırlar.

Tebriz âşıklarının başlıca özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Farsça eğitim almadığından Türkçeyi daha düzgün kullanırlar.
- Şiirlerini saz eşliğinde söylerler.
- Şiirlerini irticalen söyleme kabiliyetleri vardır.
- Şiirlerini hece ölçüsüne bağlı kalarak söylerler.
- Genelde sözlerinde arı ve duru Türkçe kullanırlar.

Tebriz âşıklarıyla görüşmemizde dini şiirin yanı sıra milli ve öğütlenme konulu şiirler söylediklerini bildirmişler. Âşıkların şiirinde dini motiflerin de işlendiğini görmekteyiz. Özellikle Hz. Muhammed, İmam Ali, İmam Hesen ve İmam Hüseyin hayatını anlatan şiirleri dini inançlar gereği çok işlenen konular arasında olmuştur.

Son dönemlerde bölge âşıklarıyla ilgili yapılan bilimsel araştırmalar gittikçe artmaktadır. Ali Kafkasyalı'nın bölgede yaptığı değerli araştırmalarının²¹ yanı sıra araştırmalar yapılmaktadır.

Tebriz âşıklık geleneğinde bazı âşıklar, açtıkları eğitim kurumlarında saz çalmayı gençlere öğretirler. Bu kurumlar usta çırak ilişkisinin günümüzdeki hali olarak değerlendirilebiliriz. Tebriz ve Azerbaycan âşıkları her zaman ayakta sazını çalar. Sazı her zaman yukarıya doğru eğilimlidir. Bunun nedenini âşıktan sordüğümüzde sazın Tanrıdan ilham aldığını söylemektedir. (Âşık Hesen İskenderi). Ayrıca ayakta saz çalıp destan söyleyen âşıkların göçebe hayat ile ilintili olduğunu söyleyebiliriz.

²¹. Ali Kafkasyalı'nın İran ve Azerbaycan konusunda yazıları ve kitapları bunlardır: "Azerbaycan, İran ve Türkiye Türk Halk Hikâyelerinde Erzurum", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996.

"İran Türkleri Âşık Muhitleri I", Millî Folklor Uluslar Arası Halkbilimi Dergisi.

İran Türkleri ve İran Türk Edebiyatı", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.

Kitapları: İran Coğrafyasında Türkler, İstanbul. 2011.

İran Türk Âşıkları ve Millî Kimlik, Erzurum. 2007. İran Türkleri Âşık Muhitleri, Erzurum. 2006. İran Türk Edebiyatı Antolojisi, Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum. 2002 (altı cilt, 3490 sayfa).

Tebriz Âşık Destanlarının Yapısı

Âşıklar destanları anlatırken belli bir plan çerçevesinde anlatırlar. Geleneğe uygun anlatımda ilk başta üstatname daha sonra destan ve en sonunda duvakkapma gelmektedir. Klişeli sözler destanın başlamasında dikkatimizi çekmektedir.

Halk hikâyeleri yapısı konusunda P. Naili Boratav âşıkların söylediği hikâyelerin yapısını dört bölüme ayırmıştır: Fasil, döşeme, asıl konu, sonuç ve dua. Araştırmamızda Azerbaycan sahasında âşıklar tarafından söylenen destanların yapısında bu bölümlerin bazısı görüldüğünü tespit ettik. Döşeme bölümü hariç diğer bölümler farklı adlarla da görülmektedir.

Divani Söyleme: Âşık (destana) hikâyeye başlamadan önce dinleyiciyi hazırlamak, ustalığını göstermek veya isteklere cevap vermek için önce bir divânî söyler. Divânî özel bir ezgisi olan ve “fâilâtûn, fâilâtûn, fâilâtûn, fâilûn” vezniyle veya on beşli hece kalıbıyla söylenen bir manzumedir. Âşıklar aruz vezniyle şiir söylemede zorlandıklarından, daha çok hece vezniyle söylenen divânîyi tercih ederler. Bundan sonra cinaslı bir tecnis okunması gelenektir. Ardından olağanüstü bir konunun dile getirildiği hayali bir tekerleme söylenir.

Fasil bölümüne Azerbaycan sahasında üstadname adı verilmektedir. Üstatnamede âşık beğendiği ustaların şiirlerine yer vermektedir. Meclisin açılışı da sayıldığı için önemlidir. Bir başka yönden ele aldığımızda âşık sesini ve boğazını destan söylemeye üstatname ile hazırlar. Bunun için aşağı tonlarda söylenen havalarla birlikte genellikle öğütme konulu şiirler söyler. Bu üstatname üç farklı divânî şeklinde şiirden oluşabilir. Daha sonra âşık destanın asıl konusuna geçer.

Anadolu sahasında görülen döşeme bölümü Tebriz âşıklarında bulunmamaktadır. Anadolu sahasında döşeme bölümünde manzum veya mensur kalıplaşmış cümlelerden oluşan bir giriş niteliğindedir. Pertev Naili Boratav konuyla ilgili bu bilgileri vermektedir: Sözlü gelenekte döşeme bölümü bazen konuyla ilgili kısa bir hikâye, bazen da değişik konulu kısa bir bölüm halinde düzenlenebilir. Hikâye kahramanlarının aileleri bu bölümde takdim edilir. Burada dikkati

çeken önemli bir nokta, klasik eserlerde olduğu gibi kahramanların büyük çoğunluğunun yönetici veya zengin sınıftan oluşudur.

Mehebbet ve aşk destanın asıl konu bölümünde en büyük arzuları çocuk sahibi olabilmek olan çocuksuz yaşlı kimseler üzerine gelişir ve bunun için arayışlar başlar. Bu arayışlar sırasında kahramanlar olağanüstü yardım alırlar. Olağanüstü öğelerin yardımıyla doğan çocuk çok özel itinalı bir eğitimden geçirilir. Sonra âşık olma motifi devreye girer.

Anadolu sahasında hikâye adı verilen sözlü anlatımda Azerbaycan sahasında olduğu gibi heyecan ve duygunun arttığı yerlerde, diyaloglara “dil ile değil, tel ile söylemeyi” tercih eder ve şiir ile müzik devreye girer. Buralarda artık anlatıcının pek fazla inisiyatifi kalmaz. Hikâyenin değişmeyen ve değiştirilememesi gereken bölümleri bu manzum bölümlerdir. Hikâye, bundan sonra âşığın sevgilisine kavuşma serüveni olan serencamla devam eder. Genelde âşığın sevgiliye kavuşmasını güçleştiren sayısız engeller çıkar. Âşık, sevgilisi için bütün bu engelleri aşarak aşk sınavından geçer. Hikâye kahramanı, güçlüklerle her karşılaşmasında Allah’a yalvarır ve dualar kabul edilir.

Refiye Okuşluk Şenesen (2009) Adana halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği adlı eserinde hikâyeleri asıl konu ve anlatıcının daha sonra eklediği bölümler olarak ikiye ayırmaktadır. Hikâyecinin anlatırken eklediği sahneler, benzetmeler, tabirler, alkışlar ve kargışlar hikâyeye değişik havalara sokmakla beraber dinleyiciye aynı hikâyeyi tekrar dinlemekten sıkmaz. Bu eserin halk hikâyelerinin yapısı bölümünde halk hikâyelerin sonuç ve dua kısmında bu bilgileri vermektedir: “Halk hikâyelerinin dua ve sonuç kısmı ikiye ayrılmaktadır: Vuslata erenler ve trajik bir sonla bitenler. Mutlu sonla biten hikâyelerde “duvak kapma” adı verilen ve beş mısralık bentlerden oluşan muhammes şeklinde uzun bir türkü söylenir. Bu türküde sevgililer çektikleri sıkıntıları birbirine anlatır, hediyelerini sayar ve dinleyicilere dua ederek hikâyeyi bitirirler” (Okuşluk Şenesen, 2009, s. 49-52).

Azerbaycan ve Tebriz âşıkları arasında da destanın belkemiği adlandırdığımız şiirsel yerler değişmeden anlatıcı âşık tarafından aynen aktarılır. Destanın diğer olayları âşığın kendi inisiyatifinde uzatıp kısaltılabilir.

Sonuç ve dua bölümünde (Azerbaycan sahasında duvaggapma): Bu bölümde mutlu biten destanların sonunda

duvaggapma adlanan hava çalınır. Genelde hareketli havalar kullanılır. Bu bölüme duvag gapma kurtarmak ifadesi kullanılmaktadır.

Tebriz âşık destanlarının içeriği konularına göre değişebilir. Kahramanlık, aşk veya kahramanlık-aşk (mehebbet destanı) içeriğinde değişik kurgular görebiliriz. Şikâri ve Amir Arsalan Rumi destanlarında kahramanın ad alması, sefere çıkması, dış düşmanlarla savaşması, vatana dönmesi gibi çerçevelerde kurulmuştur, Buna karşın aşk destanlarında kahramanın olağanüstü doğumu, ad verilmesi, rüya motifi ve rüyasında gördüğü sevgilisini bulmak için yola çıkma motifi gibi motiflerin çevresinde oluştuğunu görmekteyiz. Aşk ve kahramanlık karışık (mehebbet) destanlarında da bu iki yapının iç içe oluştuğunu görmekteyiz.

“Meclisi açar divâni bağlar muhammes” sözü de Azerbaycan âşıklarının dilinden düşmeyen sözlerdendir. Bu kurala göre âşık sözlerini divânî ile başlar ve muhammes adı verilen şiir türüyle kapatmalıdır.

Tebriz âşık destanlarını incelediğimizde üç ana bölümden oluştuğunu görmekteyiz.

- Üstatname,
- Destanın asıl kısmı,
- Duvakkapma (Kobotarain, 2013, s. 96).

Mehemmed ile Gülendam Destanı'nın Özü

Şah Abbas Safevi döneminde İran'ın İsfahan şehrinin yakınlarında Mehemmed adlı bir delikanlı edep erkânda tamam, akıl firasette zeki Şah Abbas'ın gözüne girerek saraya dâhil olur. Sarayda özel eğitimleri alıp ok atmakta mahir, nize fırlatmakta usta ve kılıç vurmakta ün salmış bir cengâver olarak adı sanı her tarafa yayılır. Günlerin birinde şikâra çıkar Mehemmed yolu Elvan Dağa düşer. Kazara yolu Gülendam ile kesişir. Gülendam, onunla evlenmek isteyen çok delikanlının kellesini koparmış anasını ağlar koymuş bir kadın alp. Gülendam, Mehemmed'e:

***Çok yiğit bu yolda kurban olmuştur,
Yanıp ataşıme giryan olmuştur,
Selametken üzül benden aralı,
Sağ beden yerde kalır yaralı,
Sen tek ovçu tutamaz [benim gibi] maralı,
Ayırıl benden ben Kişmire giderim.***

Uyarsa da Mehemmed ondan ayrılmaz. Mehemmed cevabında:

***Ben avcıyım bırakamam maralı,
Beni koymuş sen nereye gidersin?***

Gülendam, Mehemmedile girdiği savaşta kafasına öyle bir darbe indirir ki başındaki miğfer açılıp kafası yarılr. Gülendam atından inip onun kafasını kesmek ister, ancak gözü Muhammed'in gözüne ilişir. Bir gönülden değil, bin gönülden ona âşık oldu. Onun yarasına derman sürüp yanına name koyarak Kişmir'e doğru yola koyulur. Mehemmed kendine geldikten sonra Şah Abbas'ın sarayına döner. Onun kafasında yarayı gören Şah Abbas, yaranın Gülendam'ın kılıç darbesinden olduğunu söyler. Yarası sağaldıktan sonra Kişmir'e doğru yola revan olur.

Kişmir yolunda Mehemmed'in yolu Kara Dev'in ülkesine düşer. Kara Dev'in askerleri onun kollarını bağlayıp Kara Dev'in zindanına götürdüler. Zindanda Mehemmed yaşlı adamın yardımı ile Gözel Hanım'ın tuzağından kurtulur. Kara Dev onun iyi niyetini görünce onu azat eder. Darda kaldığında onu yardıma çağırması için saçlarından teller koparıp ona verir. Mehemmed yoluna devam ederken Çoban Neği'ye rastlar.

Yolu ondan sorar:

***Terk etmişim vatanımı ilimi,
Ben bülbülüm ariyorum gülümü,
Nabeledim, sen tarif et yolumu,
Söyle bu yol bakayım nereye gider?***

Çoban Neği müdrik bir bilgin, Muhammed'i sınamak ister ondan sorar:

***Benden selam olsun gelen âşığa,
İnsan olan kaç şeyden hâsıldır?
Dünya ne üstünde kurulmuştur?
O nedir ki dördü beşten asildir?***

Mehemmed cevabında:

***Sana söyleyim ay çoban kardeş,
İnsan olan dört şeyden hâsıldır.
Ab u ateş, hak u baddan halk oldu,
O ruhtur ki dördü beşten asildir.***

Neği, Mehmed ile Gülendam arasındaki geçen olayları ve aralarında gönül bağıni öğrenir. Neği onu evinde misafir eder. Şehirede Gülendam'ın evini bulup ondan muştı almak için ona Mehmed'in geldiğini bu şekilde haber verir:

***Negi, Gülendâd Hanım'a dedi:
Elvan Dağı'nda bulduğun,
Könlünü könlüne kattığın,
Kılıç ile başın[ı] çaptığın,
Muhammed bize gelmişti.
Evde koymuşum konağ,***

***Nedir bana sözün sağı,
Muştuluk ister bu Negi,
Mehammed bize gelmişti.***

Ne var ki Gülendâd, Başvezir'in oğlu Heyder Beg ile evlenmeye zorlanmaktadır. Gülendâd, gönlünü Muhammed'e kaptırmıştı onun için vezir'in oğlu ile evlenmek ona ölüm gibi gelirdi. Negi, ninesinin yardımıyla Gülendâd'ı düğünden bir gün önce kaçırır. Vezir'in oğlu Heyder Beg büyük bir askerle peşine düşer.

Heyder Beg'in askerlerini görünce:

***Negi dedi:
Negi'nin özü bir candır,
Bu canı size kurbandı,
Bu ordu deya Ummandır,
kalk hanım ordu geldi.
Gülendâd dedi:
Sen Gülendâd'a bakasın,
Yıldırım tek kılıç çakasın,
Geleni bana bırakmayasın,
Sen o yandan ben bu yanadan.***

Gülendâd ve Mehammed iki koldan orduya hucum ettiler. Sağdan geleni sağdan, soldan geleni soldan yere serdiler.

Ne kadar cenk ettilerse askerin ardı kesilmedi. Her ikisi yorgun düştüler. Bu anda Mehammed'in Kara Dev'in sözü aklına geldi. Kara Dev tüylerinden ona vererek: "Nerde zorda kaldıysan bu tüyleri ateşe tut, hemen ordumla yardımına gelirim" demişti. Mehammed'in tüylere ateşe tutmasıyla Kara Dev ve askerleri orada peydalandılar. Kara Dev'in Mehammed ile Gülendâd'a yardıma gelmesiyle cenk meydanında varak döndü. Heyder Beg'in askerleri taru mar edildi.

Destanın devamında Mehmed ile Gülandam İsfahan'a yetiştirirler. Ne var ki Şah Abbas, Gülandam'ı kendi haremine almak ister. Ancak sonunda Mehmed ile Gülandam'ın evlenmesine razı olur ve sarayında onlara düğün tertibler.

Mehmed ile Gülandam Destanı'nın Olay Örgüsü

- İsfahan Şah'ı Abbas, Mehmed'i sarayına götürerek eğitti.
- Mehmed ava çıktığında Gülandam'a âşık oldu ve onunla savaşa girdi.
- Gülandam, Mehmed'i savaşta yaralayınca başucuna bir mektup ve bir yüzük bıraktı.
- Mehmed, Gülandam'ın peşinden Kişmir'e gitti.
- Mehmed'in yolunun devler diyarına düşmesi ve zindana atılması.
- Mehmed zindanda yaşlı bir adam ile tanıştı ve oradan nasıl çıkacağını öğrendi.
- Kara Dev'in Mehmed'i serbest bırakması ve yolda bir çobanın ona rast gelmesi.
- Mehmed'in çobanın anası yardımı ile Gülandam'a mektup ve yüzük ulaştırması
- Mehmed'in çobanın yardımı ile Gülandam'ı düğün gecesi kaçırması
- Heyder'in askerlerinin Mehmed ve Gülandam'ın peşine düşmesi
- Kara Dev'in Mehmed ve Gülandam'ın yardımına gelmesi.
- Mehmed ve Gülandam'ın devin yardımı ile İsfahan'a dönüp düğün yapmaları.

Mehmed ile Gülandam Destanı'nda Motifler

Mehmed ile Gülandam Destanı'nda tespit ettiğimiz başlıca motifler şunlardır: Şahın zeki bir çocuğu saraya götürmesi, ava çıkarken âşık olma motifi, savaşta erkeğe yenilince onunla evlenme motifi, mektup ve yüzük bırakma motifi, sevgiliye ulaşmak için yolculuk, olağan üstü varlık motifi, devlerin diyarına girme motifi, devlerin zindanına düşme motifi, bilgin ihtiyar motifi, zindandan kurtulma motifi, kahramanın sevgilisi başka biriyle evlendirme motifi, gelin kaçırma motifi, yol gösteren çoban motifi, yardımcı kadın motifi, sevgiliye mektup veya yüzük götürme, olağanüstü canlılar, yardımcı ihtiyar motifi, saçın yakılması ile yardıma gelme motifi.

Mehemmed ile Güləndam Destanı'nın Metni Divanı

Ürəyimdə nida dilimdəəzbər,
Sinəmdə saz deyir çal vətənimdə,
Vətən bizə ana biz ona ovlad,
Yerimi sinəndə sal vətənimdə.

***

Vətəndir insanın namısı arı,
Yüz il düşsəm vətənimnən aralı,
Ölsəm üz döndərəm vətənə sarı,
Diyərəm yat göylüm qal vətənimdə.

***

Vətənə aşiqəm, vətən oğliyəm,
Vətənə bəstiyəm elə bağliyəm,
Addı mahalım var, Qəradağlı'yəm
Əmərəm zəhəri bal vətənimdə.

***

Hərəkəs vətəninə olarsa yağı,
Qərək ki kəsilsin qolunun saği,
Aşıx görsə elin yoxdur rovnəgi,
Tuti dili olur, lal vətəninədə.

Yüreğimde nida²² dilimde ezber,
Sinemde saz diyor, çal vatanımda,
Vatan bize ana, biz ona evlat,
Yerimi sinende sal vatanımda.

***

Vatandır insanın namusu arı,²³
Yüzyl düşsem vatanımdan aralı,
Ölsem yüz döndürürüm vatana sarı,²⁴
Diyorum yat gönlüm kal vatanımda.

***

Vatana âşığım, vatan oğluyum,
Vatana bağliyım, ele²⁵ bağliyım,
Adlı mahalım var, Karadağlı'yım,²⁶
Emerim zehiri bal vatanımda.

***

Herkes vatanına olursa yağı,²⁷
Gerek ki kesilsin kolunun saği,
Âşık görse elin yoktur revNegi,²⁸
Tuti dili olur, lal²⁹ vatanında.

---

²² Nida: Ses, Seslenme.

²³ Ar: Utanma, utanç duyma.

²⁴ Sarı: Doğru. Vatana Sarı: Vatana doğru

²⁵ El: Memleket, il, yurt.

²⁶ Karadağ bölgesi İran'da Ahar, Verzigan, Keleyber, Horand bölgesini kapsayan büyük bir mınıtkadır.

²⁷ Yağı: Düşman.

²⁸ Revnak: Yolunda, revaçta, parlaklık, göz alıcılık.

²⁹ Lal: Dili tutulmak, dilsiz.

***

*Oxuyum sədami elə yayılsın,
Vətəndə yaşayan bilsin, ayılsın,
Saz tüfəngim, sözüm güllə sayılsın,
Düşmənnən qisası al vətənimdə.*

***

*Aşıq el anası ölkə anası,
Dilində zikridi vətən nəğməsi,
Elin xoş günlən ucalır səsi,
Şirin lay layımı çal vətənimdə.*

*Ellərin şad görsə Həsən Gaffari,
Ürəhdən dağılar gəmi gubarı,
Yaz sözün dillərə car olsun bəri,
Ollam arıflərə qul, vətənimdə.*

***

*Okuyayım, sedam³⁰ ilə yayılsın,
Vatanda yaşayan bilsin, ayılsın,
Saz tüfəğim, sözüm güllə sayılsın,
Düşmandan kisası al vatanımda.*

***

*Âşık il anası, ülke anası,
Dilinde zikridir vatan nağmesi,
İlin hoş gönü ile yücelir sesi,
Şirin lay layımı³¹ çal vatanımda.*

*İllerin şad görse Hasan Gaffari,
Yürekte dağılır gamı gubarı,³²
Yaz, sözün dillere dolansın bari,
Olurum arıflere kul, vatanımda.*

Bu dastən Məhəmməd'in Güləndam'ın destanıdır, keçmiş əyyam Şah Abbas dövründə belə söhbət edillər ki İsfəhan'ın kənarında bir dana məhtəbxanə var idi, o vaxt məktəbxanə, indi mədrəsə deyillər. Orda malla uşaqlara dərs verir, tamam İsfəhan uşaqları burda dərs	Bu hikəyə Muhammet ile Güləndam'ın hikəyesidir. Rivayete görə Şah Abbas zamanında İsfəhan yakınlarında bir məktəp varmış. O zamanki məktəphaneyə, şimdi okul diyorlar. Orada hocalar çocuklara dərs verirmiş. İsfəhan şəhərində o zamanki çocukların hepside bu okulda dərs alır, öyrənmə görürmüş. Dərs alan bu çocukların

³⁰ Seda: Ses.

³¹ Lay lay: Ninni.

³² Gubar: Toz.

oxuyullar və bu uşaxların içində bir nəfər var, adına Məhəmməd diyillər, buranın uşaxları içində dərs oxuyur. Bir gün malla uşaxları azad eliyibdi, o gün Cuma günüdi, məhtəbxanənin dövrəsində gərmiş eliyib, oyniyirdilər. Şah Abbas'ın qoşunu şikârə getmişdi. Vəxt oldu ki Şah Abbas'ın qoşunu şikârdan gəyidib Məhəmməd qoşun yaxına gələndə Məhəmməd baxdı, dedi ay uşaxlar vallah bu gələn göşun Şah Abbas'ındı və o at Şah Abbas'ın öz atıdı, o qabaxda gələn Şah Abbas özüdi. Məhəmməd uşaxların hammısını yığdı vurdu səfə, dedi mən hər nəmənə iş gördüm sizdə o işdən görəcəhsiz, mənənən qabağa düşmiyin, dedilər yaxşı. Məhəmməd o gədir gözlədi ki Şah Abbas'ın at gəldi yetişdi bulara. Məhəmməd əllərin qoydı döşünə, Şah Abbas'ın qabağında bir təəzzim eliyib, baş əydi. Şah Abbas çox xoşu gəldi, afərin,	arasında Muhammed isimli bir çocuk varmış. Günlerden bir Cuma günü, hoca okul bahçesinde oynamaları için çocuklara izin vermiş. Çocuklar okul bahçesinde koşuşturup oynamakta iken ava giden Şah Abbas ve askerleri avdan geri dönmekteymişler. Çocukların yanlarına doğru yaklaştıklarında Şah Abbas ve askerlerini gören Muhammed heyacanla arkadaşlarına seslenir. Ey arkadaşlar bakın şu gelenler Şah Abbas'ın askerleri, öndeki atın üzerindeki Şah Abbas'ın kendisidir. Dedi. Çocukların hepsini toplayıp safa dizdikten sonra, arkadaşlar ben ne yaparsam sizde aynısını yapın ancak benim önüme geçmeyin diye uyardı. Çocuklar hep bir ağızdan “olur” dediler. Muhammed, Şah Abbas'ın kendilerine iyice yaklaşmasını bekledi ve Şah Abbas'ın atının önüne geçip, başını öne eğerek selamladı. Şah Abbas, çocukların başlarını eğerek kendisinin selamlamaları çok hoşuna gitti. Yanında bulunan veziri Allahverdihan'a dönerek, çocukları bol para ile ödüllendirin diye buyurdu.

sədafərin deyib, uşaxların hammısı Şah Abbas'a təəzzim eyliyə, Şah Abbas'ın bulardan çox xoşu gəldi. Dedi Allahverdixan vəzir, dedi bəli. Dedi bu uşaxlara çoxlu pul verginən. Məhəmməd getdi Şah Abbas'ın bərabərinə, əllərin goyub döşünə. Şah Abbas dedi sən kimsən? Kimin oğlusun? Adın nədi? Dedi qurban mənim adım Məhəmməd'di.	Muhammed Şah Abbas'ın yanına gitti. Elləri göğsü üzərində beklemeye başladı. Şah Abbas: Sen kimsin? Kimin oğlusun? Adın ne? Diye peş peşə sorular sordu. Efendim, benim adım Muhammed, diye cevap verdi.

Mehemmed'in Şah Abbas Sarayına Girmesi

Şah Abbas dedi Allahverdixan vəzir, dedi bəli. Dedi o uşağı al atın tərkinə, onu aparaceyəm dərbarə. Allahverdixan vəzir Məhəmməd'i götürüb gətirdi saraya. Şah Abbas çıxıb əyləşdi xəttin üstündə, Məhəmməd'i isdədi yanına. Dedi oğlum, dedi bəli. Dedi sən kimsən? Kimin oğlusun? Dedi qurban mənim nə dədəm var, nə nənəm var, mənim heşkəsim yoxdu. Dedi bəs kimin yanında olarsan? Səni kim	Şah Abbas, vezirine dönerek Allahverdihan! diye seslendi. Efendim, diye cevapladı vezir. O çocuğu atının arkasına bindir saraya götürceğim, onu saraya getir dedi. Atını sürüp gitti. Şah Abbas saraya gidip tahtına oturduktan sonra Muhammed'i huzuruna getirmelerini söyledi ve yanına gelen Muhammed'e yeniden sorular sordu. "Oğlum sen kimsin? Kimin oğlusun?" Muhammed, benim hiç kimse yok efendim dedi. O halde sen nerede kimin yanında kalıyorsun

saxliyir? Dedi fəgət mənim bir dana goca nənəm var ki mən onun oğul nəvəsiyəm, bir qarı nənəm var. Dedi Allahverdixan vəzir, dedi bəli qurban. Dedi get o arvadi gətir bura. Allahverdixan vəzir o dəyge getdilər həman qarı arvədi gətdilər Şah Abbas'ın dərbarinə. Allahverdixan vəzir, dedi bəli. Dedi filan otaxdan birin verərsən bulara, bu dərbaridə bular yesinnər, mənim ömrümə dua eyləsinlər, oğul səndə dərsi oxiyərsən, dedi baş üsdəqurban. Şah Abbas bir gün Məhəmməd'i çağırdı yanına, dedi Məhəmməd, dedi bəli. De görüm ne iş görürsən? Dedi qurban mənim əlimnən çalib oxumax gələr. Şah Abbas'ın xoşu gəldi. Şah Abbas dedi: bi üş dörd dənə burda çal oxu görüm nəcur çalırsan, nəcur oxuyursan. Ama Məhəmməd götürüb görax burda Şah Abbas'ın bərabərində nə deyir, nə oxuyur?	diye soran Şah Abbas'a:“Benim yaşlı bir ninem var, onun yanında yaşarım,” diye cavapladı Muhammed. Şah Abbas, Allahverdihan diye seslendi. Buyrun efendim. Git o yaşlı kadını derhal buraya getir. Emrini işitir iştmez vezir derhal gitti. Yaşlı kadını bulunduğu yerden alıp saraya getirdi ve Şah Abbas “saray odalardan birini Muhammed ve ninesine verin burada yesinler içsinler banada dua etsinler. Muhammed de bundan sonra saraydaki okulda okursun,” dedi. Birgün Şah Abbas, Muhammed'i yanına çağırıp ona: “Sen ne iş yapabilirsin?” Diye sordu. Muhammet: Efedim, benim elimden çalıp söylemek geliyor, diye cevap verdi. Şah Abbas buna çok sevindi. Şah Abbas, Muhammed'e:“Bildığın havalardan bize çal bakalım nasıl çalışırsun görelim,” dedi. Bakalım Muhammet, Şah Abbas'ın karşısında ne çalışıyor ve ne söylüyor?

Məhəmməd, Şah Abbas’a dedi:

*Başına döndüğüm ədalət şahım,
Bir gulamam gul yerində durmuşam,
Sahibim, sərtacım ay qibləgahım,
Mən səni özümə gəmxar bilmişəm.*

*Başına döndüğüm adalet[li] şahım,
Bir köleyim kul yerinde durmuşum,
Sahibim, baştacım ey kiblegahım,³³
Ben seni özümə sırdaş bilmişim.*

*İzni versən gəm dəftəri açaram,
Bir kəsım yox hər tərəfdən naçaram,
Yagut yaman durri gövhər seçərim,
Yetimnıxdan saralmışam solmuşam.*

*İzin versen gam defteri[mi] açarım,
Bir kimsem yok her taraftan naçarım,
Yakut yamandır dürri cevher seçerim,
Yetimlikten sararmışım solmuşum.*

*Məhəmməd’əm gəldim dad-i imənə,
Bağrım başı gərq olubdur dumanə,
Səni gördüm gəldim dinə imənə,
Sən qibləgahımsan səcdəqılmışam.*

*Muhammet’im geldim, dad-i emana,³⁴
Bağrım başı gark olmuştu³⁵ dumana,
Seni gördüm geldim dine imana,
Sen kiblegahımsın, secde kılmışım.*

Şah Abbas'ın Məhəmməd'dən çox xoşu gəldi. Bir middət Məhəmməd'i yollıyibdi mədrəsiyə, Məhəmməd dərsində kâmil basəvad olub.	Şah Abbas, Muhammed'den çok hoşlandı ve Muhammed'i okula yolladı. Mehemmet derslerini tamamlayarak bilge bir kişi oldu.

Şah Abbas, Muhammed’e Başkemandarlık Rütbesini Vermesi

Bir gün dedi mən gedirəm şikârə, Məhəmməd oğul səndə mannən gedə bilərsən? Dedi bəli atayə	Birgün Şah Abbas, Muhammed’e: “Oğlum, ben ava gidiyorum, sen de benimle gelir misin?” Dedi.

³³ Kiblegahım: Kiblem

³⁴ Dad-i eman: Haykırmak, feryat etmek.

³⁵ Gark olmak: Gömülmek, batmak, boğulmak.

mehriban gedərəm. Durdular hər ikisi bir nəçə dana qoşununan bular getdilər şikârə. Şah Abbas baxdı gördi oğlan bu çox mahirdi, aslan bu kamandarrıxda biniyazdı. Gəldi dedi Allahverdixan vəzir, dedi bəli, dedi bu günnən Məhəmməd mənim oğlumdi vəli Məhəmməd'i qoyarsan kəmandar dərsi oxusun, Məhəmməd bir middətdə getdi kəməndarrığa. Məhəmməd'in şikarçılıxda niyazı yoxudu, Məhəmməd kâmil kəmandar olub oldu Şah Abbas'ın əvvəlimini şikarçısı. Hər gün yollardılar şikargaha, bi gün beşin, bi gün üçün, bi onun, bi gün onbeşin belə belə Məhəmməd şikârə gedir. Bir gündə getdi səggiz gün dağları dolandi ov tapa bilmədi, ama xəcalətdığının Şah Abbas'ın yanına əliboş gələ bilmədi. Məhəmməd baxdı bir gəlbi dağın üsdünə çıxmışdı, gördi çox uzaxda bir gəlbi dağ görsənir, atın sürdi həman dağa. Bu dağın adına Əlvən dağı diyəllər.	Muhammed; “Olur gelirim,” dedi. Her ikisi ordudan birkaç kişi ile ava gittilər. Şah Abbas, Mehemmed'in avcılıqdakı maharetini gördü, kemancılıqdakı yeteneğinin de farkına vardı. Allahverdi Vezir'e dedi: “Bundan sonra Muhammed'i kemandarlık dersine gönderin.” Muhammed, kemandarlık dersini biliyordu. Ancak kemandarkta usta olduktan sonra Şah Abbas'ın birinci baş kemandarı ve avcısı oldu. Muhammed ok atmakta ve avcılıkta usta oldu. Muhammed, her gün avlamaya gidiyordu. Bazenüç, bazen beş, bazen on, bazen on beş günlüğüne ava gittiği olurdu. Bu gittiğinde de tam sekiz gün dağları gezdi ama bir tane bile av bulamadı ve utancından Şah Abbas'ın da yanına gidemedi. Muhammed yüksek bir dağ gördü. Çok uzaklarda yüksek bir dağ idi. Atını hemen o dağa doğru sürdü. Bu dağın adı Elvan Dağı idi.

Getdi Məhəmməd çıxdı həman Əlvan dağına, getdi gördi bir uca dağdı, çiçəhlər bir birinə söhbət eliyir, otlar bir birinə söhbət eliyir, hər dərdin davası bu dağdadi. Üç gün qaldı bu dağda heşzad tapa bilmədi, ama ajlıx Məhəmməd əldən saldı. Məhəmməd aşdı dağın o yüzünə, baxdı gördi dağın əşağısında bir çuxur yer var, orda bir çadır var. Məhəmməd çadırı görəndə çox şad oldu, atın sürdi həman çadırın yanına, gəldi çadırın qapısına, gördi çadırın içində bir dənəqızəyləşib, Qız baxdı gördi bir cəvan oğlan şikarçdı gəldi çadırın qabağına, buyur qardaş içəri.	Muhammet Elvan dağına çıktığında, çok yüksek ve güzel bir dağ olduğunu gördü, sanki çiçekler ve otlar birbirleri ile sohbet ediyordu, her derdin dermanı [bu çiçek ve bitkilerde] bulunuyordu. Üç gün bu dağda kaldı hiç bir şey bulamadı, açlık onu bitirmek üzereydi. Muhammet dağı aştığında eteğinde bir çukur gördü, orada bir çadır görünüyordu. Muhammet, çadırı gördüğüne sevinip atını çadıra doğru sürdü. Çadırın yanına geldiğinde içinde güzellikte eşi benzeri olmayan bir kız gördü. Kız da onu çadırın kapısında gördüğünde “buyur kardeş” diyerek içeriye davet etti.

Muhammed'in Elvan Dağa Götmesi ve Gülendäm ile Karşılaşması

Məhəmməd varid oldı çadırın içinə, ama qız gördi Məhəmməd'in ajlıxdan rəngi saralıb. Qız Məhəmməd'in ürəyin bilib, fori durdi xurcunun aşdı bir məjmeyi çıxadıb, bir gədri öz yediyi taamnan çıxadıb göydi məjmeyiyə gətđi qoydı Məhəmməd'in qabağına, özü getdi obirisi çadırdı	Muhammet içeriye girdikten sonra kız onun açlıktan sarardığını farketti. Kız, Muhammed'in yemek için geldiğini anlayarak hemen azık bohçasını açtı. Kendisi için hazırladığı yemeklerden sininin üzerine dizerek siniyi Muhammed'in önüne koydu ve kendisi de diğer çadıra geçip oturdu. Muhammet yemeğini yiyip açlığını

əyləşdi. Məhəmməd elə ki çörayi yedi, ajlığın rəf eylədi, öz özünə fikr eylədi dedi ki bax man dünyanı gəzəm bu qızın manəndin tapmaram, məndəki Şah Abbas'ın həm oğluyam, həm kamandariyam, bu ki mənə yox demiyəcəh, gəl özövüdə buna bir nişan verginən, Ama Məhəmməd məjmeyini əlində basdı iki parça eliyib qoydı ora. Qız bir saatdan sora gəldi ki getsin məjmeyini gətisin Məhəmməd'ə çay versin, gəldi gördi Məhəmməd basıb məjmeyini iki parça eliyib, heşzad demiyib, məjmeyini Məhəmməd'in qabağınnan götürdü, gətirdi çəhdi çadırın tənabların yıxdı, mıxların yerdən çıxadıb bağladı atın tərkinə, mindi atın üsdünə yola rəvənə oldu. Məhəmməd baxdı gördi ki bu qız dinməz söyləməz çadırrarı yıxdı, yükün bağladı atına rəvan oldu, qız getdi. Qız gedənnən sora Məhəmməd öz özünə pəşiman oldı,	giderdikten sonra kendine gelip düşündü: “Ben dünyayı gezsem bu kız gibisini bulamam. Ben ki Şah Abbas'ın oğluyum ve dahi kemandarıyım, bu kız bana hayır diyemez. Gel de kendini [gücünü] bu kıza göster.” [diyerek kendi kendine düşündü] Böylelikle Muhammed, meymayı ³⁶ eline aldı, iki parçaya bölüp ortaya koydu. Kız, bir az sonra tepsiyi almak için geri geldi. Mehemmed'e çay vermek için geldiğinde Muhammed'in tepsiyi iki parçaya böldüğünü gördü, bir şey söylemeden tepsiyi Muhammed'in önünden aldı, çadırlarının iplerini açtı, çivilerini yerden çıkardı, eşyalarını ve çadırını atın sırtına koyup yola koyuldu. Muhammet, kızın bir şey söylemeden yükünü ata bağladığını çekip gittiğini görünce pişman olup kendi kendine şöyle dedi: “Ben nasıl bu avın elimden kaçmasına izin veririm.” Muhammed'e, keder yüz tuttu, derdi kederi aştı taşı, bakalım burada halini

³⁶ Mejmaa: Büyük sini

bas əlimnən mən bu ovumu ötürdüm? Məhəmməd'ə burda dərd əl verdi, dərdi togyan eylədi, bir nəçə kəlmə öz halına minasib nə deyir, nə oxuyur?	anlatmaq için neler dedi, neler söyledi?

Mehemmed dedi:

*Ağildən zay özü nâşi kəməndar,
Ötürdün bərədən maralı getdi,
Sayyad olub ovlağında yatmadın,
Ox atdın sinəsi yaralı getdi.*

*Yaxşı yerdə rast gəlmişdi toruna,
Belə şikâr birdə düşməz əlinə,
Hansı elə getdi hansı obaya?
Ürküb ovçusunnan fərari getdi.*

*Məhəmməd oxunu daşa vurubdi,
Heyif cavan ömrün başa vurubdi,
Çəkib kəbab bağrın şişə vurubdi,
Soldurub rəngini sarari getdi.*

Muhammed dedi:

*Akıldan zay³⁷ özünâşi³⁸ kemandar,
Ötürdün bereden³⁹ maralı gitti,
Seyyad⁴⁰ olup avlağında yatmadın,
Ok attın, sinesi yaralı gitti.*

*Yahşı yerde rast gəlmişdi toruna,⁴¹
Böyle şikâr⁴² bir de düşmez eline,
Hangi ile gitti hangi obaya?
Ürküp avcısından firari gitti.*

*Muhammet okunu taşa vurmuştu,
Hayıfcivan ömrün başa vurmuştu,
Çekip kebab bağrın şişe vurmuştu,
Soldurup rengini sararlı,⁴³ gitti.*

³⁷ Zay: yarırsız, boş, bozuk.

³⁸ Nâşi: (s.) iş bilmeyen.

³⁹ Bere: Av yeri.

⁴⁰ Seyyad: Avcı

⁴¹ Tor: Ağ.

⁴² Şikâr: Av

⁴³ Sarari: Sarar renkte olmak.

Məhəmməd öz özünə bir fikr eylədi dedi bura bax sən Məhəmməd olasan, sən əlindən ov ötürəsən, sən Şah Abbas'ın kəmandarı olasan, tapdığın bir dana şikâr onuda buraxasan gedə. Məhəmməd durub atını mindi Güləndam'ın dalısıcan getdi, hər yerdə olsa tutaram dedi. Ama Güləndam öz halında gedir, bilmir Məhəmməd dalıdan gələcək, bir yol gördi dalıdan bir at şeyhəsi gəldi, qız dönüb dalı baxanda gördi həman oğlan dalıdan gəlir, nə gəlir qan tərini içində, at özü az qalır bağrı çaddasın. Güləndam atın başını çəhdə saxladı, Məhəmməd gəldi yetişdi. Nəyə gəlibəsən, nə axdarısan? Dedi. Xanım bilirsən mən kiməm? Dedi yox bilmirəm sən kimsən? Dedi mənəm bəhrəmənin ov gutarmaz, sən burdan səlamət	Muhammed, kendi kendine düşündü; “Bak sen şu işe, Muhammed olacaksın aynı zamanda Şah Abbas'ın kəmandarı olacaksın, tuttuğun bir tane av onu da elindən kaçıracaksın.” Diye söyləndi. Muhammed kalkıp atına binip Güləndam'ın peşindən gitti. [Kendi kendine dedi:] “Neredeolsa yakalarım.” Güləndam yola koyulup kendi halinde gider, bilmez ki Muhammed onu takip eder. Bir an bir at sesi duyarak dönüp arkasına bakarkioğlanınatıyla peşindən geldiğini görür. “Kan ter içinde peşimden niye geliyor, neredeysə atın bağı çatlayacak.” Güləndam, atının başını çəkdi. “Niye geldin, neyin peşindəsən?” Muhammed: “Hanım, benim kim olduğumu bilmiyor musun?” Güləndam: “Yok, sen kimsin?”Dedi: Muhammed: “Benim elimden av kaçmaz ki sen kaçıyorsun.” [Güləndam:]“Ne yapalım, benden ne istiyorsun?” Diye sorunca

gutarıb gedəsən. Dedi neyniyax indi, mənnən nə isdiyisən? Xanım dilinən desəm dilim kəbab olar, gulağas sazınan sözünən deyim sənnən nə isdiyirəm,	Muhammed: “Hanım ne istediğimi dilimle söylesem dilim yanar, izin ver, saz ile söz ile sana ne istediğimi anlatayım.”

Məhəmməd dedi:

*Dünya gözəlisən dağlar maralı,
Sövdücəyim, sonam gəl burdan qayıt,
Qoyma məni burda bağı yaralı,
Sövdücəyim, sonam gəl burdan qayıt.*

Gülendam dedi:

*Dünya gözəliyəm dağlar maralı,
Əcəm oğlu, tez ol sən geri qayıt,
Çoxlarını goydum bağı yaralı,
Əcəm oğlu, tez ol sən geri qayıt.*

Məhəmməd dedi:

*Dünya gözəlisən göllər sunası,
Ləbində görmüşəm qəndi şəkəri,
Mənəm Şah Abbas'ın bir kamandarı,
Sövdücəyim, sonam sən geri qayıt.*

Gülendam dedi:

*Dağlar maralıyım göllər sunası,
Çoxları arzular bu gəndi şəkəri,
Ağladaram sənin təh kəmandarı,*

Muhammed dedi:

*Dünya güzəlisin dağlar[ın] maralı,
Sevdiceğim, sunam gel burdan qayıt.⁴⁴
Koyma beni burada bağı yaralı,
Sevdiceğim, sunam gel burdan qayıt.*

Gülendam dedi:

*Dünya güzəliyim dağlar[ın] maralı,
Acem oğlu, tez ol sen geri qayıt,
Çoklarını⁴⁵ koydum bağı yaralı,
Acem oğlu, tez ol sen geri qayıt.*

Muhammed dedi:

*Dünya güzəlisin göller sunası,
Lebinde⁴⁶ görmüşüm şəkəri tadı,
Benim Şah Abbas'ın bir kemandarı,
Sevdiceğim, sunam sen geri qayıt.*

Gülendam dedi:

*Dağlar maralıyım, göller sunası,
Çokları arzular, bu tatlı şəkəri.
Ağlatırım senin tek kemandarı,*

⁴⁴ Qayıtmaq: dönmək

⁴⁵ Çoklarını: Çoğunu.

⁴⁶ Leb: Dudak.

Əcəm oğlu, tez ol sən geri qayıt.

Acem oğlu, tez ol sen geri kayıt.

Məhəmməd dedi:

*Məhəmməd'əm mənə vermə azarı,
Sədrim üsdə gördüm meydan bazarı,
Buraxmaram sənin təkin şikari,
Sövdücəyim, sonam sən geri qayıt.*

Muhammed dedi:

*Mehemmed'im bana verme azarı,⁴⁷
Sedrim⁴⁸ üst[ün]de gördüm meydan pazarı.
Bırakmam senin tekin şikâri,⁴⁹
Sevdiceğim, sunam sen geri kayıt.*

Güləndan dedi:

*Güləndam çoxuna verib azarı,
Çoxdan axdarır meydan bazarı,
İndi ağladaram sən kəmandari,
Əcəm oğlu tez ol sən geri qayıt.*

Gülendam dedi:

*Gülendam, çoğuna verip azarı,
Çoktan aktarır⁵⁰ meydan pazarı.
İndi ağlatırım sen kemandarı,
Acem oğlu, tez ol sen geri kayıt.*

Güləndam, atının başını buraxdı, amma ata bir gəmçi çəhdı, bir dağın üsdünnən aşdı. Məhəmməd gördi qız getdi. Öz özünə fikr eylədi: “Bu nə işdi mən gördüm, mən iki dəfən bunu tutub əlimnən buraxmışam, bu dərdi heş dəftərə yazıb yerrəşdirməy olmaz. Bəs əlinnən şikarivi ötürəsən, bilmiyəsən bu kimdi, hara gedir, haralıdı? Xeyr icazə verməyərəm bu qız getsin, goyməyərəm	Gülendam, yine atının başını bıraktı, ama ata bir kamçı vurdu, bir dağın üstündən geçti. Muhammed, Gülendam'ın gittiğini gördü. Kendi kendine düşündü: “Bu benim gördüğüm neydi, ben onu ikinci kez elimden kaçırıyorum, bu derdi hiçbir deftere yazmak olmaz. Yeter avı elimden kaçırdığım, onun kim olduğunu, nereye gittiğini, nereli olduğunu bilmiyorum. Hayır bu

⁴⁷ Azar: Sıkıntı, dert.

⁴⁸ Sedrim: Sinem

⁴⁹ Şikâr: Av.

⁵⁰ Aktarmak: Aramak.

gədəm gədəminnən götürsün.” dedi. Atın başını Məhəmməd dalıdan bıraxdı və genəqızın dalısına düşdü. Qız bi döndü dalı baxdı gördi həmə oğlan genə gəlir. Qız atın başın saxladı, gəl gəl yaxşı meydandi, öz gəlbində almışdı bu dəfən gəlsə vuracıyam. Məhəmməd gəldi yetişdi, Məhəmməd gördü bu dəfən vəz ayrı cürdi. Öz özünə bir fikr eylədi, dedi bəddiğınan desəm eləbi bunun atı mənimkinnən qaçağandi, mən buna yetişmiyəceyəm, gəl bunu yavaşlığınan bi dilə tut, ona dedi:	kızın gitmesine, adım atmasına dâhi izin veremem.” Dedi. Muhammed atın başını bıraktı ve yine Gülendam’ın peşinə düşdü. Gülendam arkasına baktığında tekrar Muhammed’in geldiğini gördü. Atını durdurup “Gel, burası iyi meydandır.”Dedi. İçinden bu defa gelirse onu vuracağım diye geçirdi. Muhammed gelip gördü ki işler bu defa başka türden. Kendi kendine: “Bu kızın atı benimkinden iyi koşuyor, korkarsa kaçar ve ben ona yetişemem, en iyisi bununla tatlı dille konuşayım.” Diye düşündü ve ona şöyle dedi:

Məhəmməd dedi:

*Başına döndüyüm qurban olduğum,
Məni qoyubsan haraya gedirsən?
Ala gözlərinə heyran olduğum,
Məni qoyubsan haraya gedirsən?*

Muhammed dedi:

*Başına döndüğüm kurban olduğum,
Beni koymuşsun nereye gidersin?
Ela gözlerine hayran olduğum,
Beni koymuşsun nereye gidersin?*

Gülendam dedi:

*Çox oğlan qəddiməqurban olubdi,
Yol çövrüb mən Kişmir’ə gedirəm,
Yanıb ataşımə gıryan olubdi,*

Gülendam dedi:

*Çok yiğit boyuma kurban olmuştu,
Yol çevirip ben Kişmir’e giderim.
Yanıp ataşıme gıryan⁵¹ olmuştur,*

⁵¹ Giruyan: Ağlar

Yol çövrüb mən Kişmir'ə gedirəm.

Yol çevirip ben Kişmir'e giderim.

Məhəmməd dedi:

*Üzölməyünən səndə mənnən aralı,
Bağrım başın qoymagunan yaralı,
Mən ovçuyam buraxmaram maralı,
Məni qoyubsan haraya gidersən?*

Muhammed dedi:

*Üzölməyesin sende benden aralı,
Bağrım başın[ı] koymayasın yaralı.
Ben avcıyım bırakamam maralı,
Beni koymuşsun nereye gidersin?*

Gülendam dedi:

*Sələmətkən üzöl mənnən aralı,
Sağ bədənün yerdəqalar yaralı,
Sən tək ovçu tuta bilməz maralı,
Yol çövrüb mən Kişmir'ə gedirəm.*

Gülendam dedi:

*Selametken üzöl benden aralı,
Sağ bedenün yerde kalır yaralı,
Sen[fin] tek avcı tutamaz maralı,
Yol çevirip ben Kişmir'e giderim.*

Məhəmməd dedi:

*Məhəmməd'am cəngi meydan quraram,
Zərbinən kəlləvəqılış çalarım, “
Üzün üstə atdan yerə salaram,
Məni qoyub sən haraya gidersən.*

Muhammed dedi:

*Mehemmed'im savaşı meydanı kurarım,
Darp ile kəllene kılıç çalarım.
Yüzün üstə attan yere salarım,⁵²
Beni koyup sen nereye gidersin.*

Gülendam dedi:

*Güləndam görcəyün gücünü qandı,
Gəlirsən gəl bu düz buda meydandı.
Boğazıya sallam ipəh kəməndi,
Yol çevirib mən Kişmir'ə gedərəm.*

Gülendam dedi:

*Güləndam görünce gücünü kandı⁵³,
Gelirsən gel bu düz buda meydandır.
Boğazına salarım ipek kemendi,⁵⁴
Yol çevirip ben Kişmir'e giderim.*

---

⁵² Salarım: bırakırım

⁵³ Gücünü kandı: gücünü anladı

⁵⁴ Kemend: kendir, ip

Gülendam'ın Muhammed ile Cenk Etmesi ve Muhammed'in Yaralanması

Amma Məhəmməd gəzəbnək oldu, şəmşiri belinnən çəkib yasdısınən Gülendam'ın başına vurdi, Gülendam qalxanı çəhdı başına, ama Məhəmməd o gədir vurdu ki hisdən düşdi, onnan sora şəmşirin qoydi gilafinə. Qız, ovzanı belə görəndə, belinnən şəmşirin çəhdı dedi zalım oğlu acıxlanıbsan iki dənə vur, üç dənə vur, çox acıxlanıbsan beş dənə vur, məgər mən dəmirçi zindaniyəm ki mən duram sən döyəsən mənım başıma, bidanada mən vuracıyam ama qalxanı möhkəm tut. Məhəmməd başına qalxanı çəkib, Gülendam bidana şəmşir vurdi Məhəmməd'in başına, baş iki parça oldu, Məhəmməd atdan düşdi yerə. Gülendam atınnan əndi gılincin belinnən çəkib qoydi Məhəmməd'in boğazına, isdədi Məhəmməd'in başın kəssin aparsın Kişmir'ə, Məhəmməd'in kakilinnən yapışib başın kəsdiyi	Ancak, Muhammed kızın sözlərinə çox kızmıştı, kılıcı belindən çekip kılıcın yassı tərəfiyləGülendam'ın başına vurdu, Gülendam kalkanınıbaşına çekti ama o kadar vurdu ki siniri geçti, ondan sonra kılıcı kılıfına koydu. Gülendam, durumu böyle görünce belinden kılıcı çekti: “Zalim oğlu sinirlenmişsin bir tane vur, üç tane vur, çok sinirlenmişsen beş tane vur, benim başım demirden mi ki ben durayım, sen başıma vurasın? Bir tane de ben vuracağım kalkanı sıkı tut.” Dedi. Muhammed kalkanı başına çekince, Gülendam Muhammed'in kafasına kılıcı öyle bir vurdu ki, Muhammed'in başı iki parçaya bölündüve attan yere düştü. Gülendam atından indi, kılıcı belinden çekip Muhammed'in boğazına dayadı. Niyeti Muhammed'in başını kesip Kişmir'e götürmekidi. Muhammed'in saçlarını tutup başını kesmek istediği an,

yerdə gözlər sataşdı Məhəmməd'in gözünə. Məhəmməd'in iki qaşının arasınan bir dana ox rədd oldi, məhəbbət oxu dəydi Güləndam'ın ürəyinin başınan. Qız pəşiman olub, dedi: “Elləri sust oldi, Məhəmməd'in başını qoydi yerə, şil olasan mənim əllərim, mənim o şəmşir vuran əllərim kaş çolax qaleydi, mən bunu nəyə vurdum?” Güləndam'ın döhdürruxda misli-manəndi, bərabəri yoxudu, tamam böyüh döhdürrər gedərdilər o vəxti Güləndam'nan dava dərman alardılar. Bu qız dayimi həman Elvan Dağı'nda olardi, yanı diyəllər o Elvan Dağı'nda hər rəgəm güllər otlar bitərdi, o otlarında dərmanınığın Güləndam bilərdi, o dağın yayı gışı olmaz elə həmişə birdi, qız dayimi o dağda olardi, hammıda Güləndam'ın xasiyətin bilərdi, bilərdilər bunun nə şəmşirin, nə pəncəsin bir nəfər gəytərə bilməz, heş kəsin bu qızınan işi olmazdi, çox oğlannanrın başın kəsmişdi	Muhammed ile göz göze geldi. Sanki Muhammed'in iki kaşı arasından birmuhabbet oku fırlayıp Güləndam'ın kalbine saplandı. Güləndam pişman olup Muhammed'in başının olduğu yere ellerini vurdu. “Kırılası Ellerim, keşke kılıç vuran elim çolak olsaydı, ben ona niyə vurdum?” Dedi. Güləndam'ın hekimlikte eşi benzeri yoktu, hekimlerin tümü onun yanına giderlerdi, ondan dermanalarlardı. Bu kız hep Elvan Dağı'nda olurdu, Elvan Dağı'nda rengareg güllər, otlar biterdi. O ordayetişen tüm otların şifasını bilirdi. Elvan Dağı'nın yazı kışı olmazdı, hep aynıydı [hep yeşillikidi]. Güləndam her zaman orda olurdu. O dağa gidenler Güləndam'ı iyi tanırlandı. Onun kılıcından ve pençesinden kimse kurtulamazdı. Hiç kimse bu kızın yanına yaklaşamazdı çünküoğlu gencin başını kesip Kışmır'e götürmüştü. Güləndam, Muhammed'in başını dizinin üstüne koydu. Biraz

aparmışdı Kişmir'ə. Qız Məhəmməd'in başın aldı dizinin üsdünə, bir gədri fikr eliyənnən sora dedi ki mən indi bu oğlanın başına bir dərman goyaram ayılar ama genə mənənnən əlcəhmİYƏCEH, bu dəfən acığım tutsa bidə vursam ölər. Fikir eylədi dedi mən bir dava goyaram Məhəmməd'in başına ki üç günənnən sora ayılar, üzüdə ölməz. Gətirib bir dərman qoydi Məhəmməd'in başına, başınnan yaylığın aşdı, Məhəmməd'in başın bağladı. Yeddi dana o düzzətədiği davalardan yazdı kağıza qoydi Məhəmməd'in cibinə, dedi oğlan sən üç günənnən sora ayılarsan, filan vəxdən filan vəxtə bu davaları məsrəf eyliyərsən. Üzüyün çıxatdı bühdi öz ipəh dəstmalına qoydi Məhəmməd'in bi cibinə, bidə bi namə yazdi qoydi Məhəmməd'in ürəyinin başına. "Mənim adım Güləndam'di, mən Kişmir'riyəm, hər mogey gəldin	düşündükten sonra: "Şimdi ben bu delikanlıyı iyileştiririm ama ayılınca yine benim peşimi bırakmayacak, yine sinirsem de elimden kurtulamaz. Başına bir ilaç sürerim, üç gün sonra ayılır ve ölmez." Diye düşündü. Muhammed'in başına bir ilačsürüp başındaki örtüsüyle bağladı. Yaptığı ilačlardan yedi tanesini bir kâğıda yazıp Mehemed'in cebine koydu. "Delikanlı, bu yazdığım ilačları şu süreye kadar kullanırsan üç gün sonra iyileşeceksin." Dedi. Yüzüğünü çıkarttı, ipek mendiline sarıp Muhammed'in cebine, yazdığı mektubu da başucuna koydu. [Mektuba şöyle yazmıştı.] "Benim adım Gülendam, Kişmirliyim uyandığında Kişmir'e gelirsin."Dedi. Hal böyle olunca, Mehemed yüzüstü yıkıldı⁵⁵. Gülendam, siyah saçlarından birkaç tel ayırıp başını göğsünün üstüne koydu. Bakalım Sarı tel havasında Muhammed'e ne çalıyor, ne söylüyor:

⁵⁵ Yıkıldı: düştü

gələrsən Kişmir'ə," dedi. Məhəmməd ama ovza belə olub, üzü üsdə yıxıldı, qız götürüb o siyah zıflərinnən bir tel ayırdı qoydı sinəsi üsdünə baş. Sarı tel havasında Məhəmməd'ə nə deyir, nə oxuyur:	

Gülendam'ın Kişmir'e Gitmesi

Gülendam dedi:

*Ala gözlü mehribanım,
Şil olsun əllərim mənim,
Sənəqurban mənim canım,
Qurusun əllərim mənim.*

Gülendam dedi:

*Ela gözlü mihribanım,
Şil olsun⁵⁶ ellerim benim.
Sana kurban benim canım,
Kurusun ellerim benim.*

*Niyə mən əglidən çıxdım,
Əlimnən evim yıxdım,
Vurub səni atdan yıxdım,
Qurusun əllərim mənim.*

*Niyə ben akıldan çıxtım,
Eli ile evimi yıktım.
Vurup seni attan yıktım,
Kurusun ellerim benim.*

*Eşginnən ollam divana,
Düşərəm çöl biyabana,
Birçəhlərin batıb qana,
Çürüsün əllərim mənim.*

*Aşkından olurum divâne,
Düşərim çöl biyabana⁵⁷.
Birçeklərim⁵⁸ batıp kana,
Çürüsün ellerim benim.*

⁵⁶ Şil olsun: Tutmaz olsun

⁵⁷ Çöl biyabana: çöl yaban.

⁵⁸ Birçek: ak saç, pürçek.

*Sinəm üsdün dağlaram mən,
Yaran çoxdi bağlaram mən,
Gecə gündüz ağlaram mən,
Lal olsun dillərim mənim.*

*Sinem[in] üstün dağlarım ben,
Yaran çoktur sararım ben.
Gece gündüz ağlarım ben,
Lal olsun dillerim benim.*

*Qəlbimdə məhəbbət camı,
Qurumur gözümün nəmi,
Gəl axdarsan Güləndam'ı,
Kişmir'dir ellərim mənim.*

*Kalbimde muhabbet camı,
Kurumuyor gözümün nemi,⁵⁹
Gel ararsan Güləndam'ı,
Kişmir'dir illerim benim.*

*Güləndam dedi:
Başına döndüyüm qurban olduğum,
Məni axdarırsan o Kişmir'ə gəl,
Husnu cəməlünə heyran olduğum,
Məni axdarırsan o Kişmir'ə gəl,
Bulanıx çay o gözümün yerisin,
Qərə duman Əlvən dağın bürüsün,
Səni vuran yerdəqolum qurusun,
Məni gəzər olsan o Kişmir'ə gəl.*

*Güləndam dedi:
Başına döndüğüm kurban olduğum,
Beni ararsan o Kişmir'e gel.
Hüsnü cemâline⁶⁰ hayran olduğum,
Beni asrarsan o Kişmir'e gel.
Bulanık çay⁶¹ gözümün yerisin,
Kara duman Elvan dağı[nı] bürüsün.⁶²
Seni vuran yerde kolum kuruşun,⁶³
Beni gezer olsan o Kişmir'e gel.*

*Göz yaşıla namə yazdı Güləndam,
Əgər sənnən dönsəm çürüsün əndam,
Unutma ilqari deməyinən yadam,*

*Gözyaşıyla mektup yazdı Güləndam,
Eğer senden dönersem⁶⁴ çürüsün endam.⁶⁵
Unutma ilgari söylemeyesin yadam,⁶⁶*

⁵⁹ Gözümün nemi: Göz yaşı.

⁶⁰ Hüsnü cəmal: güzel yüz

⁶¹ Çay: ırmak, nehir

⁶² Bürüsün: sarsın, kaplasın

⁶³ Kuruşun: kullanılmaz hâlde gelsin

⁶⁴ Dönersem: vazgeçersem

⁶⁵ Endam: Vucut, beden.

Məni tapar olsan o Kişmir'ə gəl.

Beni bulacak olursan o Kişmir'e gel.

Qız sözün təmam eyledi, Məhəmməd'in atını tutub apardı bir yaxşı ot ələfli yerdə bağladı, onnan sora gəyitdi gəldi Məhəmməd'in başı üsdə, Məhəmməd'in hər üzünən öpüp atını mindi yola düşdi. Gəldi çıxdı Kişmir şəhrinə bu burada qalsın. İndi biz gəyidax Məhəmməd'in halınan baxəbər olax. Məhəmməd üç günən sonra ayıldı, gördi qız bunu vurannan sonra belə bir namə yazıb, üzügündə goyub dəstmalə çıxıb gedib. Amma Məhəmməd durdi əyağa gördi yarasi çox çoxdi, ama yeddi günnox dərman goyub. Məhəmməd dərmanları məsrəf eylədi, ama bir neçə middət dolandı o tərəf bu tərəfə. Gəldi gördi atı bir ayrı yerdə bağliyb, bildi ki qız filən vəxdən gedibdi, dərdi tugyan eylədi, götürüp burda öz halına minasib dedi. Görax bu dağda bir neçə kəlmə nədeyir?	Gülendam sözünü bitirdi. Muhammed'in atını iyi bir otlağa götürüp bağladı. Sonra Muhammed'in yanına gəldi. Muhammed'i iki yaNegindan öpüp atına bindi ve yola çıktı. Kişmir şəhrine ulaştı, bu şimdilik burada kalsın. Şimdi biz Muhammed'in durumunu öğrenelim. Gülendam, Muhammed'in üç gün sonra ayılacağını biliyordu. Bunu bildiği için böyle bir mektup yazmıştı. Ama yarası çok derin olduğundan yedi günlük ilaç koymuştu. Ama Muhammed acıdan bir o tarafa bir bu tarafa dönüyordu. Muhammed, Gülendam'ın atını başka bir yere bağladığını görüp filən vakitte (önceden) geldiğini anlayınca dertlendi Aldı sazını kendi ehvalatını söylemek istedi. Bakalım budağda birkaç sözle ne anlatıyor?:

⁶⁶ Yâd: Yabancı.

Məhəmməd dedi:

*Mən bu dərdi gedim kimə söyləyirəm,
Göz yaşı şəcərə bitirər canım,
Hara gedim tapım ərzim eyliyəm,
Gussə üsdən gussə gətirən canım.*

*Bir tərmanın bərəsinə tor qurdum,
Bilmədim ox atdım nişanı vurdum,
Bəxti igbəlimin nəhsinə durdum,
Əlindən şikərin götürən canım.*

*Ağrımaz başımı saldı bəlaya,
Elə bil düşmüşəm polat gələyə,
Necə məcnun həsrət qaldı leyləyə,
Məskəni çöllərdə oturan canım.*

*Bele dərdin kimdə olar çarəsi,
Bir yan eşgi bir yan gılıç yarası,
Bivəfaymış yoxdu mənənin arası,
Bixud gəm yükünü götürən canım.*

Muhammed dedi:

*Ben bu derdi gideyim kime söyleyeyim,
Gözyaşı ağaç bitirir canım.⁶⁷
Nereye gidim bulayım arzım[ı] edeyim?
Dert üstüne dert getiren canım.*

*Bir terlan⁶⁸ beresine⁶⁹ tor⁷⁰ kurdum,
Bilmedim ok atım nişanı⁷¹ vurdum.
Baht-ı ikbâlimin⁷² nehsine⁷³ durdum,
Elinden avını ötüren canım.*

*Ağrımaz başımı saldı bəlaya,
Öyle bil düşmüşüm polat kaleye.
Nice Mecnun, hasret kaldı Leyla'ya,
Meskeni⁷⁴ çöllərdə olan canım.*

*Böyle derdin kimde olur çaresi,
Bir yanı aşk [yarası] bir yanı kılıç yarası.
Vefasızmış yoktur benimle arası,
Beyhudeye gam yükünü götürən canım.*

⁶⁷ Gözyaşı vücuda ağac gibi yeşertir.

⁶⁸ Terlan: Yırtıcı kuş.

⁶⁹ Bere: Av yerine

⁷⁰ Tor: Ağ

⁷¹ Nişan: Hedef

⁷² İkbâl: istek, arzu

⁷³ Nehs: Ters.

⁷⁴ Mesken: yer, yurt

*Məhəmməd'in əli yârdan üzüldü,   Mehemed'in eli yârdan üzüldü,
 Gəm kərvani gətərləndi düzüldü,   Gam kervanı kederləndi dizildi.
 Gözüm yaşı leysan kimin süzüldü,   Gözüm[ün] yaşı Nisan [yağmuru] gibi süzüldü,
 Güləndam dalınca hey dolan canım.   Gülendam'ın ardınca hey dolan canım.*

Məhəmməd gördi at o yerdə ki bağlanıb oranın otun yeyib heç day bir zad qalmıyib, təmam aparıb beyinnən və Məhəmməd bildi ki neçəgündi bu buradədi yatıb. Ama gəlidiyin hesabladı, burda yatdığı hesabladı bildi ki ovza nəyinnəsidi. Ama bir şey tapa bilmıyib, gördi qan o gədir gedib Məhəmməd zəyifliyibdi. Məhəmməd atı tutub mindi gəldi yetişdi Şah Abbas'ın huzuruna. Ama Şah Abbas baxdı gördi Məhəmməd'in rəngi sap sari elə bir zəfərəndi. Oğul Məhəmməd, bəli qurban. Niyə belə olubsan? Bəs niyə geç gəlibsən? Dedi qurban sənnən şərməndiyəm. Niyə? Bugün onbeş gündi gəzmişəm şikâr tapa bilməmişəm, xəcalətdiğimnan gələ	Muhammed, atın bağlı bir şəkildə yerin otunu yediğini, hiç kimsenin de gelmediğini görünce birkaç gündür burada yattığını anladı. Gelip burada yattığı günleri hesaplayıncaolayı çözdü. Ama birşey yapamadı. O kadar kan akmıştı ki, zayıflamış güçsüz düşmüştü. Zorlanarak ayağa kalktı atına binip Şah Abbas'ın huzuruna çıktı. Şah Abbas, Muhammed'in renginin safran gibi sapsarı olduğunu görünce: “Oğlum Muhammed, kurban olduğum rengin niye böyle sapsarı,niye böyle geç geldin?”Diye sordu. Muhammed: “Kurban olduğum efendim anlatayım, onbeş gün gezdim ama av bulamadım,

bilməmişəm, məni əffi buyurasan. Başını niyə bağliyibsən? Dedi qurban at məni yıxıb başım yaralanıb. Şah Abbas üzün tutdı Allahverdixan vəzir'ə, Allahverdixan vəzir, dedi bəli qurban. Aş Məhəmməd'in başının yarasın gör yarasi çoxdi həkim gətirim məhləm goysunnar. Allahverdixan əl eliyib Məhəmməd'in başın aşdı baxdı gördi oğlan baş iki parça olmuşumuş, ama gəyniyib qavuşub yaradan bi şey qalmır. Allahverdixan dedi qurban Məhəmməd'in başı bucur yaraymışımış vəli kim buna dava dərman eliyib, bunun təbabətdığın kim eliyib, yara üz üsdə düşüb. Şah Abbas dedi oğul gə yaxına görüm, ama Məhəmməd gəldi Şah Abbas'ın təxtinin bərabərinə, Şah Abbas Məhəmməd'in başına baxan kimin əlin bəlinə vurdi, vay sənin evin yıxılsın Məhəmməd, sən Elvan dağında nə gəyirirdin, Güləndam səni belə iki parça eliyib, bu yarə Güləndam yarəsidi. Bəs nəcur oldi,	utandığımdan gelemədim, beni affet.”Dedi. Şah Abbas başın niyə sarılı diye sorunca Muhammed: “At beni düşürünce başımdan yaralandım.” Dedi. Şah Abbas, veziri Allahverdihan'a dönüp: “Muhammed'in başını açıp yarasına bəlinə, eğer derinse həkim gəlsin, məhləm koysun.”Dedi. Vəzir, Muhammed'in başını açdı. “Delikanlı, başın iki parçaya bölünmüş ama kaynayıp iyileşmiş yaradan bir iz kalmamış.”Dedi. Allahverdihan: "Efəndim, Muhammed'in başı ağır yaralanmış ama kim təcavəz etmişse yarasını iyileştirmiş." Dedi. Şah Abbas Muhammed'i yanına çağırtdı. Muhammed Şah Abbas'ın tahtının yanına oturdı. Şah Abbas, Muhammed'in yarasına baktığı an: “Evi yıkılacaq, Muhammed sənin Elvan Dağı'nda nə işin vardı, sənin başını Güləndam böylə iki parçaya bölmüş, bu Güləndam'ın yarasıdır. Sonra nə oldu, sən ona nə söyledin ki sənin başını kəsib, Kışmır'e götürməmiş.” dedi.

sən ona nə dedin hələ sənin başıvı kəsib o Kişmir'ə aparmıyib? Dedi qurban məni vurub yıxannan sora öldürmiyib, başımı kəsmiyib ama bir neçə kləlmə sözlər yazıb və bir neçə dava dərman mənim cibimə goymuşdı. Mən oları məsrəf etmişəm, özümədə öldürmiyib cibimədə bir belə namə yazıb goyub. Namədə nəməyə yazıb? Dedi qurban dilinən deməx sən in huzurunda cəyiz dəyir, icazə ver sazınan sözünən deyim, sazınan sözünən nə deyir, onuda Qərəçi havasınan belə dedi:	Muhammed: “Efendim, beni vurub yıktıktan sonra beni öldürüb başımı kesmedi ama birkaç kelime söz yazmış ve cebime birkaç ilaç koymuştu. Ben onları kullandım, ölmedim bir de böyle bir mektup yazıp cebime bırakmış.” Dedi. Şah Abbas mektupta ne yazdığını sordu. Muhammed: “Efendim, söylesem saygısızlık yapmış olurum, izin verin saz ile söz ile söyleyim.” Dedi. Bakalım saz ve söz ile söylemiş. Başladı çalıp söylemeye:

Məhəmməd, Şah Abbas'a dedi:
Başına dolanım ay ulu şahım,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib,
Sənnən geyri yoxdi puştə pənahım,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib.

Səməndimi minib Əlvan'a sürdüm,
O gözəl Əlvan'da çadırın gördüm,
Çörəyini yedim qabını qırdım,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib.

Nəçə soval edib cəvabın aldı,

Muhammed, Şah Abbas'a dedi:
Başına dolanayım ey ulu şahım,
Güləndam Kişmir'e beni istemiş.
Senden başka yoktur arkam, sığNegim,
Güləndam, Kişmir'e beni isteyip.

Semendimi binip Elvan'a sürdüm
O güzel Elvan'da çadırın[ı] gördüm.
Yemeğini yedim, kabını kırdım,
Güləndam, Kişmir'e beni isteyip.

Nicesual edip cevabın[ı] aldı,

*Zərbinən qılıncın başıma çaldı,
Atımın üsdünnən biryerə saldı,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib.*

*Darp ilə kılıncın[i]başına çaldı.
Atımın üstündən bir yere saldı,
Güləndam, Kişmir'e beni isteyip.*

*On qılış mən vurdum onun başına,
Heyran qaldım kamalına huşuna,
Nagafildən düşdüm el savaşına,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib.*

*On kılıç ben vurdum onun başına,
Hayran kaldım kemalına aklına,
Bilemeden düştüm el savaşına,
Güləndam Kişmir'e beni isteyip.*

*Məhəmməd, ümüdün dünyadən üzüb,
Bədənimin qanı başımdan süzüb,
Gəl deyib adımlı kağıza yazıb,
Güləndam Kişmir'ə məni isdəyib.*

*Muhammed, dünyadan ümidin [i] yüzüp,
Bedenimin kanı başımdan süzüp.
Gel deyip adımlı kâğıda yazıp,
Güləndam, Kişmir'e beni isteyip.*

Məhəmməd, Güləndam yazan kağızi verdi Şah Abbas'a, ama Şah Abbas naniyə baxdı güldü, dedi bəli kağızi qız yazıb. Ama Şah Abbas dedi indi oğul mən sənə rixsət verirəm amma sən bir goca nənən var Qərən gedib onnan rixsət alasan, çün o sən çox zəhmətivi çəkib. Məhəmməd şahdan icazə aldı gəldi anasının yanına, anası gördi Məhəmməd gəldi, xəbər aldı dedi: Ay bala Məhəmməd bugün onbeş gündü sən gedibsen hardasan? Bucur üzü soyuxlux olar? Məhəmməd dedi: Axı ana mən şah nokəriyəm, öz ixtiyarıma deyiləm gələm sən yanına. Ama qarı dedi Məhəmməd, dedi nədi nənə? Dedi bə rəngin niyə saralıb? Başını niyə bağliyihsən? Dedi anacan at mənə yırıb. Qarı Məhəmməd'in başın aşdı gördü parçalanıbdı, dedi ay dadi bidad ay bala mənə niyə evimi yıxırdın? Sən Elvan dağında nə gəzirdin ki sənə Güləndam belə parçaliyibdi?	Muhammed, Güləndam'ın yazdığı mektubu Şah Abbas'a verdi, Şah Abbas mektubu aldı, okudu ve bakıp güldü. "Evet, mektubu Güləndam yazmış" Dedi. Şah Abbas:"Oğlum, şimdi ben senin gitmene izin veriyorum ama önce gidip yaşlı ninenen izin alman lazım çünkü o sən kahrını çok çekti" Dedi. Muhammed şahdan izin alıp ninesinin yanına gitti. Ninesi Muhammed'in geldiğini gördü. "Oğlum, sen gidelis tam on beş gün oldu, neredeydin? Böyle uzaklaşmak olur mu?" Dedi. Muhammed: "Nine, ben şimdi Şah Abbas'ın kuluyum, sən yanına gəlmək benim elimde değıl" Dedi. Yaşlı kadın, Muhammed'in durumunu görüp:"Oğlum, sən rəngin niyə sararmış, başını niyə bağlamışsın?" Diye sorunca: "Muhammed attan düştüm" dedi. Yaşlı kadın Muhammed'in başındaki yarasını açıp baktığında başının parçalanmış olduğunu gördü. "Ay çocuğum, sən Elvan Dağı'nda ne işin vardı ki Güləndam böyle başını parçalamış?"

Məhəmməd əvvəldən axirə cərəyani bəyan eylədi, qarı durdi əyagə fori biraz un və birazda ağzının suyunnan bir gədridə yağ gatdi biribirinə, əlində yumuruladi xəmir elədi qoydi Məhəmməd'in başına və onun üsdünnən bir dəstmal bağladı. Qarı dedi: Ay bala indi sənə fikrin nəmənədi? Nölub, indi nə deyirsən? Dedi: Anacan sənə bir söz diyəciyəm ama diliminən diyəmmirəm, sazınan sözünən diyim. Bala nə diyəcəhsən? Ama götürdü burda sazınan sözünən görax gəraylı havasında nə deyir? Şəhrəbanı ye. (qarının adı Şəhrəbanı'di)	Diye sordu. Muhammed baştan sona olanları anlattı. Yaşlı kadın ayağa kalkıp biraz un ve ağzının suyuna biraz da yağ katıp elinde yoğurdu, hamur yapıp Muhammed'in başına sürdü ve üstünü bir mendille bağladı. "Oğlum ne düşünüyorsun, şimdi ne olacak, ne diyorsun?" Diye sordu. Muhammed: "Anacığım, şimdi sana bir söz söyleyeceğim, ama dilimle söyleyemem, saz ile söz ile söyleyeceğim." Deyince yaşlı kadın: "Oğlum ne söyleyeceksin?" Diye sordu. Bakalım, Muhammed burada saz ile söz ile Geraylı⁷⁵ havasında Şəhrəbanı'ya ne diyor: (Yaşlı kadının adı Şəhrəbanı'dır.)

Məhəmməd dedi:

***Canım ana gözüm ana,
Rixsət ver mən gedər oldum,
Od canımda yana yana,
Rixsət ver mən gedər oldum.***

Muhammed dedi:

***Canım ana, gözüm ana,
İzin ver, ben gider oldum,
Ateş canımda yana yana,
İzin ver, ben gider oldum.***

⁷⁵ Geraylı: Âşık havalarından olup Semai'ye benzeyen bir şiir türü

Şəhrəbanı dedi:

*Canım oğul gözüm oğul,
Qoymaram səni gedəsən,
Sənəqurban özüm oğul,
Qoymaram səni gedəsən.*

Məhəmməd dedi:

*Bax nənə sən işin əslinə,
Düşmüşəm yərin qəhrinə,
Gəl deyib Kişmir şəhrinə,
Rixsət ver mən gedər oldum.*

Şəhrəbanı dedi:

*Oğul getmə mən ölməmiş,
Ömrümü başa verməmiş,
Qəbrimin üsdün hörməmiş,
Qoymaram səni gedəsən.*

Məhəmməd dedi:

*Məhəmməd o yolu görüb,
Baxçasınnan gülün dərib,
Şah mənə icazə verib,
Rixsət ver mən gedər oldum.*

Şəhrebani dedi:

*Canım oğul, gözüm oğul,
Bırakmam seni gidesin,
Sana kurbandır canım oğul,
Bırakmam seni gidesin.*

Muhammed dedi:

*Bak nenesen işin aslına,
Düşmüşüm yərin kahrına,
Gel demiş Kişmir şəhri'ne,
İzin ver, ben gider oldum.*

Şəhrebani dedi:

*Oğul gitmə ben ölməmişim,
Ömrümü başa verməmişim,
Kabrimin üstün[ü] örmeden,
Bırakmam seni gidesin.*

Muhammed dedi:

*Mehemmed, o yolu görüb,
Bahçesinden gülü derip,
Şah bana icazet verip,
İzin ver, ben gider oldum.*

Şəhrəbanı dedi:

Sənəqurban Şəhrəbanı,

Kimə tapşırırsan məni,

Yandırma dini imanı,

Rixsət verdim sən get indi.

Şəhrebanı dedi:

Sana kurban Şəhrebanı,

Kime ısmarlarsın beni,

Yandırma dini imanı,

İzin verdim, sen git şimdi.

Məhəmməd anasından icazə aldı gəldi Şah Abbas'ın huzuruna. Şah dedi oğul anan sənə rixsət verdi mi, yoxsa yox? Dedi bəli qurban anamdan icazə almışam. Şah Abbas dedi Vəzir Allahverdixan, dedi bəli qurban. Dedi Məhəmməd hər gədri pul götürür, lazımdı ver və yaxşı atlardan ver Məhəmməd minsin getsin Kişmir'dən o qızı gətirsin görax o qız ki bu gədri cəvanlar öldürmüşdi o dağlarda bunun adı çıxmışdı bu qız nəcur bir qızımış. Ama Məhəmməd ta o gədri ki ehtiyacidi Şah Abbas'ın xəzanəsinnən pul götürdi gəldi atların o yaxşı birin yəhərriyib, Allah, Məhəmməd, Əli'ni yâd eylədi Şah Abbas'ın qabağında bir gərnuş eyliyə baş əndirdi, şahdan izacə alıb xudahafiz eylədi. Gəldi	Muhammed ninesindən izin alıb Şah Abbas'ın huzuruna gəldi. Şah Abbas, “Oğlum, ninen sana izin verdi mi?”diye sorunca Muhammed: “Evet, efendim, ninemden izin aldım” dedi. Şah Abbas, Allahverdihan Vezire emir verdi, “Muhammed'e istədiyi kadar parave iyi atlardan verin Kişmir'e gitsin ve o kızı gətirsin. Görelim bakalım bu kadar yiğidi öldüren, Elvan Dağı'nda adı çıkan bu kız nasıl bir kızmış?” Dedi. Böylelikle Muhammed, Şah Abbas'ın hazinesindən ihtiyacı olan parayı aldı, iyi atlardan birine de binip Allah, Muhammed ve Ali' söyleyerek yola çıkmak istedi. Şah Abbas'ın karşısında el pençe başını eğdi, gitmek için izin isteyerek: “Allah'a ısmarladık” dedi.

qapılarında anasın çağırıdı anacan, o goca arvad çıxıdı qapiyə. Dedi Anacan mən axır indi getməli oldum mənə həlal eylə, uzax səfərdi bəlkədə heş getdim gəlmədim. Ama bu kəlməni eşidəndə götürdü görax bu goca arvad Məhəmməd'ə yol üsdü bir neçə kəlmə nə deyir?	Evinin kapısına geldi, ninesine seslendi, yaşlı kadın kapıya çıktı. “Anneciğim, benim artık gitmem lazım banahakkını həlal et, uzak yere gidiyorum belki bir daha geri dönməyem” Dedi. Bu sözləri duyan yaşlı kadın bakalım Muhammed'ə ayak üstü birkaç söz nəşöylər?

Muhammed Ninesinden İzin Alıp Kişmir'e Yola Koyulması

Anası, Məhəmməd'e dedi:

*Dizimin taqəti gözümün nuri,
Get Məhəmməd sağlığın gedəsən.
Fəramuş eyləmə bu düşgün piri,
Get Məhəmməd sağlığın gedəsən.*

Annesi Muhammed'e dedi:

*Dizimin takatı gözümün nuru,
Git Mehemed, sağlıq ilə gidesin.
Unutma, sana bu düşkün piri,
Git Mehemed, sağlıq ilə gidesin.*

*Qardaşın yox həmrəh qoşam yanına,
Qoca anan qurban yalnız cavıva.
Get yetəsən sultanıva, xanıva,
Get Məhəmməd sağlığın qalasan.*

*Kardeşin yok, həmrəh⁷⁶ qoşam yanına,
Kocaanan kurban yalnız canına.
Git yetesin sultanına, hanına,
Git Mehemed, seğlik iləkalasın.*

*Şəhrəbanı qurban şirin dilivə,
Yol xətdi qılış bağla belivə.
Gecə gündüz göz tikərəm yoluva,
Get Məhəmməd muradıvı alasan.*

*Şehribanı kurban şirin diline,
Yol təhləkelidir, kılıç bağla beline.
Gece gündüz göz dikerim yoluna,
Git Mehemed, muradını alasın.*

⁷⁶ Hemrah: yol arkadaşı

Məhəmməd anasının xudahafiz eyliyə atın başın döndərdi Kişmir sâri, yola rəvan oldi. Məhəmməd bir mogey gördi altı mənzil karıvan yolu yol gedibdi, ama gördi atı yorulub və özüdə ajdi, gördi qabaxda bir böyüh çəmənzarıx var, gəldi atını ötürdi həman yerə, özüdə bir az uzandı. Bu çəmən kimin olsun? Qərə Dev'in və Qərə Dev iki nəfər gəravul goymuşdi bu çəmənarda gözlüyirdilər çəmənıği. Gəravullar gördülər ki bir nəfər adam, bir at çəməndə otlayır, gəldilər Məhəmməd'in yanına, o mogey Məhəmməd sırfa açıb çörəh yeyirdi. Ama bunlar yetirdi dinməz söyləməz Məhəmməd'in tutdular isdədilər ki golların bağlasınar, ama Məhəmməd bulardan icaze alıb sazı köynəhdən çıxatdı aldı görax bir neçə kəlmə öz halınə minasib nə deyir:	Muhammed, ninesiyle vedalaşıp atına bindi ve Kişmir'e doğru yola çıktı. Muhammed, altı kervan yolu kadar yol gittikten sonra atının yorulduğunu, kendisinin de acıktığını farketdi. Önünde büyük bir çayır olduğunu gördü. Atını bağlad, kendi de biraz uzandı. Kendi kendine acaba bu çayır kimin, dedi. Bu çayır Kara Dev'in çayırımış. Kara Dev, çayırı beklemeleri için iki nöbetçi dikmişti. Nöbetçiler, çayırları gözlüyordular ki Muhammed'i ve atının çayırda otladığını gördüler. Muhammed'in yanına geldiler, o esnada Muhammed sofraya açmış yemek yiyordu. Nöbetçiler sorup soruşturmada Muhammed'i tutup kollarından bağlamak istediler. Muhammed onlardan izin alıp sazını gömleğinden çıkardı. Bakalım durumunu anlatan birkaç kelimeyle ne söyler:

Məhəmməd dedi:

*Axdi didəm yaşı döndi sellərə,
Yoxdu bu dərdimi qanan ağlasın.
Sığılmaz ki dərdim deyim dillərə,
Yoxdu bu dərdimi qanan ağlasın.*

*Ağrıyir bədənəm sızıldar yaram,
Öz dərdimə yoxdur mümkünü çarəm.
Gedən olsa şaha namə yollaram,
Bu günümə yazıx anam ağlasın.*

*Kimim var ki gələ girə dayağa,
Qanımla boyandım əlvan boyaya.
Yaralıdır canım başdan əyağa,
Kimsə yoxdur halım bilən ağlasın.*

*Məhəmməd'əm gəzdim gurbət ellərdə,
Vətənnən ayrıldım qaldım çöllərdə.
Sövgülümün gözü qaldı yollarda,
Dərdimə dost yansın düşman ağlasın.*

Muhammed dedi:

*Aktı didəm⁷⁷ yaşı, döndü sellere,
Yokmu bu derdime kanan⁷⁸ ağlasın.
Sığmaz ki derdim diyeyim dillere,
Yokmu bu derdimi kanan ağlasın.*

*Ağrıyır bedenim sızlar yaram,
Kendi derdime yoktur mümkünü çarem.
Giden olsa şaha name⁷⁹ yollarım,
Bu günümə yazık, anam ağlasın.*

*Kimim var ki gele, gire dayanağa [ola],
Kanımla boyandım türlü boyaya.
Yaralıdır canım baştan ayağa,
Kimse yoktur halim bilen ağlasın.*

*Muhammed'im gezdim, gurbet illerde,
Vatandan ayrıldım, kaldım çöllerde.
Sevgilimin gözü kaldı yollarda,
Derdime dost yansın, düşman ağlasın.*

Məhəmməd'i tutdular golların bağladılar apardılar Qərə Dev'in zindanına saldılar. Biraz zaman keçdi Məhəmməd'in gözü ışıxlandı, gördi bu zindanda bir nəfər goca kişi var, səggəli buğu ağabbağ	Muhammed'in kollarını bağlayıp Kara Dev'in zindanına götürdüler. Biraz zaman geçtikten sonra Muhammed'in gözü açıldı. Zindanın bir köşesinde, sakalı ağarmış, ağlayan yaşlı bir adamın olduğunu

⁷⁷ Dide: Göz

⁷⁸ Kanan: inanan, anlayan

⁷⁹ Name: Mektup

ağarıb zindanın bir gərannıx guşəsində gözlərinin yaşın tökür. Goca Məhəmməd'i gördi Məhəmməd'dən xəbər aldı dedi ay oğul sən haralısan? Məhəmməd dedi ay baba mən İsfəhan'nyam. Goca dedi sən hardan gəlib haraya gedirsən? Məhəmməd sərgüzəşti bəyan etladi. Məhəmməd dedi Məni nə üçün gətirib salıblar bu zindanə? Goca dedi ay oğul o sən düşən çəmən Qərə Dev'in çəmənidi, olarda Qərə Dev'in Qərəvulları ki səni tutub zindana gətiriblər, sən çox böyüh işe düşübsən. Vəli birazdan sora gəlib səni çıxardacaxlar. Qərə Dev'in bir arvadı var, adı Gözəl xanımdı o çox hilebazdı, səni aparallar onun yanına, o sənə hər nə desə sən ona anamsan bacımsan diyərsən ay oğul, nəbada nəbada sən isdiyəsən onun üzünə baxasan, Sən onun üzünə baxma ki mənim kimin tora düşərsən. Bir də Gözəl xanım olan otağın sağ tərəfində bir dənə daş var, adam hər nə desə o daşa yazılır, yaxşıda yamanda. Qərə Dev o daşa	gördü. Yaşlı adam, Muhammed'e: "Oğlum sen nerelisin?" Diye sordu. Muhammed: "Ben İsfanliyım," dedi. Yaşlı adam: "Nereden gelip nereye gidiyorsun?" Diye sorunca Muhammed başına gelenlerin hepsini anlattı. Muhammed: "Beni niçin bu zindana getirdiler?" Diye sordu. Yaşlı adam: "Senin o girdiğin çayır, Kara Dev'in çayırındır, o yüzden nöbetçiler seni buraya getirdiler, sen çok büyük bir işe bulaştın. Biraz sonra gelip seni çıkaracaklar. Kara Dev'in Güzel Hanım adında bir karısı var, o çok hileci bir kadındır. Seni onun yanına götürecekler, o sana her ne derse desin, sen ona anamsın, bacımsın diyeceksin. Sakın onun yüzüne bakmak istemeyesin, yoksa sonun benim gibi olur. Güzel Hanım'ın odasının sağ tarafında bir taş var, her ne söylersen o taşta yazılır, iyisi de kötüsü de. Kara Dev, o taşta yazılanlara bakıp, insanlara ceza veriyor. Sen benim bu dediklerimi yaparsan kurtulursun ama ben

baxıb adama cəza verir, sən mənim dedigimə bax, goxma sən gurtaracaxsan ama mən elə bu ziindanda qalmaliyam ki qaldım. Elə bu vaxtı zindanın qapısı açıldı, gördülər iki nəfər qızlardan varid oldu zindana, qızlar Məhəmməd'in yapışdılar golunna, goca gördü Məhəmməd gedir. Bu mogey Məhəmməd goca babadan ayrılmaq istədi. Dedi oğul nəbada nəbada mənim sözümünə çıxasan, dediğim sözlərə gəşəh bax ama dayan bir ama götürüb burda görax bir neçə kəlmə nə deyir nə oxuyur?	buradan çıkamam artık.” Dedi. O anda zindanın qapısı açıldı. Zindana iki kız ingirdiğini gördülər. Kızlar Muhammed’i kollarından tutup götürürlərken, yaşlı adam Muhammed’in ardı sıra seslendi: “Oğlum sakın sözümə çıkmayasın, dediklerimi sakın unutma. Ama dur, daha söyleyeceklerim var. Beni iyidən dinle dedi: Bakalım ne söyledi?”

Yaşlı adam Məhəmməd’e dedi:

Canım oğul, gözüm oğul,

Diyəndə bacıdan danış.

Budur sənə sözüm oğul,

Diyəndə bacıdan danış.

Yaşlı adam Muhammed’e dedi:

Canım oğul, gözüm oğul,

Deyəndə bacıdan danış.

Budur sana sözüm oğul,

Konuştuğunda bacıdan konuş.

Məhəmməd yaşlı adama dedi:

Canım ata, gözüm ata,

Ata mən hara gedirəm?

Ağ səggəlin nura bata,

Yəgin ki dara gedirəm.

Nəsihətlərimi saxlaram,

Ürəyim üsdə bağlaram.

Muhammed yaşlı adama dedi:

Canım baba, gözüm baba,

Baba ben nereye giderim?

Aksakalın nura bata,

Kesin dara giderim.

Nasihatlarımı saklarım,

Yüreğimin üst[ündə] bağlarım.

*Sənin dərdinə ağlaram,
Bilmirəm hara gedirəm.*

*Senin derdine ağlarım,
Bilmem nereye giderim.*

*Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:
Çalış üzünə baxma sən,
Evivi özün yıxma sən.
Mən diyən sözdən çıxma sən,
Diyəndə bacıdan danış.*

*Yaşlı adam Muhammed'e dedi:
Çalış yüzünə bakma sen,
Evini özün yıkma sen.
Ben[im] dediğim sözden çıkma sen,
Deyende bacıdan danış.*

*Məhəmməd yaşlı adama dedi:
Məhəmməd'i etdin xəstə,
Hər nə desən gözüm üsdə.
De sürünnəm üzüm üsdə,
Mən bəxti qarə gedirəm.*

*Muhammed yaşlı adama dedi:
Muhammed'i ettin hasta,
Her ne dersən gözüm üst[ünd]e.
De sürüneyim yüzüm[ün] üst[ünd]e,
Ben bahtı kara giderim.*

*Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:
Miskin baba eylər vəsiyyət,
Aqlınagəlməsin zillət,
Yadında saxla əmanət,
Diyəndə bacıdan danış.*

*Yaşlı adam Muhammed'e dedi:
Miskin baba eder vasiyet,
Aklına düşmesinzillet,
Yadında sakla emanet,
Diyende bacıdan danış.*

Muhammed'in Gözel Hanımla Karşılaşması

Ama Məhəmməd'i gətirdilər Gözəl Xanım'ın otağına. Məhəmməd eləqapı açıldı əyagının birin qoydi otagın içəri üzünə, bir əyagi hənuz çöl üzdeydi, Gözəl xanım varide otag oldi. Üzünnən bir acca görsətdi, Məhəmməd görən kimin gocanın	Muhammed'i Güzel Hanım'ın odasına getirdiler. Kapı açılınca Muhammed ayağının birini içəri attı. Muhammed odaya ayak basar basmaz Güzel Hanım da odaya girdi ve yüzünün birazını Muhammed'e göstərdi. Muhammed Güzel Hanım'ın yüzünü görüncə yaşlı adamin sözünü unuttu, aklı başından

sözü yadınnan çıxdı, huş başınnan çıxdı yıxıldı yerə. Kızlar üzü üsdə Məhəmməd'i sürüdülər gətdilər Gözəl Xanımın bərabərinə və xilasə Məhəmməd'i ayıtdılar. Ama Məhəmməd'i ayılan kimin gocanın vəsiyəti yâdına düşdi, öz özünə dedi mən niyə Gözəl Xanımın üzünə baxdım? Çün goca demişdi əslən üzünə baxma, gocanın sözünnən çıxdım. Gözəl Xanım dedi ay oğlan sən niyəəvvəl otağa girəndə yıxıldın? Məhəmməd dedi xanım mənim bir gəşşim var, o hərdən tutar, odu ki mən bucur oldum. Gözəl Xanım dedi bəs mənim üzümə niyə baxmırsan? Məhəmməd dedi xanım mənim o tutmam tutanda mən Qərəh üç gün heş kəsin üzünə baxmıyəm. Bu sözdə Gözəl Xanım o dörd yasəmən hörühlərinnən ayırıb aldı saz əvəzinə sinəsi üsdə, ama götürüb burda bir neçə kəlmə nə deyir nə oxuyur, onuda paşa köşdi havasında belə deyir:	gitti ve yere yıkıldı. Kızlar Muhammed'i sürükleyip Güzel Hanım'ın karşısına getirdiler ve sonunda Muhammed'i uyandırdılar. Muhammed ayıldığında yaşlı adamın dediklerini hatırladı. Kendi kendine: "Ben niye Güzel Hanım'ın yüzüne baktım, yaşlı adam bana asla Güzel Hanım'ın yüzüne bakma demişti, niye onun sözünden çıktım?" Dedi. Güzel Hanım: "Sen niye odaya girdiğinde düştün?" Diye sordu. Muhammed:"Hanımefendi, benim bir hastalığım var, onun ne zaman geleceği belli olmaz, o yüzden böyle yere düştüm." Dedi. Güzel Hanım: "Peki, neden benim yüzüme bakmıyorsun?" Diye sordu. Muhammed: "Hanımefendi, bu hastalık geldiğinde benim üç gün kimsenin yüzüne bakmamam gerekiyor."Dedi. Güzel Hanım bu sözleri duyduktan sonra, saçlarından birkaç telini saz yerine kullandı. Bakalımburda ne çalyor, ne söylüyor? Paşa köşdi havasında şöyle diyor:

Gözel Hanım Məhəmməd'e dedi:
Dürüst üzümə baxgınan,
Oğlan al məni al məni.
Qoluv boynuma taxgınan,
Oğlan al məni al məni.

Gözel Hanım Muhammed'e dedi:
Dürüst yüzüme bakasın,
Oğlan al beni, al beni.
Kolunu boynuma takasın,
Oğlan al beni, al beni.

Məhəmməd Gözel Hanım'a dedi:
Mən sənə baxan dəyirəm,
Bacımsan ala bilmərəm.
Qolum boynuva salmaram,
Bacımsan alan dəyirəm.

Muhammed Gözel Hanım'a dedi:
Ben sana bakan değilim,
Bacımsın [seni] alamam.
Kolum[u] boynuna salamam,
Bacımsın alaa değilim.

Gözel Hanım, Məhəmməd'e dedi:
Məni almasan qan olar,
Canım sənəqurban olar.
Gül üzüm saralar solar,
Oğlan al məni al məni.

Gözel Hanım, Muhammed'e dedi:
Beni almasan kan olur,
Canım sana kurban olur.
Gül yüzüm sararır solar,
Oğlan al beni al beni.

Məhəmməd Gözel Hanım'a dedi:
Gərib olan mehman olar,
Mehman özü qurban olar.
Gurbətdə saralar solar,
Bacımsan ala bilmərəm.

Muhammed Gözel Hanım'a dedi:
Garip olan mehman⁸⁰ olur,
Mehman özü⁸¹ kurban olur.
Gurbette sararır solar,
Bacımsın [seni] alamam.

Gözel Hanım, Məhəmməd'e dedi:
Gözel'əm cəllad qoydurram,

Gözel Hanım, Muhammed'e dedi:
Gözel'im cellat koydururum,

---

⁸⁰ Mehman: Misafir

⁸¹ Mehman özü: misafirin kendisi

*Sənin dərivini soydurram,
İndi gözüvü mən oydurram,
Oğlan al məni al məni.*

*Senin derini soydururum,
Şimdi gözünü ben oydururum,
Oğlan al beni al beni.*

*Məhəmməd, Gözel Hanım'a dedi:
Məhəmməd'əm çox çox döydür,
Təxsirkaram gönümü soydur,
Anam ol gözümü oydur,
Bacımsan ala bilmərəm.*

*Muhammed, Gözel Hanım'a dedi:
Muhammed'im çok çok dövdür,
Günahkârım gönümüşoydur,
Anam ol gözümü oydur,
Bacımsın [seni] alamam.*

Gözəl xanım dəstür verdi genə Məhəmməd'in gollarını bağladılar, iki put gurguşum Məhəmməd'in boynuna vurdurdi dedi aparın salın zindana, genə Məhəmməd'i gətirdilər həman gocanın yanına. Ama goca Məhəmməd'i görən kimin dedi: sənə nə demişdim onun üzünə niyə baxdın? Dedi baba gafildən çıxdı gözüm sataşdı gözünə, huşum başımnan çıxdı, mən özümü saxliya bilmədim bucur oldum. Goca dedi Allah səni Qərə Dev'in bəlasınnan xilas eyləsin.	Güzel Hanım, tekrardan Muhammed'in kollarını ve boynunu bağlayıp zindana götürməlerini emretti. Muhammed'i yeniden yaşlı adamın yanına götürdüler. Yaşlı adam, Muhammed'i gördüğü an: "Ben sana ne söylemiştim? Niye onun yüzünə baktın?" Dedi. Mehemmed: "Baba bir an dalgınlığıma geldi, gözgöze geldik aklım başımdan gitti, kendime hâkim olamadım" Deyinceyaşlı adam: "Allah, seni Kara Dev'in belasından korusun." Dedi.

Gözəl Hanım'ın Mehəmməd'e Oyunu və Bilgin İhtiyarın Yardımı

Məhəmməd Gözəl xanım ilə hər nə ki danışmışdılar həman o tilisim daşa yazılmışdı. Bir saətdən sonra Qərə Dev cahi cəlililəşikârdan gəldi, yeridi Gözəl xanımın otağına, Gözəl xanımın bərabərində bir gərdən çəkib səlam verdi. Dedi ay Gözəl xanım mənə bəyənirsən? Gözəl xanım bu sözü Qərə Dev'dən eşidəndə dedi kəs səsiyi səndə adıvı kişi goyunsan? Bir nəfər oğlan gəlib sənin arvadıva dəstdirəzlik eliyə, sən onun cəvabın verə bilməyəsən? Ama bu sözü eşidəndə dedi oğlan kimdi, hardadı? Gözəl xanım dedi mən o oğlannan çox acıgım gəldi, boynuna qurquşum vurdurmuşam saldırdım zindana. Bu sözdə Qərə Dev bir nərə çəhdi dedi məgər mən ölmüşəm ki bir nəfər mənim avlağıma əyax goysun. Durdi fori getdi həman tilisim daşa baxdı, Gözəl xanımda bilməzdi ki Qərə Dev'in bir tilisim daşı var, nə olsa yazılır. Ama Qərə Dev baxdı gördi arvad çox yalvarıb ama	Muhammed ve Güzel Hanım'ın tüm konuştukları o sihirli taşta yazılmıştı. Bir süre sonra Kara Dev bir sinirle avdan geldi, Güzel Hanım'ın odasına girip karşısında başını sallayarak selam verdikten sonra; "Güzel Hanım, beni beğeniyor musun?" Diye sordu. Güzel Hanım, bu sözü duyduğu an; "Kes sesini, sen de kendini erkek mi sanıyorsun? Bir genç gelip senin eşine yan gözle bakıyor, sen onun cevabını veremiyorsun" Dedi. Kara Dev: "O genç kimdir, nerededir?" Diye sorunca, Güzel Hanım: "Ben o gençten hiç hoşlanmadım, boynuna kurşun vurdurdum, zindana gönderdim." Dedi. Bu sözlerin üzerine Kara Dev, haykırarak : "Birinin evime ayak basabilmesi için benim cesedimi çiğnemesi gerekiyor." Dedi vehızla gidip sihirli taşta baktı. Güzel Hanım, Kara Dev'in sihirli taşı olduğunu, onun her şeyi kaydettiğini bilmiyordu. Kara Dev eşinin çok yalvardığını ama Muhammed'in kabul etmediğini

Məhəmməd gəbul eyləmiyib. Həman saət bir nərə çəhdi özünü yetirdi zindana. Məhəmməd Qərə Dev'i görəndə bədəni düşdi lərziyə. Ama Qərə Dev'in elə ki gözü sataşdı Məhəmməd'in gözüne, Qərə Dev iki qolların aşdı saldı Məhəmməd'in boynuna, Məhəmməd'in annınan öpdü. Dedi ay oğul men bəni adəmdə sən kimin bir oğlan görməmişəm vəli bugünnən sən mənəim əziz dustumsan və hər nə lazimin olsa mənəim gözüüm üsdə. Birdə Məhəmməd mən əlan gedirəm Gözəl xanımın yanına, mən orda cəllada dəstür verəcəyəm o oğlanı aparın öldürün onda sən heş goxma ha, Qərə Dev bu sözü dedi getdi. Goca gördü Qərə Dev Məhəmməd'ə çox mehribannıx eylədi. Goca dedi Məhəmməd Qərə Dev səni çox isdəyir ama mənəimdə bir iltimasımı Qərə Dev'ə eylə, bəlkə mənədə bu zindannan xilas eyləsin. Elə ki Qərə Dev gəldi Gözəl xanımın yanına, bir nərə çəhdi dedi	duydu. O anda bağıraraq zindana gitti. Muhammed, Kara Dev'i gördüğündə titremeye başladı. Kara Dev'in gözü ilişti Mehemed'in gözüne. Mehemed ile Kara Dev gözgöze geldi. Ancak Kara Dev kollarını açıp Muhammed'in boynuna sarılarak onu alnından öptü. "Oğul, ben ömrümde senin gibi insanoğlunu görmedim, bundan böyle sen benim aziz dostumsun, ne ihtiyacın olursa başım üstüne, şimdi ben Güzel Hanım'ın yanına gidiyorum cellada seni öldürmesini söyleyeceğim ama sen hiç korkma." Dedi ve gitti. Yaşlı adam, Kara Dev'in Muhammed'e iyi davrandığını görünce, "Muhammed, Kara Dev seni çok sevdi. Benim için ona bir ricada bulun, belki beni de bu zindandan kurtarır." Dedi. Kara Dev, Güzel Hanım'ın yanına geldi ve bağırarak celladı çağırdı. Cellat hemen geldi, "Buyrun Efendim." Dedi. Kara Dev: "Gidin ve zindandaki o genci bağın girişindeki mutfığa götürün onu öldürün, etini iyice kavurun etini yiyeceğim." Dedi.

ay cəllad, cəllad hazır oldı dedi bəli. Dedi gedin o zindandaki oğlani çığadın aparın bağın əyağında bir böyük aşpəzخانə var orda o oğlani öldürün, gâvurun mən gəlib onun ətin yiyəcəğam. Xəlvətcən cəllada dedi əgər Məhəmməd'in başınnan bir tük esgiy ola dədəvi oda gəlicəyəm, get o oğlani o zindannan çığat gətir, apar bağın o gül gülzarrıx yerində saxliyorsan məndə gəlirəm ora. Cəlladlar gəldilər Məhəmməd'i zindannan çığadıb Qərə Dev'in yanına aparmag istədilər, ama bu dəyəgdə goca gördi Məhəmməd'i aparıllar, goca üzün tutdi Məhəmməd'ə, Məhəmməd, dedi. Məhəmməd səni öldürməğa aparmıllarha, narahat olma. Qərə Dev sənnən dost oldı ama mənimdə bir iltimasımı elə, bəlkəQərə Dev gəbul eylədi.Goca baba nəcur iltimas eliyim Qərə Dev'ə? Ama goca üzün tutdi Məhəmməd'ə götdü görəh burda ruhâni havasında Məhəmməd'ə nə tapşırır:	Kara dev, önceden cellatlara: “Eğer Muhammed’in bir teline zarar gelirse, sizi öldürürüm, git o genci zindandan çıkart, bağın en güzel köşesinde sakla ben de oraya geleceğim.” Demişti. Cellatlar, Kara Dev’in emrettiği gibi Muhammed’i zindandan çıkarmaya geldiler. Yaşlı adam onları görünce, Muhammed’e dönüp: “Üzülme, seni öldürmek için götürmüyorlar, Kara Dev seninle dost oldu, benim için de ricada bulun, belki ricanı kabul eder.”Dedi. Muhammed:“Baba Kara Dev’e nasıl ricada bulunacağım?” Diye sordu. Bakalım yaşlı adam Muhammed’in yüzüne bakarak ruhâni havasında ne söylüyor:

*Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:
Oğul sənın mən dolanıu başıva,
Bu zındannan mənə imdad eylə sən.
Yusif kimin qaldım çahe zülmatda,
Bu zındannan mənə imdad eylə sən.*

*Tədbir olmaz həqdən gələn qəzaya,
kazaya, Bədənimdə yaram gəldi sədaya.
Məni atma xiyalınnan uzağa,
Həx rızası gəmli gönlüm şadeylər.*

*Mənnən eylə Qərə Dev'ə ltımas,
Bu zındanda ürəyimi tutub pas.
Bu miskin qocanı sən eylə xilas,
Qoxmagınan tut ətəyin dad eylə.*

*Yaşlı adam Muhammed'e dedi:
Oğul senin ben dolanayım başına,
Bu zındandan bana imdad eyle sen.
Yusuf gibi kaldım çah-ı zülmatta,
Bu zındandan bana imdad eyle sen.*

*Tedbir ⁸² olmaz haktan gelen
Bedenimde yaram geldi sedaya.
Beni atma hayâlinden uzağa,
Hak rızası [için]gamlı könlüm[ü]şadeylər.⁸³*

*Benden Kara Dev'e yalvar,
Bu zındanda yüreğimi tutup pas,
Bu miskin ihtiyarı sen eyle hilas,⁸⁴
Korkmayasın tut eteğinden dad eyle.⁸⁵*

---

⁸² Tedbir: Hazırlık

⁸³ Şad eyle: Mutlu et.

⁸⁴ Hilas: Kurtulma

⁸⁵ Dad eylemek: Şikâyet etmek.

Cəlladlar Məhəmməd'i zindannan çıxatdılar apardılar. Ama bir saətdən sonra Qərə Dev gəldi Məhəmməd'in yanına genə golların saldı Məhəmməd'in boynuna gözlərinnən öptü. Məhəmməd sən hara gedəcəhsən? Məhəmməd dedi Qərə Dev sağ olsun mən gedəcəyəm bir şikârim var onun dalıncan. Qərə Dev səggəlinnən üş dənə tük çəhdi dedi Məhəmməd əgər bir yerdə işin bərkə düşdi bu tükləri oda tutarsan mən həman saət orada hazır ollam birdə sən niyə mənənnən bir zad isdəmirsən? Ama bu sözü eşidəndə Məhəmməd dedi icazə versən isdiyim, ama götürüb görəh indi Qərə Dev'dən Məhəmməd nə isdiyir, nə deyir onuda göyçə gülü havasında belə deyir:	Cellatlar, Muhammed'i zindandan çıxarıp götürdüler. Bir zaman sonra Kara Dev Muhammed'in yanına geldi, yine boynuna sarılıp onu gözlerinden öptü. Kara Dev Muhammed'e: "Sen nereye gideceksin?" Diye sorunca Muhammed: "Kara Dev sağ olsun, benim bir avım var, onun arkasından gideceğim." Dedi. Kara Dev, sakalından üç tane kıl çekip Muhammed'e: "Eğer zor durumda kalırsan ve yardıma ihtiyacın olursa, bu kılları ateşe tut, ben o anda orada olurum. Hem sen niye benden bir şey istemiyorsun?" Diye sorunca Muhammed bu sözleri duyduğu an: "İzin verirsən bir isteğim var." Dedi. Bakalım, Muhammed Kara Dev'den ne istiyor, Göyçe Gülü havasında ona ne söyler:

*Məhəmməd Kara Dev'e dedi:
Əgər qəbul etsən mənim ərzimi,
Qocanı zindannan azad etlə sən.
Dəməni sənə əl mənimdi kəsginə,
Qocanı zindannan azad etlə sən.*

*Məni öldür o qocanın yerinə,
Canım qurban mərd iydin sərinə.
Batmayan nələsinə zarinə,
O miskin gociyə mərhəmət etlə.*

*Uca dağlar genə çöhdü dumanə,
Gəmlə könlüm düşdü yaman gumanə.
Məhəmməd'əm sənə gəldim aməna,
O miskin gociyə mərhəmət etlə.*

*Muhammed Kara Dev'e dedi:
Eğer kabul etsen benim arzumu,
Kocayı zindandan azat⁸⁶ etlə sen.
Etek senin, el benimdi kesesin,
Kocayı zindandan azad etlə sen.*

*Beni öldür o kocanın yerine,
Canım kurban, mert yığidinlerine,⁸⁷
Batmayasın nalesine zarına,⁸⁸
O miskinkocayamerhamet etlə.*

*Yüce dağlara yine çöktü duman,
Gamlı gönlüm düştüyaman gümana.⁸⁹
Muhammed'im sana geldim aməna,⁹⁰
O miskin kocaa, merhamet etlə.*

Mehemmed'in Kara Dev Zindanından Kurtulması ve Bilgin İhtiyarla Yola Koyulması

Çün ki Məhəmməd'in xatirin Qərə Dev çox isdiyirdi, dedi Məhəmməd gocanıda azad etlədim, get onuda güzəşt elədim sənə. Qərə Dev və Məhəmməd varid oldular zindana, gocanı zindannan çıxatdılar ama Qərə Dev dedi indi	Kara Dev, Mehmed'in dileğini yerine getirmeyi çok istiyordu. “Yaşlı adamı serbest bırakacağım bu da sana hediye.” Dedi. Kara Dev ve Muhammed beraber zindana gidip yaşlı adamı oradan çıkardılar. Kara Dev, Muhammed'e: “Yaşlı adamı da

⁸⁶ Azat: Serbest.

⁸⁷ Ser: Baş

⁸⁸ Nale, zari: İnleyip ağlamak

⁸⁹ Güman: Kuşkulu umut

⁹⁰ Eman: Güven, emniyet.

Məhəmməd gocanıda azad eylədim, indi daha sözün varsa bəyan eylə, sənə demişəm ki əgər bir mogey bir yerdə dara düşdün mənim tükümnən tutgunan odun qabağına mən qoşun ilə özümü sənə yetirəm ama sən niyə bəs asli mətləbivi mənə demədin? Məhəmməd dedi, Qərə Dev sağ olsun, bəs qulağasgınan mən əsli mətləbimi sənə deyim, qabaxcan sənnən həya edirdim, ama icazə ver indi mətləbimi sənə deyim, ama götürüb burda indi mətləbin Məhəmməd Qərə Dev'ə nəcur deyir?	bıraktım başka bir istəğin varsa söylə, öncəde söylədiyim gibi ne zaman darda kalırsan benim tüyümdən atəşe tutarsın, ben hemen askerlerimle birlikte sana yetişirim ama sen niyə asıl istəğini banasöylemedin?” Dedi. Muhammed: “Kara Dev sağ olsun, asıl istəğimi size söyleyecektim ama utandım.İzin verirsiniz şimdi söyleyeyim.” Dedi. Bakalım Muhammed, istəğini Kara Dev'e nasıl diyor?

Məhəmməd Kara Dev'e dedi:

Bir gözəlin atəşinə yanırım,

Sərimi sövdəyə salıb gədirəm.

Bir maral baxışlı tarlan cılvəli,

Eşgi ürəyimə dolub gədirəm.

Muhammed Kara Dev'e dedi:

Bir güzəlin atəşinə yanarım,

Başımı sevdaya salmış gədirim.

Bir maral⁹¹ baxışlı, terlan⁹² cılvəli,

Aşkı yüreğime dolmuş gədirim.

⁹¹ Maral: Azərbaycan Türkçesinde ceylan anlamına gelen kelime. Genelde gözleri güzel olanlara söylenir.

⁹² Terlan: Sarı renkli, büyük pençeli, kartala benzeyen bir kuş.

*Bir ayna qabaxlı qəmər üzlüdi,
Bir tuti ləhcəli şirin sözlüdi.
Bir ceyran baxışlı ahu gözlüdi,
Əglimi başımnan alib gedirəm.*

*Bir ayna önünde kamer⁹³ yüzlüdü,
Bir tutu lehçeli şirin sözlüdü,
Bir ceyran baxışlı ahu gözlüdü,
Aklımı başımdan almış giderim.*

*Səhər səhər çıxan dan ulduzudi,
Gözəllikdə gözəllərin gözüdi.
Güləndam'di Məhəmməd xan qızıdi,
Kişmir evin sorag alib gedirəm.*

*Seher seher⁹⁴ çıkan tan⁹⁵ yıldızıdır,⁹⁶
Güzellikte güzəllərin gözüydü.
Güləndam Mehemed Han'ın kızıdı,
Kişmir evin sorup almaya giderim.*

*Məhəmməd'əm gördüm Elvan dağında,
Bülbül olub oxumadım bağında,
Bu gəmli köylümün viran çağında,
Xəzan dəymiş bağ tək solub gedirəm.*

*Mehemed'im gördüm Elvan Dağı'nda,
Bülbül olup okumadım bağında,
Bu gamlı gönlümün virân⁹⁷ çağında,
Həzan⁹⁸ deymiş bağ gibi solmuş giderim.*

Məhəmməd və goca hər ikisi Qərə Dev'inən hələli hümmət eylədilər, xudahafiz eyliyib yola rəvan oldular. Goca Məhəmməd ilə hər ikisi yola düşdülər ama bir mənzil yol getdilər gördülər qabaxda bir çəmənzarıx görsənir. Gəldilər çatdılar, gördülər orda bir gözəl çeşmə var, ötdülər çeşmənin başında su içdilər, çörəh yedilər bir	Mehemed ve ihtiyar, Kara Dev'le helalleşerek, "Allahaismarladık" dedi kten sonrayola koyuldular. Yaşlı adam ve Muhammed biraz yol gittikten sonra önlerinde çayırılık bir alan gördülər. Baktılar ki oradagüzel bir çeşme var. Çeşmenin başına oturdular, su içip yemek yedilər, biraz dinlendilər.

⁹³ Kamer: Ay.

⁹⁴ Seher: Sabahın gün doğmadan önceki zamanı

⁹⁵ Tan: Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir.

⁹⁶ Tan yıldızı: Güneş doğmadan önce görünen parlak yıldız adı.

⁹⁷ Viran: Harap.

⁹⁸ Həzan: Son bahar.

gədri yorgunnuxların alıblar. Qoca dedi Məhəmməd oğul indi yol burdan ikidi, sən gedəcəhsən Kişmir vilayətinə, məndə gedim öz yoluma. sənide allaha tapşırıdım öz yoluna. Ama bu sözü diyəndə Məhəmməd gocanın elin üzünənən öpdü, goca baba məndə səni allaha tapşırıdım. Ama goca bir neçə kəlmə Məhəmməd'ə nə deyir:	Yaşlı adam Muhammed'e: "Şimdi yolumuz ayrılıyor sen Kişmir'e gideceksin ben de kendi yoluma gideceğim. Seni kendi yolunda Allah'a emenet ediyorum." Dedi. Muhammed bu sözleri duyduktan sonra yaşlı adamın elinden yüzünden öptü. Yaşlı adama: "Ben de seni Allah'a emanet ediyorum." Dedi. Bakalım yaşlı adam birkaç kelimeyle Muhammed'e ne dsöyler:

Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:

*Başına döndüyüm gül üzrlü cəvan,
Gəl Məhəmməd həlallaşax ayrılax.
Sənə köməh olsun qadire Subhan,
Gəl Məhəmməd həlallaşax ayrılax.*

Məhəmməd yaşlı adam'a dedi:

*Sənə qurban olum ey miskin goca,
Sən mənim dərdimə dərman eylədin.
Dolanıb gündüzüm olmuşdi gecə,
Sən mənim dərdimə dərman eylədin.*

Yaşlı adam Muhammed'e dedi:

*Başına döneyim gül yüzrlü civân,⁹⁹
Gel Muhammed helalleşip ayrılalım.
Sana yardımcı olsun kadir-i Süphan,¹⁰⁰
Gel Muhammed, helalleşip ayrılalım.*

Muhammed yaşlı adama dedi:

*Sana kurban olayım ey miskin koca,
Sen benim derdime dərman eyledin.
Dolanıp gündüzüm olmuştu gece,
Sen benim derdime dərman eyledin.*

⁹⁹ Civân: mert, yiğit delikanlı

¹⁰⁰ Kadir-i Süphan: Allah taalanın sıfatları.

*Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:
Ömrüm keçib əlim əldən üzülüb,
Eynim yaşı qabdan qaba sözülüb.
Mənim üçün Qərə yazı yazılıb,
Gəl Məhəmməd həlallaşax ayrılax.*

*Məhəmməd yaşlı adam'a dedi:
Yusif kimin məndə gedirdim çaha,
Məni bu zülmətdən sən etdin rəha.
Gocam səni mən tapşırdım allaha,
Mənim üçün böyük ehsan eylədin.*

*Yaşlı adam Məhəmməd'e dedi:
Məcnun kimin bu dağları gəzərəm,
Çarəsiz dərtlərə dərman yazaram.
Vəfəliyəm necəəlim üzərəm,
Gəl Məhəmməd həlallaşax ayrılax.*

*Məhəmməd yaşlı adama dedi:
Məhəmməd'əm sözüm sanə düzüldi,
Goca səni gördüm halım pozuldi.
Bəlkə sən tək mənimdəəlim üzüldi,
Yandırdın bağrımı biryan eylədin.*

*Yaşlı adam Muhammed'e dedi:
Ömrüm keçip elim elden yüzülüp,
Gözüm yaşı kaptan kaba süzülüp.
Benim için kara yazı yazılıp,
Gel Muhammed, helalleşip ayrılalım.*

*Muhammed yaşlı adama dedi:
Yusuf gibi ben de giderdim çaha,¹⁰¹
Beni bu zulumden sen ettin reha,¹⁰²
Kocam seni emanet ederim Allah'a,
Benim için büyük ihsan eyledin.¹⁰³*

*Yaşlı adam Muhammed'e dedi:
Mecnun gibi bu dağları gezerim,
Çaresiz dertlere derman yazarım.
Vefâlıyım nasülemiyüzerim,
Gel Muhammed, helalleşip ayrılalım.*

*Muhammed yaşlı adama dedi:
Muhammed'im sözüm sana dizildi,
İhtiyar seni görünce hâlim bozuldu.
Belke sen tekbenimde elim yüzüldü,
Yandırdın bağrımı biryan¹⁰⁴ eyledin.*

---

¹⁰¹ Çah: Kuyu.

¹⁰² Reha: Kurtulmak.

¹⁰³ İhsân eyledin: iyilikte bulundun

¹⁰⁴ Biryan: Susuz ve tandırda pişirilen kebab.

Muhammed Yaşlı Adam ile Yol Ayrımında Vedalaşması

Elə ki goca, Məhəmməd sözlərini təmam eyliyə biri birinnən ayrıldılar, öpüşdülər, görüşdülər, goca o tərəfə öz söygüsünün dalısıcan gedir, Məhəmməd'də bu tərəfə. Ama Məhəmməd bir mənzil, iki mənzil, üç mənzil, beş mənzil ta gəldi çıxdı bir dağın üsdünə, gördi burda bir dana otaran var. Dedi yaxşı oldi mən ki nəbələdəm gəl bu dana otarannan xəbər al gör Kişmir'ə yolunu soruş. Ama danaçı gördi yolunan bir aşx gəlir saz çinində, danaları yığdı Məhəmməd'ə tərəf, hər ikisi yetişdi biri birinə. Məhəmməd dedi əziz qardaş, mən nəbələdəm mənə bir yol nişan verə bilərsən? Hara gedəcəhsən? Dedi gəzirəm gedəciyəm Kişmir'ə. Danaçı dedi aşx sözü dilinən xəbər almaz hara gedirəm, aşx həmişə sözü sazınan sözünən xəbər alar, sən elə lütün gurusuna dedin mən gedirəm filan yerə,	Yaşlı adam ve Muhammed sözlərini bitirdikten sonra vedalaşıp ayrıldılar. Yaşlı adam da Muhammed de kendi yollarına gittiler. Muhammed, bayağı bir yol gittikten sonra bir dağa vardı ve orada bir çoban gördü. Kendi kendine:“Bu çobanı gördüğüm iyi oldu, buraları tanımıyorum, Kişmir'e giden yolu bu çobana sorar öğrenirim.” Dedi. Çoban da kendisine doğru sazlı bir âşığın geldiğini görünce sürüyü Muhammed'in olduğu tarafa çevirdi ve birbirlerine doğru yaklaştılar. Muhammed: “Aziz kardeşim, ben buraları bilmiyorum bana bir yol tarif edebilir misin?”Diye sordu. Çoban da ona nereye gideceksin diye sorunca Muhammed: “Geziyorum Kişmir'e gideceğim.” Dedi. Çoban: “Âşık nasıl giderim diye diliyle sormaz, tüm soruları sazıyla sözüyle sorar. Sen öyle kuru sözle sorarsan adama yol tarifetmezler.” Dedi. Muhammed baktı ki çoban akıllıca konuştu. “En iyisi ben nereye gittiğimi, kimin yüzünden gittiğimi, neden

ocur adama yol nişan verməzlər. Məhəmməd gördi bu danaçıda olsa əgilli bir söz dedi, gə bunnan xəbər al deynən mən kimnən ötürü gedirəm, nəyə gedirəm, gə dərdivi buna deginən. Görax Məhəmməd götürüb sazını burada nə deyir:	gittiğimi, derdimi bu çobana anlatayım da sorumun cavabını alayım.” Dedi. Bakalım Muhammed sazını alıp burada ne söyler:

Muhammed’in Çoban Negi ilə Karşılaşması ondan Yolu Sorması

Məhəmməd çobana dedi:

Başıva dolanım əziz qardaşım,

Söylə bu yol görüm hayana gedər?

Mən səni özümə gəmxar eyləyim,

Söylə bu yol görüm hayana gedər?

Dağlar gör nə çulxanıbdır dumana,

Görüm ürcah olsun yaman yamana.

Bir kəsım yox gəldim sənəamâna,

Söylə bu yol görüm hayana gedər.

Tərk etmişəm vətənimı elimi,

Mən bülbüləm axdarıram gülümü,

Nabələdəm sən nişan ver yolumı,

Söylə bu yol görüm hayana gedər.

Muhammed çobana dedi:

Başına dolanayım aziz kardeşim,

Söyle bu yol bakayım nereye gider?

Ben seni kendime dert ortağı bildim,

Söyle bu yol bakayım nereye gider?

Dağlar gör ne bürünmüşür dumana,

Görüm karşı gelsin yaman yamana.

Kimsem yok geldim sana amâna,¹⁰⁵

Söyle bu yol bakalım nereye gider?

Terk etmişim vatanımı ilimi,

Ben bülbülüm arıyorum gülümü,

Nabeledim,¹⁰⁶ sen tarif et yolumu,

Söyle bu yol bakayım nereye gider?

¹⁰⁵ Amâna gelmek: yardım istemek

¹⁰⁶ Nabelet: Yol bilmez.

*Məhəmməd sözünü eylədi təmam,
Sənə köməh olsun oniki imam.
Mahali Kişmir'di adı Güləndam,
Söylə bu yol görüm hayana gedər.*

*Mehemmed sözünüyleydi tamam,
Sana yardımcı olsun oniki imam.
Mahalı Kişmir'di, adı Güləndam,
Söylebu yol bakayım nereye gider?*

Güləndam adı gələndə çoban bir dayandı, dedi bu nəcur olub Güləndam'a aşiq olub? Gə bunnan bir iki kəlmə söz soruş, görgünən bu Güləndam'ın hərifidi Güləndam'ın dalısıcan gedir. Dedi aşix mən sənnən bir neçə kəlmə söz soruşaciyəm, əyə sözümə düz cavab dedin yoluda nişan verəciyəm sənə hər yerədə getsən oranı düz sənə diyəciyəm, ama əgər sözümün cavabını düz deməsən bu çomağınan sənin belivi gırıp gociyam burda biyabanda. Məhəmməd öz özünə fikir elədi bu mənənən nə xəbər alaceh, bu bidana dana otarandı, bu hər yoldan gəlib gedən bidana oxuyub onun səsi qalıb bunun gulağında, bu elə bilir ki söz demax asandı, oğul xəbər al görüm, ama götürüb burda görəh nə xəbər alır:	Güləndam'ın adı geçince çoban bir an duraksadı. “Nasıl olur da Güləndam'a âşık olur? Buna birkaç sorusorayım, Güləndam'ın peşindən gittiğine göre belli ki onu seven biridir” Diye düşündü. Çoban; “Sana birkaç soru soracağım, eğer doğru cevap verirsən yolu tarif edeceğim, her nereye gideceksen orayı doğrucu tarif edeceğim, ama eğer doğru cevap vermezsen bu çomakla ¹⁰⁷ belini kırıp seni bu çölde bırakacağım.” Dedi. Muhammed: “Hayvan otlatan basit bir çoban acaba bana ne soracak, heralde geçtiği yollarda birşeyler duymuş, anlatmakta kolay sanıyor.”Diye düşündükten sonra; “Oğul sor bakalım ne soracaksın.” Dedi. Bakalım çoban Muhammed'e ne sorur?

¹⁰⁷ Çomak: değnek

*Çaban, Məhəmməd'e dedi:
Mənnən salam olsun gələn aşığa,
İnsan olan neçə şeydən hasıldı.
Dünya nə üsdündə bərqərar oldı,
O nədi ki dördü beşdən asıldı.*

*Məhəmməd çaban'a dedi:
Al cavabını verim danaçı qardaş,
Ağ danalar göy danadan əsildi.
Yaxşı düşün sözləriməqulağ as,
Qərə dana qırmızıdan əsildi.*

*Sene deyim ay çoban qardaş,
İnsan olan dördcə şeydən hasıldı.
Abo atəş xak u baddan xəlq oldı,
O ruhdi ki dördü beşdən asıldı.*

*Çoban Məhəmməd'e dedi:
Mən özüm keçələm adımdı Nəgi,
Sənə yağlamışam bax bu çomağı.
Göz üsdə saxlaram qalan qoNegi,
Gələn qonaxlara hürmət vacibdi.*

*Çoban, Muhammed'e dedi:
Benden selam olsun gelen âşığa,
İnsan olan kaç şeyden hâsıldır?¹⁰⁸
Dünya ne üstünde kurulmuştur?
O nedir ki dördü beşten asıldır?*

*Muhammed çobana dedi:
Al cevabını vereyim çdanaçı kardeş,
Ak danalar göy danadan asıldır.
Yahşı düşün sözlerime kulak as,
Kara dana kırmızıdan asıldır.*

*Sana söyleyim ay çoban kardeş,
İnsan olan dört şeyden hâsıldır.
Ab¹⁰⁹ u ateş, hak u baddan¹¹⁰ halk oldu,
O ruhtur ki dördü beşten asıldır.*

*Çoban Muhammed'e dedi:
Ben kendim keçelim¹¹¹, adımdı Negi,
Sana yağlamışım bak bu çomağı.¹¹²
Gözüstü[nde]saklarım gelen konuğu,
Gelen konuklara hürmet vacipti.*

¹⁰⁸ Hasıl: Peyda olan, husule gelen, çıkan, meydana gelen.

¹⁰⁹ Ab: Su.

¹¹⁰ Bad: Yel.

¹¹¹ Keçek: Kel.

¹¹² Çomak: Değenek.

Məhəmməd çabana dedi:

Məhəmməd'i bağışla sən ay Nəgi,

Azad eylə gulluğunnan dostagi.

Axşam olur yola sal sən qoNəgi,

Oturmaxdan daha getmax yaxşidi.

Muhammed çobana dedi:

Muhammed'i bağışla sen ey Nəgi,

Azat eyle kulluğundan dostağı,¹¹³

Akşam olur yola sal sen konuğu,

Oturmadan daha gitmek yahşıdır.

Məhəmməd üzün tutdi Nəgi'yəqardaş mənə axı sən bi düz yol nişan vermədin? Nəgi Məhəmməd'ə dedi sən ki gedəcəeyəm söhbət elədin, axı sən hara gedəcəhsən və nəyə gedirsən, nə axdarırsan, nə intizarın var? Məhəmməd dedi icazə buyursan onuda sazınan sözünən deyim, Nəgi dedi bəli aşix sazınan desə lap yaxşı olar. Döymə sazınan deyim, dedi döymərəm ama düz danışasan, götürüb burda görəh bir neçə kəlmə nə dedi:	Muhammed, çoban Nəgi'ye doğru bakıp: "Kardeşim, sen bana doğru bir yol tarif etmedin." Dedi. Nəgi: "Sen sadece gideceğin yerişöyledin, niçin gideceğini, ne aradığını ve ne beklentin olduğunu söylemedin?" Dedi. Muhammed: "İzin verirsən onu da sazımla sözümle söyleyeyim." Deyince Nəgi: Evet, âşık sazı ile söylerse çok iyi olur ama doğru söyleyeceksin." Dedi. Bakalım Muhammedçobana birkaç kelimeyle ne söyler:

Məhəmməd çabana dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü çoban,

Mənə yazıb, Kişmirə gələrsən.

Sənə köməh olsun qadire subhan,

Mənə yazıb, Kişmirə gələrsən.

Muhammed çobana dedi:

Başına döndüğüm gül yüzlü çoban,

Bana yazıp, Kişmir'e gelirsin.

Sana kömek¹¹⁴ olsun kadir-i süphan,

Bana yazıp, Kişmir'e gelirsin.

¹¹³ Dostak: Hapis

¹¹⁴ Kömek: Yardımcı.

*Elvan Dağı görüm çöhsün dumana,
Gözüm gördi, göylüm düşdi gümana.
Vuruban kəlləmnən boyadı qana,
Mən ağlaram didəm yaşın silərsən.*

*Elvan Dağı[’nı] göreyim çöksün dumana,
Gözüm gördü, gönlüm düşdü, gümana,¹¹⁵
Vurarak kellemdən boyadı kana,
Ben ağlarım didəm¹¹⁶ yaşın[ı] silərsin.*

*Mahali Kişmir’di adı Güləndam,
Məhəmmədخان qızı nişan bu nişan.
Vəfəli dost əziz qardaş mehriban,
Bu qurbətdə mənnən həmdəm olasan.*

*Yeri Kişmir’dır adı Güləndam,
Muhammed Han kızı nişan bu nişan,
Vəfəli dost əziz kardeşMihriban,
Bu kurbette benimle hemdem¹¹⁷ olasın.*

*Özüm təkəm mahalımnan kənaram,
Məhəmməd’əm ayi, günü sanaram.
Bir pərinin atəşinə yanaram,
Çoban qardaş söylə hər nə bilirsən.*

*Özüm tekimmahalımdankenarım,¹¹⁸
Mehemmed’im ayı, günü sayarım,
Bir perinin atəşində yanarım,
Çoban kardeş söyle her ne biliyorsan.*

Nəgi dedi ay aşix qardaş o iş mənim əlim ilə düzələsidi, bu ikiyüz dananı ki görürsən mən otarıram, tamamı Güləndam xanımınkıdı və indi ki sən ona aşig olubsan, səndə nokərsən məndə nokərəm vəli Güləndam’ın bugün 25 gündi ki əmisi oğlu Heyder Beg’ə toy başlanıb. Nəgi belə diyəndə Məhəmməd’in ıxıx dünya gözündə tirə və tar oldi. Nəgi dedi goxma, keçəl çomağı	Nəgi: “Âşık kardeş sen o işi bana bırak. Bu ikiyüz danayı görüyor musun? Hepsi Güləndam Hanım’ındır ve sen şimdi ona âşık olduğunu söylüyorsun sen de onun uşağısın (hizmetçi) ben de. Güləndam, amcasının oğluyla düğün hazırlıklarını başlayalı yirmi beş gün oldu.” dedi. Nəgi böyle deyince dünya Muhammed’in gözündə karardı. Nəgi: “Korkma diyip çomağı

¹¹⁵ Güman: Şüphe.

¹¹⁶ Didem: Gözüm.

¹¹⁷ Hemdem: arkadaş

¹¹⁸ Kenar: Uzak.

qoydi boynunun kökünə, danaları çəhdi, dedi qardaş dalıdan yığ gəlsin. Hər ikisi bahəm yola rəvan oldular ta gün batan çağı yetişdilər Nəgi'nin evinə. Nəgi'nin bir goca nənəsi varidi dedi nənə bir dana əziz gonax gətirmişəm evə, paltar sal. Qarı dedi ay evi xərabın oğlu evdə məgər paltar palaz var ki mən paltar salam? Bir həsirdi bir məməd nəsir, yan bacadan yel əsir. Arvad indi nəmənə varidi gətirdi atdı evin ortasına ama Məhəmməd əlin saldı cibinə əsrəfidən çıxatdı verdi qariyəqarı nənə nəmənə ehtiyac olsa al gəti. Nəgi'nin nenesi dedi sənənin evin yıxılsın məgər sən Güləndam xanımlan goxmursan bu danaları gətdin doldurdun bu evə? Dedi nənə mən Güləndam'nan bir zərrəcən kirpiyimidə çalmıram, Güləndam mənə neyniyəcəh vəli nənə sən bir yaxşı yemək hazır et. sənənin o yeməhdən qabax mənəim ürəyimə bi gətə söz gəlib mən oları oxuyum gulağasgınan:	Muhammed'in boynuna koydu, danaları çəkdi, kardeş arkadan takip et.” Dedi. İkisi birlikte yola koyuldular, akşam olduğunda Negi'nin evine ulaştılar. Negi'nin yaşlı bir nenesi vardı. Ona:“Nine eve aziz bir misafir getirdim, ona yatak hazırla”dedi. Nine:“Oğul evde yastıkyorgan varmı ki hazırlayayım? “Bir hasırdır bir Mehmet nasır, yan bacadan yel eser.” Yaşlı kadın elde ne varsa getirip evin ortasına attı. Muhammed, elini cebine atıp cebindeki eşrefiden (paradan) yaşlı kadına verdi: “Nine git, ne ihtiyacın varsa al, gel.” dedi. Negi'nin nenesi: “Evi yıkılası, sen Gülendam Hanım'dan korkmuyormusun ki bu danaları eve doldurdun?” Dedi. Çoban: “Nine ben Gülendam'dan zerre kadar korkmuyorum, Gülendam bana ne yapabilir? Sen bize iyi bir yemek hazırla, yemeklerden önce yüreğimden bir parça söz geliyor, onları okuyayım dinleyin:

Nəği anasına dedi:

*Canımın sahibi ay gözüm nənə,
GöNəgin gönlü xoş gəldin sevir,
Sənə nəsihətədi bu sözüm nənə,
GöNəginin göylü xoş gəldin sevir.*

*Cəvankən ağzında qalmyıb dişin,
Vadəsiz kəməlsiz ağarıb başın,
GoNəgin isdəmir aşın buz başın,
GöNəginin göylü xoş gəldin sevir.*

*Pis söz ilə disgindirmə goNəgi,
Qaş qabax tökəndəpozar damagi,
Nəsihət verməhdən yoruldu Nəgi,
GöNəginin göylü xoş gəldin sevir.*

Nəgi annesine dedi:

*Canımın sahibi ey gözüm nine,
Konuğun gönlü hoş geldin sever,
Sana nasihəttir, bu sözüm nine,
Konuğunkönlü hoş geldin sever.*

*Civan ikenəğzında kalmayıp dişin,
Vadesiz¹¹⁹ kəməlsiz ağarıp başın,
Konuğun istemiyor aşın, buz başın[ı],
Konuğunkönlü hoş geldin sever.*

*Pis söz ilə tiksindirmə konuğu,
Suratını astığındabozur damağı¹²⁰,
Nasihət verməkten yoruldu Nəgi,
Konuğungönlü hoş geldin sever.*

Şehrebanı'nın Mehəmməd'in Verdiği Yüzüğü Güləndam'a Götürməsi

Şam hazır olsun. İndi nəməneydi qarı cürrəmişdi bir gədri gətirdi aralığa, yedilər işdilər. Ama gecədən bir migdari geşd, yatdılar. Sübh açıldı, Məhəmməd durdi ayağa, Nəgi'də gəldi Məhəmməd'in yanına, Nəg dedi Məhəmməd, dedi hə. Dedi Güləndam Əlvan dağı'nda sənə nə verdi? Dedi bir namə verib, bir	Yaşlı kadın akşam yemeğini hazırlayıp sofraya getirdi, yedilər, içtiler. Gece yarısı geçtikten sonra yattılar. Sabah olup Muhammed uyanınca Nəgi yanına geldi. Nəgi: "Muhammed, Güləndam Elvan Dağı'nda sana ne verdi?" Diye sordu. Muhammed: "Bana bir mektup ve yüzük verdi" dedi. Muhammed, yüzüğü çıkartıp Nəgi'ya verdi. Nəgi ninesini çağırıp ona: "Bu

¹¹⁹ Vadesiz: Zamansız.

¹²⁰ Damağı: ağzının tadı, keyfi

üzüh. Məhəmməd üzüyi çığatdı verdi Nəgi'yə. Nəgi çağırdı nənəsin. Dedi nənə bu üzüyi aparıb verəcəhsən o Güləndam xanıma, bax mənəm bu goNegim o Güləndam xanımı almağa gəlib, nə dilinə alacehsən bunnan buyanasi sənənin boynuvadi. Dedi. Ay bala sənəni yanasan mən necə Güləndami allam aşığa, Güləndam neçə oğlannar öldürüb, necə mən diyə billəm bizdə bi nəfər var sənəni isdiyir? Dedi. Nənə Güləndam öz verdiği üzühdü, aparsan bu nameynən bu üzüyi verərsən Güləndam xanıma, Məhəmməd'də bu namə yazdı gəlməsinnən. Qari çox dartındı dara bara elədi. Mən aparammaram, naməni qoydı corabının boğazına, üzüyi de qoyub cibinə durdı düzəldi yola, gəldi getdi Güləndam'ı küçədən bacadan səval eliyib, dedilər Güləndam evdə dəyir, fori gəyitdi gəldi. Məhəmməd nənənaməni verdin?	yüzüğü götürüb Güləndam Hanım'a vereceksin, bak, misafirim Güləndam'ı almaya gelmiş, elindən ne gelirse yapacaksın bundan sonrası sənənin boynuna.” Dedi. Nine: Ay çocuğum, ben Güləndam'ı nasıl bu aşığa alayım, o kaç tane yığidi öldürdü, ona nasıl bizden bir kişi seni istiyor diyebilirim?” Dedi. “Nine, Güləndam'ın ona verdiği bu yüzüğü ve mektubu götür, ona ver. Muhammed bu mektubu geldiğinde yazmıştı.” Nine çok düşünüp taşındı. İlk başta “Ben götüremem.” Dese de biraz düşündükten sonra mektubu çorabına yüzüğü cebine koyup yola çıktı. Güləndam'ı sokakdan bacadan (her yerden) sordu. Yaşlı kadına Güləndam'ın evde olmadığını söyleyince hemen geri eve geldi. Muhammed mektubu verdin mi diye sordu. Nine: “Yok oğlum veremedim Güləndam evde değildi.” Dedi. Nine: “Muhammed, şimdi beni dinle, yüreğimden birkaç kelime söz geldi, onları söyleyeyim.” Dedi. Burada, şöyle diyor:

Dedi yox oğul verə bilmədim. Niyə? Axı Güləndam evdə dəyirdi. Qarı dedi Məhəmməd indi gulağasgınan, sinəmdə bir neçə kəlmə söz gəlib oları deyim, götürüb burda belə deyir:	

Yaşlı nənə, Negi'ye dedi:

*Başıva dölənnam gül üzlü oğul,
Aparım naməni verə bilmədim,
Sənə yeditmişəm gənd ilə noğul,
Aparım naməni verə bilmədim.*

Yaşlı nine, Negi'ye dedi:

*Başına dolanırım gül yüzlü oğul,
Götürdüm nameyi veremedim,
Sana yedirmişəm şeker ile noğul,¹²¹
Götürdüm nameyi veremedim.*

Nəği, yaşlı nənəyə dedi:

*Canım nənə gözüm nənə,
Aparım üzüyü niyə vermədin?
Yadınnan çıxatdın sözüm ay nənə
Aparım üzüyü niyə vermədin?*

Negi, yaşlı nineyə dedi:

*Canım nine, gözüm nine,
Götürdün yüzüğü, niyə vermədin?
Unuttun [mu] sözüm[ü] ay nine,
Götürdün yüzüğü, niyə vermədin?*

Yaşlı, nənə Negi'ye dedi:

*Gedib yolda ha düşübən yatmadım,
Ha yürüdüm mənzilinə çatmadım,
Getdim Güləndam'ı evdə tapmadım,
Çalışdım özünü görə bilmədim.*

Yaşlı nine Negi'ye dedi:

*Gelip yolda ha düşerek yatmadım,
Ha yürüdüm mənzilime çatmadım,
Gittim Güləndam'ı evdə bulamadım,
Çalıştım, özünü görəmedim.*

¹²¹ Noğul: Tatlı

*Nəği, yaşlı nənəyə dedi:
Əyib sənənin əlif gədivi bükərəm,
Gözlərin nənəqanlı yaşlar tökərəm,
Çomağ ilə yurdunda turp əkərəm,
Apardın üzünü niyə vermədin.*

*Yaşlı, nənəNegi'ye dedi:
Məhəmməd gonağa bağışla məni,
Boynuna gətirmə bahalı qanı,
Sənə qurban olsun bu Nərgis Bani,
Çox dolandım özün görə bilmədim.*

*Nəği, yaşlı nənəyə dedi:
Niyə mənə gəsəm verdin qoNegi,
Yeyib işdığını eylərəm ağı,
Sənə burda yalvarmadı min ağı,
Niyə Güləndam'ı görə bilmədin?*

*Negi, yaşlı nineyə dedi:
Əgip sənənin əlif boyunu bükərim,
Gözlerinden kanlı yaşlar dökerim,
Çomak ilə yurdunda turp ekerim,
Götürdün yüzüğü niyə vermədin.*

*Yaşlı, nene Negi'ye dedi:
Mehemmed konuğa bağışla beni,
Boynuna, getirme pahalı kanı,
Sana kurban olsun bu Nergis Banu,
Çok dolandım, onu göremədim.*

*Negi, yaşlı nineyə dedi:
Niye bana yemin verdin konuğu,
Yiyip içtiğini eylerim ağı,¹²²
Sana burada yalvarmadım mı bin ağı,
Niye Güləndam'ı göremədin?*

Nəgi vəqarı hər ikisi sözün tamam eylədi, Nəgi daha bir söz demədi, durdı əyagə, özün verdi bazara, beş put duz aldı gətirdi evə verdi qariyə dedi bunun hammısı Qərək gün ortiyacan əzəsən, verəciyəm danalara. Ama qarının guvvəsi yuxudi duzu əzə. Əz gəza Güləndam gulluxçı göndərdi qarının yanına, çağırın	Negi ve nine sözlerini bitirdilər. Negi, başka bir söz söylemeden pazara giderek beş kilo tuz alıp eve getirdi. Yaşlı kadına: “Bunun hepsini öğlene kadar ez danalara vereceğim.” Dedi. Ama ninenin tuzu ezmeye kuvveti yoktu. Güləndam aynı gün, kadının yanına hizmetçi gönderip: “Çağırın

¹²² Ağı: Zehir

gəlsin bura, mənim qarı ilə işim var. qızlar gəldi gördülər qarının beş put Nəgi duz alıb goyub qabağına, deyib Qərək bunun hamısını gün ortiyə gədər əzəsən. Gəldilər dedilər qarı Güləndam xanım səni çağırır. Qarı dedi Nəgi beş put duz alıb hammısını mənə verib deyib Qərək bunun tamamın əzəsən gün ortaya gədər. Qız gəyitdi Güləndam'ın yanına, dedi xanım cərəyan belədi, Güləndam dedi ay qızlar durun gedin iki üş nəfəriz o duzu tez əzin o yazıx qarını buraya gətirin. Qarı qızlarınan düzları əzdıxdan sora durub ayağa qızlar ve Nəgi ile birlikte əlvan dağının otaxlarına əyax qoydi. Nəgi Məhəmməd verən namə ve üzüyü götürdi gəldi Güləndam xanımın yanına ama çomağın saz eylədi aldı sinəsinin üsdünə görax Güləndam xanıma burda bir neçə kəlmə gödəh Don havasında nə deyir:	gəlsin yaşlı kadın ile işim var.”Dedi. Kızlar Nəgi'nin beş kilo tuz alıp kadının önünə koyup bunun hepsini öglene kadar ezmesini istediğini gördüler. Kızlar kadına:” Güləndam Hanım seni çağırıyor” dedi. Yaşlı kadın; “Nəgi bana beş kilo tuz verip hepsini öglene kadar ez.” Dedi. Kızlar gidip durumu Güləndam'a haber verdi. Güləndam: “Ay kızlar gidin iki üç kişi o tuzu hemen ezin, yazık, kadını buraya getirin.” Dedi. Nine kızlarla tuzları ezdikten sonra ayağa kalkıp Nəgi ile birlikte Elvan Dağı'nın otlağına çıktılar. Nəgi, Mehmed'in verdiği mektup ve yüzüğü Güləndam'a götürdü. Ama önce çomağı saz yerine bağrına basıp Güləndam Hanım'a bir kaç kelime söz söylemek istedi. Bakalım Don havasında ne söyler:

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Canım xanım gözüm xanım,
Məhəmməd bizə gəlirdi,
Sənəqurban özüm xanım,
Məhəmməd bizə gəlirdi.*

*Gülendam Hanım Nəgi'ye dedi:
Nəgi söylə doğru cavab,
Məhəmməd'i necə gördün?
Qərə bağrım oldu kəbab,
Məhəmməd'i necə gördün?*

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Sənsən gözəllər ölkəri,
Ləbində Mısır'ın şəkəri,
Şah Abbas'ın öz nökeri,
Məhəmməd bizə gəlirdi.*

*Gülendam Hanım, Nəgi'ya dedi:
Əlvan Dağı'nda vurduğum,
Bərəsinə tor qurduğum,
Üzüh nişanə verdiğim,
Sən o yâri necə gördün?*

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Əlvan Dağı'nda tapdığın,
Göylüvü gönlünəqatdığın,
Qılincınan başın çapdığın,
Məhəmməd bizə gəlirdi.*

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Canım hanım, gözüm hanım,
Muhammed bize gelmişti,
Sana kurban özümhanım,
Muhammed bize gelmişti.*

*Gülendam Hanım Nəgi'ye dedi:
Nəgi söyle, doğru cevap[ı],
Muhammed'i nice gördün?
Kara bağrım oldu kebab,
Muhammed'i nice gördün?*

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Sensin güzeller ülkeri,
lebinde Mısır'ın şekeri,
Şah Abbas'ın öz nökeri¹²³,
Muhammed bize gelmişti.*

*Gülendam Hanım, Nəgi'ye dedi:
Elvan Dağı'nda vurduğum,
Beresine ağ kurduğum,
Yüzük nişâne verdiğim,
Sen o yâri nice gördün?*

*Nəgi, Gülendam Hanım'a dedi:
Elvan Dağı'nda bulduğun,
Gönlünü Gönlüne kattığın,
Kılıç ile başın[ı]çaptığın,
Muhammed bize gelmişti.*

---

¹²³ Nöker: uşak, yardımcı

Gülendam Hanım, Nəgi'ya dedi:

Mənim əllərim gurusun,

Sınsın biləhdən çürüsün,

Çəm gözlərimi bürüsün,

Məhəmməd'i necə gördün?

Gülendam Hanım, Nəgi'ye dedi:

Benim ellerim kurusun,

Sınsın¹²⁴ bilekten çürüsün.

Duman gözlerimi bürüsün,

Muhammed'i nice gördün?

Nəgi Gülendam Hanım'a dedi:

Evdəqoymuşam qoNəgi,

Nədir mənə sözün saği,

Muşdulux isdəyir Nəgi,

Məhəmməd bizə gəlirdi.

Nəgi Gülendam Hanım'a dedi:

Evde koymuşum koNəgi¹²⁵,

Nedir banasözünsağı¹²⁶,

Muştuluk¹²⁷ ister Nəgi,

Mehemmedbizegelmişti.

Gülendam Hanım Nəgi'ya dedi:

Sənəqurban bu Gülendam,

Nə isdəsən verrəm ənam,

Sənə peşkeş malım tamam,

Məhəmməd'i necə gördün?

Gülendam Hanım Nəgi'ye dedi:

Sana kurban bu Gülendam,

Ne istersen vereyim enam,¹²⁸

Sana peşkeş¹²⁹ malım[in] tamam,

Muhammed'i niçə gördün?

Elə ki hərəni yolladı bir tərəfə, Nəgi'yə dedi Nəgi, dedi bəli. Dedi indi gəl mənim yanıma, Nəgi doğrusun söylə görüm	Herkesi bir yere yolladıktan sonra Nəgi'ye:“Şimdi gel yanıma doğrusunu söyle, Muhammed sizde mi yoksa yalan mı söylüyorsun? Belki Muhammed

¹²⁴ Sınmak: Kırılmak.

¹²⁵ Konag: Konuk

¹²⁶ Saği: doğrusu

¹²⁷ Muştuluk: Muştucu (haber getiren) kimseye verilen bir şey.

¹²⁸ En'am: Bahşış, Arapça'da koyun keçisi sığır gibi hayvanların tümüne hitap eden kelime.

¹²⁹ Peşkeş: Farsca pişkeş'den gelmektedir. Özellikle hükümdarların birbirlerine yolladıkları ya da hükümdara sunulan armağanlardır. Osmanlı halkının bir devlet memurunun huzuruna çıkarken görevliye getirdiği armağanlara da bu ad verilir.

Məhəmməd sizdədi yoxsa yox, yalan deyirsən? Bəlkə Məhəmməd dediyin bir ayrı adam olmuş ola? Nəgi dedi xanım Əlvan dağında verdigin nişanələr məndədi, Nəgi naməni və üzüyi çıxatdı verdi Güləndam'a, Güləndam baxanda gördi bəli öz nişanəsidi. əlin saldı cibinə bir gədri qızıl çıxatdı verdi Nəgi'yə, dedi get Məhəmməd'ə de, məndə gələcəyəm. Ama ordan Nəgi gəyidib gəldi Məhəmməd'in yanına, dedi qaradş Məhəmməd Güləndam sora gələcə, xatircəm ol Güləndam gələr sənənin yanına. Ama Məhəmməd yatdı oyandı gördi Güləndam gəlmədi. Hər nəgədir gözliyəb gördi Güləndam'nan xəbər olmadı. Niyə, Güləndam'ın dövrəsin qızlar gəlinlər tutmuşdı, çün bu günlər toyı başlanmışdı, oyidi gələ bilmədi. Ele ki Məhəmməd gördi Güləndam gəlmədi, görəh	dediğin başka bir adamdır.” Dedi. Nəgi: “Hanım, Elvan Dağı'nda ona verdiğin yüzükbendedir.”Deyip yüzüğü ve mektubu çıkartıp Güləndam'a verdi. Güləndam yüzüğün kendi yüzüğü olduğunu görünce elini cebinə sokup bir miktar altın çıkartıp Nəgi'ye verdi.“Git Muhammed'e benim de geleceğimi söyle.” Dedi. Nəgi, Mehemed'in yanına dönüp: “Kardeş, Güləndam sonra gelecek, için rahat olsun.”Dedi. Muhammed sabah uyandığında, GüləndamHanım'ingelmediğini gördü. Herne kadar beklediyse de Güləndam'dan haber gelmedi. Çünkü düğün hazırlıklarına başladığı için Güləndam'ın etrafını kızlar, gelinlər sarmıştı, o yüzden gelememişti. Muhammed Güləndam'ın gelmediğini görünce bakalım hâline uygun birkaç kelimeyle ne söyler:

halinə minasib bir neçə kəlmə nə deyir:	

Məhəmməd dedi:

*Bu kəm əqlim məni salıb çöllərə,
Göylüm, fələh gör nə yaman pozgundi.
Mən dərdimi necə deyim dillərə,
Göylüm fələh gör nə yaman pozgundi.*

Muhammed dedi:

*Bu kem¹³⁰ aklım beni salıp çöllere,
Gönlüm, gör felek¹³¹ ne yaman bozgundur.
Ben derdimi nice diyeyim dillere,
Gönlüm felek gör ne yaman bozgundur,*

*Kifayətdi bu göylümü hörsələr,
Ziyarətdi əlin mənə versələr,
Bu günümd hər kim məni görürsə,
Diyəllər ki bu divanə azgundi.*

*Kifayetdi¹³² bu Gönlümü örsələr,
Ziyaretti elin bana versələr,
Bu günümde her kimbeni görürse,
Diyorlar ki bu divâne azğındır¹³³.*

*Kim isdər ki yazı qarə yazıla?
Qorxum budur əlim yardan üzülə,
Saatimin biri dönüb yüz ilə,
Dəqiqənin biri mənə bir ildi.*

*Kim ister ki yazısı, kara yazıla?
Korkum budur, elim yârdan yüzüle,
Saatimin biridönüp yüz yıla,
Dakikanın biri bana bir yıldır.*

*Gəldin bu qurbətə, hardan Məhəmməd?
Kimin var qurtara dardan Məhəmməd?
Sövüşdün ayrıldın yardan Məhəmməd,
Deyirsən ki yârim mənnən üzgündi.*

*Geldin bu gurbete, nereden Muhammed?
Kimin var kurtara, dardan Muhammed?
Seviştin ayrıldın yârdan Muhammed,
Dersin ki yârim benden üzgündür.*

¹³⁰ Kem: kötü, eksik, noksan.

¹³¹ Felek: Talih, şans, baht.

¹³² Kifayet: Yeterli.

¹³³ Azğın: Yolunu kaybetmiş.

Məhəmməd	Güləndam'ı	Muhammed,	Gülendam'ı
gözləməktən yorulub Nəgi'yə dedi get Güləndam'nan mənə xəbər gətir. Nəgi gəlib gördü Güləndam'ı gonax apardılar baş vəzirin evinə, bəli bu gün toyun əvvəl günü oldi, səhəri gəlini köçürdəcəhdilər. Nəgi gəldi Məhəmməd'in yanına, dedi ay Nəgi, Güləndam gəlmədi? Məhəmməd dedi ay qaradş gulağas mən bir neçə kəlməərzim var eyliyim, Güləndam gəlmədi, ama götürüb indi burda bir neçə kəlmə nə deyir, onuda Orta Nəxcivanın belə deyir:		beklemekten yorulup Negi'ye: "Git bana Gülendam'dan haber getir." Dedi. Ama Negi gelip gördü ki Gülendam'ı misafir olarak baş vezirin evine götürmüşler. Evet, bugün düğünden bir önceki gündü, yarın gelini götürecektir. Negi Muhammed'in yanına gelince ona: "Gülendam gelmedi mi?" diyesordu. Muhammed: "Kardeş dinle, birkaç kelime söyleyeceklerim var, Gülendam gelemedi." Dedi Bakalım buradane diyor, Orta Nahçıvan havasıyla şöyle diyor:	

Məhəmməd, Negi'yə dedi:
Mən fəqirin puştə pənahi Nəgi,
Sonam düşdi harda tora gəlmədi?
Sən gedənnən gözüm qalıb yolunda,
Məni qoydı intizarda gəlmədi.

Muhammed, Negi'ye dedi:
Ben fakirin puşt¹³⁴ upenahi¹³⁵ Negi,
Sunam düştü neredə tora¹³⁶ gelmedi?
Sen gittiğindən gözüm kaldı yolunda,
Beni koydu intizarda¹³⁷ gelmedi.

¹³⁴ Puşt: Arka, sırt, burda dayanak.

¹³⁵ Penah: Sığınalacak yer.

¹³⁶ Tor: Ağ.

¹³⁷ İntizar: bekleme, bekleyiz, yol gözlemek.

*Bəs niyə gəlmədi o nazlı sənəm,
Qorxuram dağılsın hesarım binam,
Düşdüm sovdasına oduna yanam,
Mənsur kimin qaldım darda gəlmədi.*

*Bes¹³⁸ niyə gelmedi o nazlı sanem,¹³⁹
Korkarım dağılsın, hisarım¹⁴⁰ binam,
Düştüm sevdasına oduna yanam,
Mansur¹⁴¹ gibi geldim darda gelmedi.*

*Məhəmməd'i saldı hicran gəminə,
Heş kəs dözməz bu sitəmin dəminə,
Leylisiz Məcnun'am Fərhadsız Şirin'ə,
Şirin'e,¹⁴⁵*

*Muhammed'i saldı hicran gamına,
Hiç kes dözmez,¹⁴² bu sitemin demine,¹⁴³
Leyla'sız Mecnun'um¹⁴⁴, Ferhatsız
Kerem gibi yandım narda¹⁴⁶ gelmedi.*

¹³⁸ Bes: Pekî, yeter, bu kadar.

¹³⁹ Sanem: İsim, güzel kadın. Arapçada güzel kadın kılığına giren şeytan'a verilen ad..

¹⁴⁰ Hisar: Çevrelenmiş yer.

¹⁴¹ Mensur Hallaç Mansur olayına işaret etmektedir. Hallâc-ı Mansûr veya Mansûr el-Hallâc (Farsça: منصور حلاج Mansûr-e Hallâj; tam ismi Abû al-Muğîṭ Hüsayn Manşûr al-Hallâğ) (d. Ağustos 858, ö. 26 Mart 922, Bağdat) Zındıklıkla suçlanması ve uzun süren bir soruşturma neticesinde Abbâsî Halifesi Muktedir Bi-lâh'in emriyle idam edilmesiyle meşhur olan mutasavvîf.

¹⁴² Dözmek: Katlanmak, beklemek.

¹⁴³ Dem: an.

¹⁴⁴ Leyla ile Mecnun hikâyesine işaret etmektedir: Mecnun, bir kabile reisinin dualar ve adaklarla dünyaya gelmiş olan Kays adlı oğludur. Okulda bir başka kabile reisinin kızı olan Leyla ile tanışır. Bu iki genç âşık olurlar. Okulda başlayıp gittikçe alevlenen bu macerayı Leyla'nın annesi öğrenir. Kızının bu durumuna kızan annesi, kızına çıkışır ve bir daha okula göndermez. Kays okulda Leyla' yı göremeyince üzüntüden çılgına döner, başını alıp çöllere gider ve Mecnun diye anılmaya başlar. Mecnun' un babası, oğlunu bu durumdan kurtarmak için Leyla'yı isterse de Mecnun oldu diye Leyla' yı vermezler. Leyla evden kaçarak, Mecnun' u çölde bulur. Halbuki o, çölde ahular, ceylanlar ve kuşlarla arkadaşlık etmektedir ve mecazi aşktan ilahi aşka yükselmiştir. Bu sebeple Leyla' yı tanımaz. Babası Mecnun' u iyileşmesi için Kâbe'ye götürür. Bir zaman sonra ailesi, Leyla' yı İbn-i Selam isimli zengin ve itibarlı birine verir. Ancak, Leyla kendisini bir perinin sevdiğini ve eğer kendisine dokunursa ikisinin de mahvolacağını söyleyerek İbn-i Selam' ı vuslatından uzak tutmayı başarır. Mecnun, çölde Leyla'nın evlendiğini arkadaşı Zeyd'den işitince çok üzülür. Leyla'ya acı bir sitem mektubu gönderir. Leyla da durumunu bir mektupla Mecnun' a anlatır. Kendisini anlamadığından dolayı o da sitem eder. Bir müddet sonra Mecnun' un ahı tutarak İbn-i Selâm ölür. Leyla baba evine döner. Birçok tereddüitten sonra her şeyi göze alarak, Mecnun' u çölde aramaya başlar. Fakat Mecnun, dünyadan elini eteğini çekmiş ilahi aşk yüzünden Leyla'nın maddi varlığını unutmıştır. Leyla, çölde Mecnun' u bulduğu halde, Mecnun onu tanımaz. Leyla onun erdiğini anlarsa da yine onsuз yaşayamaz. Hastalanıp yataklara düşer. Kısa zaman sonra da ölür. Mecnun, Leyla' nın ölüm haberini öğrenir. Gelip mezarını kucaklar, ağlayıp inler; kabri kucaklayarak ölür. Bir müddet sonra Mecnun' un sadık arkadaşı Zeyd rüyasında, Cennet bahçelerinde birbiriyle buluşmuş iki mesut sevgili görür. Bunlar kimdir? Diye sorunca, derler ki: "Bunlar Mecnun ile onun vefalı sevgilisi Leyla'dır. Aşk yoluna girip temiz öldükleri, aşklarını dünya hevesleriyle kirlilemedikleri için burada buluştular.

¹⁴⁵ Ferhat ve Şirin: Ünlü Ferhat ile Şirin hikâyesine işaret etmektedir: Ferhat, nakkaşlık yapan, Şirin'e sevdalı yiğit bir delikanlıdır. Saraylar süsler, fırçasından dökülen zarafetin Şirin'e olan duygularının ifadesi olduğu söylenir. Amasya Sultanı Mehmede Banu'ya, kız kardeşi Şirin için, dünürcü gönderir Ferhat. Sultan, Şirin'i vermek istemediği için olmayacak bir iş ister delikanlıdan. "Şehir'e suyu getir, Şirin'i vereyim" der, demesine der de su, Şahinkayaşı denen uzak mı uzak bir yerdedir. Ferhat'ın gönlündeki Şirin aşkı bu zorluğu dinler mi? Alır külüngü eline, vurur kayaların böğrüne böğrüne. Kayalar yarılr, yol verir suya. Mehmede Banu, bakar ki kız kardeşi elden gidecek, sinsiçe planlar kurarak bir cadı buldurur, yollar Ferhat'a. Su kanallarını takip edip, külüngün sesini dinleyerek Ferhat'a ulaşır. Ferhat'ın dağları delen külüngünün sesi cadıyı korkutur korkutmasına da, acı acı güler sonra da, "Ne vurursan kayalara böyle hırsla, Şirin'in öldü. Bak sana helvasını getirdim" der. Ferhat bu sözlerle beyninden vurulmuş döner. "Şirin yoksa dünyada yaşamak bana haramdır" der. Elindeki külüngü fırlatır havaya, külüng gelir başının üzerine bütün ağırlığıyla oturur. Ferhat'ın başı döner, dünyası yıkılmıştır zaten, Şirin seslenişleri yankılanır kayalarda. Ferhat'ın öldüğünü duyan Şirin, koşar kayalıklara bakar ki Ferhat cansız yatıyor. Atar kendini kayalıklardan aşağıya. Cansız vücudu uzanır Ferhat'ın yanına.

Nəgi dedi ay qaradş heç narahat olma mən bu başdan geşmişəm, hər nə olsa Güləndam'ı sənə alacağam, sənənin Nəgi kimin qaradşın var. Nəgi durdi ayağa, özünü vurdi bazara yeddi girvanka düyü aldı, üç kirvanka yağ aldı, yeddi ərşin kəndir aldı, bir danada ilan dili gılinc aldı. Bəli Nəgi o düyünən bir pilov pişirdi, örtüyü örtüdi üsdünə, Nəgi'nin həmsayəsində bir dana gəlin varidi, Nəgi dedi ana sən get o gəlinin paltarın al gətir mənə və getdi arvad o paltarrarı aldı gətirdi. Nəgi gəlin paltarrarın geyindirdi Məhəmməd'in əyninə və kəndiri bağladı belinə, gılincıda taxdı üsdünnən. Gabı qoydı Məhəmməd'in başına və dedi Məhəmməd nəməne desəm hamısın yâdında saxla, durdi əyagə, Məhəmməd'in golunna yapışdı gətirdi Güləndam'ın gapısına, gapısında ki cəmaət hamısı təmam bahəm durmuşdular, indi gəlin çıxaceh, bəli Məhəmməd ilə	Nəgi; "Kardeşim hiç rahatsız olma, ben bu işte başımdan geçmişim (canım pahasına) her ne olursa olsun sana Güləndam'ı alacağım. Senin Nəgi gibi bir kardeşin var." Dedi. Sonra pazara gidip yedi kilo pirinç, üç kilo yağ, yedi arşın ip, bir tane de yilandili kılıç aldı. Nəgi, o pirinçle pılav pişirip örtüyü üstünə örttü. Nəgi'nin bir tane gəlin komşusu vardı, ninesine; "Nine sen git, o gəlinin elbisesini al bana getir." Dedi. Kadın gidip o elbiseyi getirdi. Nəgi, gəlinin elbisesini Muhammed'e giydirdi, ipi belinə bağladı ve kılıcıda üstünə taktı. Kabı Muhammed'in başına koydu ve ona: "Dediklerimin hepsini aklında tut."Dedi. Sonra Nəgi, Muhammed'i kolundan tuttu ve Güləndam'ın kapısına getirdi. Cemaatin hepsi gəlin çıkacak diye Güləndam'ın kapısında dikilmiş onun çıkmasını bekliyorlardı. Muhammedve Nəgi de dgelip Güləndam'ın kapısına

¹⁴⁶ Nar: Od, Ateş.

Nəgi'də Güləndam'ın gapısında dayandılar. Gözlədi gördi Güləndam evdən çıxdı, gəldi mindi kecaviyə, onda cəmaət Güləndam'ın gabağında car gedirdilər, Nəgi'də Məhəmməd ilə bahəm gedirdilər ta çatdılar oğlanın evinə, ama Güləndam'ın gözü fəgət Nəgideydi, nəgədir göz dolandırdı Məhəmməd'i görə bilmədi, yəgin eyledi ki Nəgi buna yalan deyirmiş. Məhəmməd'i görəmmədi, çün Məhəmməd gəlin libasındaeydi.	dayandılar. Güləndam evdən çıkıp kecaveyə¹⁴⁷ bindirildi, cəmaat Güləndam'ın başında halay çektilər, Nəgi ilə Muhammed'te onlara katıldılar ve damadın evine gittilər. Ama Güləndam'ın gözü sadece Nəgi'deydi. Ne kadar etrafa bakındıysa da Muhammed'i göremədi, bundan dolayı Nəgi'nin yalan söylediğini sandı. Çünkü Muhammed gəlin libası¹⁴⁸ giymişti.

Güləndam'ın Dügün Günü Heyder Beg'in Elinden Kaçırılması

Ama gəl indi sənə xəbər verim cəmaətdən və Güləndam'nan, gəlini gətirdilər apardılar oğlanın otağına və cəmaət geşdi içəri şirni xorannıx, çalan oxuyan, qızıda kecavədən piyadə elədilər, qızı geçitdilər gəlin otağına, Nəgi'də Məhəmməd'i gab başında geçitdi otağa. Ama girdi otağı dolandı, gördi otağın bir tərəfində gəlin üçün bir pərdə asıblar, qız geşdi o	Gel şimdi sana cemaatten ve Güləndam'dan haber vereyim. Gelini damadın evine götürdüler. Onun peşinden gelen adamlardan damadın evine ulaştılar. Güləndam'ı kecavadan indirip damat odasına getirdilər. Nəgi da Muhammed'i kaş gözişaretiyle başındaki plav kabıyla odaya geçirdi. Güləndam dolanıp odadaki perdenin arkasına geçti. Nəgi kızkılığında perdenin altına

¹⁴⁷ Kecave: Deve üzerinde oturan yer.

¹⁴⁸ Libas: Kıyafet, elbise.

pərdənin dalına. Nəgi gördi otağın bir tərəfində bir böyüh sandıx var onun dalı çox xəlvət bi yerdi, Məhəmməd'i gətirdi həman yerddə gizlətdi, dedi qaradş sən burda qalmalı oldun. Dedi Məhəmməd sən gözlüyərsən vaxtı ki Heyder Beg yatdı onda Heyder Begin və bu kəndililədə golun gıcın bəh bəh bağliyərsən, onda Güləndam'ı götürüb gələrsən bizə.” Nəgi bu sözləri dedi getdi, ama o toya gələn adamlar oynadılar güldülər, çaldılar çağırdılar və gecə yarıdan geşdi o toy adamları tamam durdular getdilər və Heyder Beg gəldi Güləndam'ın otağına, baxdı Güləndam'ın üzünə gördi Güləndam'ın rəngi Məhəmməd'in eşginnən sap sari saralıb zəfəranə dönmüşdi. Ama Heyder Beg ovzanı belə görndə halı çox pərişan oldi və götdi bir neçə kəlmə Güləndam'nan nə soruşur:	girdi. Negi odanın bir tarafında büyük bir sandık gördü, onun bulunduğu yerin arkasında boş bir yer vardı. Muhammed'e: “Bak kardeş, sen buraya gizleneceksin dedi. Muhammed, oraya girip gizlendi. Negi ona: “Heyder Beg'i bekleyeceksin, o odaya girdiğinde iple elini ayağını sıkıca bağlayacaksın, sonra Güləndam'ı kaçırp bize getireceksin.” Negi sözünü bitirip gitti. Düşüne gelen misafirler çalıp oynadıktan sonra gece yarısı olunca gittiler. Heyder Beg Güləndam'ın odasına geldi. Güləndam'ın yüzü Muhammed'in aşkından sararıp safran rengine dönmüştü. Heyder Beg, durumu böyle görünce çok perişan oldu, Güləndam'a gidip birkaç soru sordu:

Heyder Beg dedi:

*De görüm başıva nələr gəlibdi?
Söylə görüm bu dərd səndə nədəndi?
Rəngin niyə saralıbdı solubdi?
Söylə görüm bu dərd səndə nədəndi?*

Gülendam dedi:

*Özüm billəm başıma nə gəlibdi,
Mənim dərdim bir oğlanın dərdidi,
Gül rəngim saralıbdı solubdi,
Mənim dərdim bir oğlanın dərdidi.*

Heyder Beg dedi:

*Yığdırdın başıma düşməni yadı,
Canıma salıbsan bir yanar odi,
Mənə bəyan eylə sənə nə oldı,
Söylə görüm bu dərd səndə nədəndi?*

Gülendam dedi:

*Gecə gündüz bu dərd məndə Kərəmdi,
Yer bə yerdən sızıldıyan yaramdı,
Ürəhdə dərd sinəm üsdə vərəmdi,
Mənim dərdim bir cəvanın dərdidi.*

Heyder Beg dedi:

*De¹⁴⁹ göreyim başına nələr geldi?
Söyle göreyim bu dert sende nedendir?
Rəngin niyə sararmıştı, solmuştu?
Söyle göreyim bu dert sende nedendi?*

Gülendam dedi:

*Özüm bilirim başıma nələr gelmişti,
Benim derdim bir oğlanın derdidir,
Gül rengim sarmıştı solmuştu,
Benim derdim bir oğlanınderdidir.*

Heyder Beg dedi:

*Topladın başıma düşməni yadı,¹⁵⁰
Canıma salmışsın bir yanar odu,
Bana beyan eyle¹⁵¹ sana ne oldu,
Söyle göreyim, bu dert sende nedendi?*

Gülendam dedi:

*Gece gündüz bu dert bende Kerem'di,
Yer be yere¹⁵² sızlayan yaramdı,
Yürekte dert sinəm üst[ün]te verəmdi,¹⁵³
Benim derdim bir civanın derdidi.*

---

¹⁴⁹ De: Söyle.

¹⁵⁰ Yad: Tanınmaz, bilinmeyen.

¹⁵¹ Beyan eylemek: Bildirmek, söylemek, açıklamak.

¹⁵² Yer be yer: Yerden yere.

¹⁵³ Verem: Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koch basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz.

Heyder Beg dedi:

*Heydər qoymaz bu gisas səndə qala,
Zərbiləqilinci kəlləvə çalar,
Vuram boynuvi otax qanla dolar,
Söylə görüm bu söz səndə nədəndi?*

Heyder Beg dedi:

*Heyder koymaz bu kisas¹⁵⁴ sende kala,
Darp ile kılıcı kəllene çalar,
Vuram boynunu otak¹⁵⁵ kanınla dolar,
Söyle bakayım bu söz sende nedəndi?*

Gülendam dedi:

*Boyunnan çox böyüh danışmaz adam,
Abrı həyasından saxlanar mah,
O hərbdən qorxan dəyir Gülendam,
Mənim dərdim Məhəmməd'in dərdidi.*

Gülendam dedi:

*Boyundan çok büyük konuşmaz adam,
Abr¹⁵⁶ hayâsından¹⁵⁷ saklanar mah,¹⁵⁸
O harpten¹⁵⁹ korkan değil Gülendam,
Benim derdim Mehemed'in derdidi.*

Qız Məhəmməd adı çəkəndə, Heyder Beg gılincı çəhdi isdədi Gülendam'ın boynunu vursun ama Məhəmməd ıldırım kimin sandığın dalınnan çıxdı, isdədi Heyder Begi vursun. Gülendam gördi oğlan Məhəmməd bordeymiş. Zalım oğlu nə gəyirisen, goy bunun golların diri diri bağli yax, ama goymadi Məhəmməd Heyder Begi vursun, tutdular	Kız Muhammed'in adını söyleyince, Heyder Beg, kılıcını çekip Gülendam'ın boynunu vurmak istedi ama o anda Muhammed yıldırım gibi sandığın arkasından çıkıp Heyder Beg'i vurdu. Gülendam, Muhammed'i öyle görünce: "ne yapıyorsun adamı öldüreceksin, ellerini ayaklarını bağla yeter" dedi. Muhammed, gözlerine baka baka Heyder Beg'i

¹⁵⁴ Kisas: Bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma.

¹⁵⁵ Otak: oda.

¹⁵⁶ Abr: Bulut.

¹⁵⁷ Hayâ: Utanma duygusu, utanç, utanma, sıkılma.

¹⁵⁸ Mah: Ay.

¹⁵⁹ Harp: Savaş.

gözləri baxa baxa yıxdılar yerə, Heyder Begin golunu gıçını bağladılar. Güləndam Heyder Begi yıxannan sora aldı görax bir neçə kəlmə Məhəmməd'ə nə diyəcəh:	yere yıkıp kollarını ve ayaklarını bağladı. Olanları izleyen Güləndam Muhammed'e ne söyler:

Güləndam dedi:

*Aş qollarıvı yar salgınan boynuma,
Çıxsın düşman gözü yar görə görə,
Hər üzümən bir cüt busə alğınan,
Çıxsın düşman gözü yar görə görə.*

Mehemmed dedi:

*Düşərəm xakinə mən ilticayə,
Desinnər boşludi yar görə görə,
Üzünən götürsəm ikicə busə,
Diyəllər boşludi yar görə görə.*

*İgid odur möhkəm tuta ilgarın,
Söygülü odur ki tapa öz yarın,
Tərlan qəynəginnən çəkə şikârın,
Qöy bağı çatdasın sar görə görə.*

Güləndam dedi:

*Aç kollarını yâr, salasın boynuma,
Çıksın düşman gözü, yâr göre göre,
Her yüzümdən bir çift buse¹⁶⁰ alasın,
Çıksın düşmanın gözü, yâr göre göre,*

Muhammed dedi:

*Düşərim hakına¹⁶¹ ben ilticaya,¹⁶²
Desinler borçludu, yâr göre göre,
Yüzünden götürsem iki buse,
Derler borçluydu, yâr göre göre.*

*Yiğit odur muhkem¹⁶³ tuta ilgarın,¹⁶⁴
Sevgili odur ki bula, öz yârin,
Terlan kayNegindan çeke şikârın,¹⁶⁵
Koy çatlasın, sar¹⁶⁶ göre göre.*

¹⁶⁰ Buse: Öpücük.

¹⁶¹ Hak: Toprak.

¹⁶² İltica: Yasadığı ülkede yasının tehlikede olduğu ya da kısıtlandığını sebebiyle göç eden kişi, göçmen.

¹⁶³ Muhkem: Sert, sıkı, berk.

¹⁶⁴ İlgar: Söz, ahit.

¹⁶⁵ Şikâr: Av.

*Gecə gündüz şükr eylərdim xudaya,
İşallah əməgim getmədi zaya,
Qabağımda dursa bir ağ cəmaya,
Qızar nəbə çəkər nar görə görə.*

*Gece gündüz şükür ederdim, Hudaya,¹⁶⁷
İnşallah eməğim gitmedi zâyê,¹⁶⁸
Önumde dursa bir ak tenli dursa,
Kızır nare çeker¹⁶⁹ nar¹⁷⁰ göre göre.*

*Gülendam dedi:
Gülendam'di sənəqurban sədəğa,
Mən düşməyəm birdə sənən iraga,
Gəl qoyax üz üzə dodax dodağa,
Həsrət dodaxlardan nar görə görə.*

*Gülendam dedi:
Gülendam'dır sana kurban sadaka¹⁷¹,
Ben düşmem birde senden ırağa,
Gel koyalım, yüz yüze dudak dudağa,
Hasret dudaklardan nar göre göre.*

*Mehemmed dedi:
Danışa bilmirəm dilim dolaşır,
Aç qollarını boynumnan aşır,
Məhəmməd'əm hər nə desəm yaraşır,
Gül gülə sərvəşir xar görə görə.*

*Muhammed dedi:
Danışa bilmem¹⁷² dilim dolaşır,
Aç kollarını boynumdan aşır,
Mehemmed'im her ne desəm yakışır,
Gül güle sarmaşır, har¹⁷³ göre göre.*

Sözlərin təmam eylədilər, Məhəmməd Gülendam'a dedi gəl gəçax buradan gedax, işin sorası pis olar. Gülendam dedi sən heç bir zərrədə goxmagınan, indi hər tükənin gapısınan gedirsən bir	Sözlerini bitirdilər, Muhammed, Gülendam'a: "Gel buradan kaçıp gidelim, bu işin sonu kötü olur." Dedi. Gülendam: "Sen zerre ¹⁷⁴ kadar korkma. Önünden geçtiğin her

¹⁶⁶ Sar: Birt tür kuş adı.

¹⁶⁷ Huda: Tanrı, Allah.

¹⁶⁸ Zay: Boş.

¹⁶⁹ Nare çekmek: Haykırmak, bağırmaq.

¹⁷⁰ Nar: Ot, ateş.

¹⁷¹ Sadaka: Dilenciye verilen para.

¹⁷² Danışa bilmirem: Konuşamıyorum.

¹⁷³ Har: Diken.

şaxə asılıb və onlar təmam hər cürə mivədəndi, sən onları bizim üçün baxsan görərsən asıblar bu toyumuzdan ötürü, rəsmiləri buyumuş, və o mivələrdən hər birinnən bir gədir yığax və yolumuzda idamə verax. Və mehtərrərdən Güləndam Xanım ertədən çağırımışdı demişdi bir mogey mən sizi isdədim mənə fori at yetirərsiz və mehtəri çağırıb dedi mənəm üçün iki yaxşı at gətir. Gecədən bir gədri geşmişdi, Güləndam gördi mehtər atları gətirdi gapiya və Güləndam durdi əyagə, Heyder Begi möhkəm bağladılar apardılar saldılar zerzəmiyə və durub atlarını minib yola rəvan oldular.	dükkânın kapısında türlü meyvələrdən birer dal asılmış, onları bizim düğün için astılar (gelenekləri buydu), o meyvələrin hər birindən bir miktar toplayalım ve yolumuza devam edelim.” Güləndam Hanım mehtərdən birini çağırıp ona: “Ben sizi çağırdığımda hemen buraya iki tane iyi at getirin” dedi. Gecenin bir vakti mehtər, atları kapıya getirdi. Heyder Beg'i iyice bağlayıp bodruma tıktılar. Sonra da atlara binip yola revan oldular.

Muhammed'in Çoban Negi'dan Ayrılması

Nəgi intizar çəkirdi göresən allah Məhəmməd'in başı nə gəza və gədər çəkəcəh? Yatmamışdı əz gəza bir yağış yağdı ki əslən gəl ki görəsən, dünyanın üzü tutuldi.	Negibekliyordu;“Allah’ım Muhammed’in başına ne kaza kader gelecek?” Diye düşünüyordu. O gece öyle bir yağmur yağıyordu ki yeryüzü sele dolmuştu sanki. Muhammed,

¹⁷⁴ Zerre: Kücücük, azıcık.

Məhəmməd dedi Güləndam gəl biz gedax hər tor olsa Qərəh mən Nəgi'ni görəm, görməsəm getmiyacağam, Nəgi kimin vəfali qaradş mən tapa bilmərəm. Güləndam qəbul eylədi, atları sürdülər Nəgi'nin gapısına. Məhəmməd səsləndi ay qaradş Nəgi, Nəgi oyandı, dedi ay qaradş Məhəmməd gəldin? Məhəmməd dedi gəldim. Nəgi gördi çox şiddətilə yağış yağır, dedi ay qaradş gəlin evə yağış açar gedərsiz. Güləndamınan geşdilər Nəgi'nin evinə, yağış aşdı və durdular yola düşsünnər və Məhəmməd ay qaradş mən sənə çox zəhmət vermişəm, mənə həlal eylə, birdə ya gismət biri birimizi görəx ya görmiyax. Nəgi dedi qaradş get allah sənə yaxşı yol versin ama yol palçıxdı atların əyax rəddi tüşəcəh, sizi gəlib dalıdan tutallar. Bu sözdə Məhəmməd dedi goxma qaradş işallah bizidə bunnan buyana tutan olmaz, ama atlananda Məhəmməd götdi yol üsdü bir	Güləndam'a: Ben her ne olursa olsun Nəgi'yı görmeliyim, Nəgi gibi vefalı kardeş bulamam” dedi. Güləndam kabul etti. Atları Nəgi'nin evinə doğru sürdüler. Muhammed: “Nəgi kardeş” diye seslendi. Nəgi: “Muhammed kardeş, geldin mi?” dedi. Muhammed, geldiğini söyledi. Nəgi, yağmurun çok şiddetlendiğini görünce: “Kardeş eve gelin yağmur dinince gidersiniz” dedi. Geçtiler Nəgi'nin evine. Yağmur dinince Muhammed Nəgi'ya: “Kardeş, ben sana çok zahmet verdim, hakkını həlal et, birbirimizi bir daha görüp görmeyeceğimiz kısmettir” dedi. Nəgi: “Git, Allah yolunu açık etsin ama yol balçıktır atların ayak izleri yerde kalır, gelip sizi bulurlar dedi. Muhammed: “Korkma kardeş, inşallah gelip bizi tutan olmaz” dedi. Muhammed ata binince burada birkaç kelime söyledi; bakalım Nəgi'den nasıl ayrılır:

neçə kəlmə nə deyir, nəgi'dən nəcür ayrılır, belə dedi:	

Mehemmed dedi:

*Canım Nəgi gözüm Nəgi,
Qaradş sağlığınan qalın,
Sənəqurban özüm Nəgi,
Qardaş sağlığınan galın.*

Nəgi dedi:

*Xoş gəldin gözüm Məhəmməd,
Qardaş xoş gəldin xoş gəldin,
Söhbətim sözüm Məhəmməd,
Qardaş xoş gəldin xoş gəldin.*

Mehemmed dedi:

*Unutma mən diyən sözü,
Yadınnan çıxatma bizi,
Yola düşür atın izi,
Qardaş sağlığınan qalın.*

Nəgi dedi:

*Sözünü yerinə yetirəm,
Sən diyənnəri bitirəm,
Danaynan rəddi itirəm,
Qardaş xoş gəldiz xoş gəldiz.*

Mehemmed dedi:

*Məhəmməd eyləyir xiyal,
Nəgi'də var ədəb kəmal,*

Muhamed dedi:

*Canım Nəgi, gözüm Nəgi,
Kardeş sağlıcakla kalasın,
Sana kurban özüm Nəgi,
Kardeş sağlıcakla kalasın.*

Nəgi dedi:

*Hoş geldin gözüm Mehemed,
Kardeş hoş geldin hoş geldin,
Sohbetim sözüm Mehemed,
Kardeş hoş geldin hoş geldin.*

Muhamed dedi:

*Unutma ben diyən sözü,
Yadından çıxarma bizi,
Yola düşür atın izi,
Kardeş sağlıcakla kalasın.*

Nəgi dedi:

*Sözünü yerinə getiririm,
Sen diyenləri bitiririm,
Dana ile red¹⁷⁵ yitiririm,
Kardeş hoş gidiniz hoş gidiniz.*

Muhammed dedi:

*Muhammed ediyor hayal,
Nəgi'də var edep kəmal,*

---

¹⁷⁵ Red: İz.

*Düz çörəyüv eylə halal,
Qaradş gedərəm gedərəm.*

*Düz çöreğini eyle helal,
Kadeş giderim giderim.*

Negi dedi:

*Nəgi nanın həlal eylər,
Canın sizəqurban elylər,
Vəxti gəravul gal eylər,
Qaradş xoş gəldiz xoş gəldiz.*

“Negi dedi:

*Neginanın¹⁷⁶ həlal eylər,
Canını sizə kurban eylər,
[O] Vakit [ki] karavul¹⁷⁷ kal¹⁷⁸ eylər,
Kardeş hoş gidiniz hoş gidiniz.*

Mehemmed ile Güləndam Atlarının İzlerini Danalarla Kaybetmesi

Bular sözlərin təmām eylədilər biri birinnən ayrıldı yola rəvan oldular, atların sürdülər, Nəgi gördi xeyr atların rəddi düşür yola, bular hər yerə getsələr bu rəddinnən buları tutacehlər. Nəgi durdi iki yüz dana ki hamısı Güləndam'ın idi, bunların dalıcan yığdı və otara otara gətirdi çıxatdı ta ilə ki bir uca dağ veridi, onun üsdünə. İndi bular getmaxda olsun, gəl xəbər verim sənə Heyder Begdən. Kəniz sübh yerinnən durdi əyagə dedi gedim Heyder Beg indi ərus otağınnan durublar yerrərini yığım, özlərinə bir mubarəh baddıx deyim	Sözlerini bitirip birbirlerinden ayrıldılar, atları sürüp yola düştülər. Negi, atların izinin yolda belli olduğunu gördü, kendi kendine “nereye giderlerse bunları bulurlar dedi.” Negi atların izlerini kaybettirmek için Güləndam'ın iki yüz tane danasını onların peşindən yola çıkardı ve sonunda yüksek bir yüksek dağa vardılar. Böylelikle Muhammed ve Güləndam izlerini kaybettirip gittiler. Şimdi bunlar gitsin, Heyder Beg'den haber verelim. Sabah olunca hizmetçi uyanıp, Heyder Beg'in düğün odasına gideyim

¹⁷⁶ Nan: Ekmek.

¹⁷⁷ Karavul: Bekçi.

¹⁷⁸ Kal etmek: Seslembek, söylenmek.

və birdə mən olardan bir ənam allam. Ama kəniz gəldi Heyder Begin otağına gördi bir həsirdi bir məməd nəsir, yan bacadanda bərt yel əsir, Heyder Beg yoxdi o tərəfi dondi, bu tərəfi dolandi, bulara noldi? Qız baxdı gördi Heyder Beg zərzəmidən səsi gəlir, yendi gəldi baxdı gördi oğlan Heyder Beg'in golun gıçın bağliyiqlar yanındada heş kəs yoxdi. Səni kim bağliyibdi? Gördi Heyder Beg o siçan görmüş pişih kimin gözlərin zilliyib gapiya, ay qız gə mənim gol gıçımı aç. Kəniz gəldi Heyder Beg'in golun gıçın aşdı. Kəniz gəldi damnan gışgırdı gəlin Heyder Beg'in gol gıçın bağliyiqlar Güləndam'da yoxdi. Cəmaət töküldi gəldi, qız bu nə sözdü danışisan, kim bağliyib Heyder Beg'in golun gıçın? Dedi gəlin zərzəmidən mən tapıb çıxatmışam, yığışdılar Heyder Beg'in başına, sənə noldu? Dedi diliminən desəm dilim ot tutar yanar, goyun sazınan sözünən deyim görün ki mənim başıma nə iş gəlib,	ortalığı toparlayım ve gelinle damatı tebrik edeyim, birde onlardan bahşiş alayım dedi. Hizmetçi odaya geldi baktı bir hasır bir Mehmet nasır, yan bacadan yel esir. Heyder Beg ve Güləndam'ı odada göremeyince, bir o tarafa bir bu otarafabakıp “bunlara ne oldu?” Dedi. Hizmetçi biraz dikkat edince Heyder Beg'in bodrumdan sesini duydu. Yanına gidip baktı ki Heyder Beg'in elini kolunu bağlamışlar yanında da kimse yok. Kız:“Heyder Beg seni kim bağlamış?” Dedi Heyder beg “ne duruyorsun beni çöz” dedi. Hizmetçi gelip Heyder Beg'in elini ayağını çözdü, sonra gidip damdan bağırarak “gelin Heyder Beg'in kolunu ayağını bağlamışlar Güləndam da yok” Halk içeriye girip “kız ne diyorsun, kim Heyder Beg'in kolunu bağlamış” dediler. Hizmetçi: “gelin ben onu bodrumdan bçıkardım” dedi. Herkes Heyder Beg'in başına toplanıp “sana ne oldu dediler? ”Heyder Beg: “dilimle desəm dilim tutuşup yanar, bırakın sazımla sözümle anlatayım,

görah indi burda sazınan sözünən nə deyir:	bakın ne geldi benim başıma” dedi. Bakalım şimdi Heyder Beg saz ile sözile ne söyler:

Heyder Beg dedi:

*Göylüm bir cananın sorağındadi,
Gündə yüzmin dəfə görməyim gəlir,
Leyli buxagində aslanan güllər,
Məcnunam əl atıb dərnağım gəlir.*

Heyder Beg dedi:

*Gönlüm bir cananı aramaktaydı,
Gündə yüz bin defa onu göresim gelir,
Leyli göğsündə asılan güller,
Mecnunum el atıp deresim gelir.*

*Yurdungözelinnən bir sən qalmısan,
Hər tərəfə ondört hörüh salmışsan,
Natəvan canımın tabın almısan,
Bir quru qəfəsdə nəfəsim gəlir.*

*Yurdun güzelinden bir sen kalmışsın,
Her tarafa ondört örük¹⁷⁹ salmışsın,
Natevan¹⁸⁰ canımın tabın¹⁸¹ almışsın,
Bir kuru kafesti nefesim gelir.*

*Leyli Məcnun kürpüsünən geşmişəm,
Bivəfanın şərbətini içmişəm,
Heyder Beg’əm bu halərə düşmüşəm,
Özümün özümə gülməyim gəlir.*

*Leyli Mecnun köprüsündən geşmişim,
Bi vefanın şerbetini içmişim,
Heyder Begim bu hallere düşmüşüm,
Kendi kendime gülesim gelir.*

Heyder Beg fərman verdi nə gədir ki qoşun varidi atlandı, Heyder Beg getməhdə olsun ama Güləndam’ınan Məhəmməd bir gədri yol getdilər yorulmuşdular, bir çəmənzarıxda düşdülər atları buraxdılar çəmənzarığa və özləridə orda	Heyder Beg, Güləndam ve Muhammed’i bulmak için askerlerini atlandırdı. Muhammed ve Güləndam baya bir yol gitmiş ve yorulmuşlardı, onun için bir çayırda atlarından indiler. Atları bırakıp kendileride orada yattılar. Heyder

¹⁷⁹ Örük: Saç örülmesi.

¹⁸⁰ Natevan: Takatsız.

¹⁸¹ Tab: Takat.

yatdılar ama Heyder Begqoşunu götürüb Məhəmməd'in dalıncan yola rəvan oldu. Gəldilər bir gərdi yol gedənnən sonra gördülər kənarda bir danaçı var və özudə dirsəyin qoyub üzü üsdə uzanıbdı və dodağının altında öz özünə zəməzəmə eliyir. Heyder Beg çağırırdı ay danaçı, dedi bəli. Burdan iki nəfər atdı getmədi? Nəgi dedi xeyr qaradş mən görmədim, mən əvvəl axşamnan burdayam, heş kəs buradan getmədi. Ama Heyder Beg'in nökrərrinnən biri Nəgi'ni tanıdı, dedi ay Heyder Beg bu Nəgi'di bu həman Güləndam'ın dana otaranıdı, bu yalan deyir, yəgin olar burdan gedib, buna tapşırıblar bizim yolumuzu demə. Heyder Beg dəstür verdi dedi gedin o dana otarani tutun gətirin mənəim yanıma. Heyder Beg'in nökrərrəri isdədilər ki Nəgi,'ni tutub döyə döyə aparsınlar. Nəgi'ni tutdular gətirdilər Heyder Beg'in yanına. Gördülər ki bu fəgət onların yerin əyaxladırımış, Heyder Beg dəstür verdi Nəgi'nin golların	Beg askerini alıp Muhammed'in peşinə düşdü. Heyder Beg'in askerləri yol kenarında otaran bilge çoban yaniNəgi'ni gördülər. Nəgi yüz üstü uzanmış və kendi kendine mırıldanıyordu. Heyder BegNəgi'yi çağırıp:“Buradan atla keçən iki kişi gördün mü?” Diye sordu. Nəgi:“Hayır kardeş ben görmedim, ben evvel akşamdan beri burdayım, hiç kimse buradan geçmedi” dedi. Ama Heyder Beg'in askerlerinden biri Nəgi'yı tanıdı ve Heyder Beg'e buNəgi'dır Güləndam'ın bilge çobanıdır, bu yalan söylüyor, emin olun onlar buradan geçmişlerdir ve yolların göstermesin diye bunu ikaz etmişler” dedi. Heyder Beg:“Gidin o çobanı benim yanıma getirin” Dedi. Heyder Beg'in askerləri Nəgi'yı tutup döve döve Heyder Beg'in yanına getirdilər. Yola diqqat edince Nəgi'nin sadece onların ayak izlerine ayak bastığını gördülər. Heyder Beg'in emriyle Nəgi'nin ellerin bağlayıp atların önünden

bağladılar gətdilər atların gabağına yola rəvan oldular ama isdədilər Nəgi'ni döysünnər onların içində bir dil bilən varidi dedi niyə döyüsüz gətirin biz bunu bucur aparax, biz ki yetişəcəyix Qərə Dev'in sərhəddinə, GQərə Dev beşyüz nəfərə bir nəfər bax xirax alır, beşyüz nəfərin əvəzinnən bir nəfər bunu verrix bəgiyəində görax niynirix, bunu gəbul elədilər ta gəldilər yetişdilər Qərə Dev'in sərhəddinə. Bir yerə çatdılar ki gördülər dahı gün batıb oldu gecə, qabaxda bir çəmənəzərrix görsənir, Heyder Beg dəstür verdi o çəmənəzərrixdə çadır gurun. Ama bir nəfər gəldi ki Heyder Beg sağ olsun qabaxda bir gərəlti görsənir, oda kimidi Güləndam'ın Məhəmməd'in atlarıdi. Heyder Beg dedi yəgin o Qərə Dev'in gərəvullarıdi o Nəgi'ni aparın verin ona və gəlin asudə yatın, gərəvullar Nəgi'ni tutsun aparsınnar buradan və rahat olax. Nəgi'ni gəldilər tutdular golların bağladılar yolladı ki get gör o gərəlti kimdi.	döve döve götürmək istedilər ama içlerinden bilgili biri:“bununiye dövüyörsünüz nasıl olsa biz Kara Dev'in sınırına yaklaşıyoruz ve Kara Dev'in sınırına ulaşacağız. Kara Dev beş yüz kişiye karşılık bir kişi alıyor, beşyüz kişiye karşılık bunu veririz, gerisinede bakarız” dedi. Herkes bunu kabul edip Kara Dev'in sınırına yaklaştılar. Bir yere vardılar, baktılar gün batıp gece oldu, yakında bir çayır görünür, Heyder Beg askerlerine o çayırda çadır kurmalarını emretti. Ama birisi gelip Heyder Beg'e: “Yakında bir karaltı görünüyor. Kesin Kara Dev'in nöbetçileridir” dedi. (Oda Güləndam ile Muhammed'in atlarıydı.). Heyder Beg'in adamlarından biri dedi: “Götürüp bunu Kara Dev nöbetçilere teslim edin sonra gelip rahatca uyuyun” dedi. Askerler gelip Negi'nin kollarını çözdüler. Negi'yi gönderip: “Git bak bakalım o karaltı nedir” dediler. Negi karaltıya doğru gelip gördü ki onlar Muhammed ile Güləndam'ın

Məhəmməd Güləndam xanım'di, bular da burda yatıblar, dünyadan xəbərrəri yoxdi atlar ordadi. Nəgi gəldi gördi ki bu iki dana at var, bu atın biri Məhəmməd'inkidi biridə Güləndam'ındi. Bular harda yatıb? Nəgi gəzdi dolandi ta gəldi Güləndam xanımı tapdi gördi bular hər ikisi bahəm yatıblar, ama Nəgi çomağını basdi bağrına götürüb görəh burda nə dedi?	atlarıdır. Nəgi etrafı gezip Muhammed ile Güləndam'ı dünyadan habersiz uyurken buldu. Nəgi çomağı sinəsinə basıp bakalım bir kaç kelime onlara ne söyler:

Nəgi dedi:

*Canım xanım gözüm xanım,
Oyan xanım qoşun gəldi,
Sənəqurban özüm xanım,
Oyan xanım qoşun gəldi.*

Güləndam dedi:

*Xəbəri gətirən Nəgi,
Sən oyannan mən buyannan,
Heyder Beg'ə çəkim dağı,
Sən oyannan mən buyannan.*

Nəgi dedi:

*Biz qaçax bir kimsə bilməz,
Döş ağlayıb düşman gülməz,
Çoxunan azın işi olmaz,
Çoxdu xanım qoşun gəldi.*

Güləndam dedi:

Nəgi dedi:

*Canım Hanım gözüm hanım,
Uyan Hanım ordu gəldi,
Sənə kurban özüm hanım,
Uyan Hanım ordu gelir.*

Güləndam dedi:

*Haberi getiren Nəgi,
Sən o yandan ben bu yandan,
Heyder Beg'e çekeyim dağı,
Sən o yandan ben bu yandan.*

Nəgi dedi:

*Biz kaçalım bir kimse bilmez,
Dost ağlayıp düşman gülməz,
Çokla azın işi olmaz,
Çoktur hanım ordu gəldi.*

Güləndam dedi:

*Diləyim həxdən dilərəm,
Olar bilər mən bilərəm,
Cəmini atdan salaram,
Sən oyannan mən buyannan.
Negi dedi:
Nəgi'nin özü bir candı,
Bu canı sizəqurbandı,
Bu qoşun dərya umandı,
Galx xanım qoşun gəldi.*

*Gülendam dedi:
Sən Gülendam'a baxgıman,
Şimşəh tək qılış çaxgıman,
Gələnin mənə ötürmüşesən,
Sən oyannan mən buyannan.*

*Dileğimi hakktan dilerim,
Onlar bilir ben bilirim,
Hepsini attan salarım,
Sen o yandan ben bu yandan,
Negi dedi:
Negi'nin özü bir candır,
Bu canı size kurbandı,
Bu ordu derya Ummandır,¹⁸²
Kalk hanım ordu geldi.*

*Gülendam dedi:
Sen Gülendam'a bakasın,
Yıldırım tek kılıç çakasın,
Geleni bana bırakmayasın,
Sen o yandan ben bu yanadan.*

Gülendam gəldi Məhəmməd'in yanına gördi Məhəmməd yatıb, şahmar ziflərinən bir tel ayırdı göydi ağ sinənin üsdünə, mən özüm oyadaceyəm, ama görəh nə deyir nəcur oyadır:	Gülendam Muhammed'in yanına gelip onun uyuduğunu görünce ben kendim onu uyandırırım dedi. Siyah saçlarından bir tel ayırdı beyaz sinesine saz yerine bastı, bakalım ne çalışıyor ne söyler:

*Gülendam dedi:
Xab içində yatan yarım,
Oyan yarım qoşun gəlir,
Sənəqurban dövlət varım,
Oyan yarım qoşun gəlir.*

*Gülendam dedi:
Hab¹⁸³ içinde yatan yârim,
Uyan yârim ordu gelir,
Sana kurban devlet varım,
Uyan yârim ordu gelir,*

¹⁸² Bu ordu Umman deyası gibi büyüktür.

¹⁸³ Hab: Uyku.

*Heyder Beg qoşun çəkibdi,
Tamam yollara tökübdü,
Gəflət sənə nə çökübdü?
Üsdümüzə qoşun gəlir.*

*Heyder Beg ordu çekmiştir,
Tamam yollar dökmüştür,
Gaflet sana neçökmüştür?
Üstümüze ordu gelir.*

*Güləndam'am bu həvəsdə,
Qurbanam Nəgi təh dosta,
Misri qılınc aldım elə,
Oyan yarım qoşun gəldi.*

*Gülendamım bu heveste,
Kurbanım Nəgi dek dosta,
Misri kılıç aldım ele,
Uyan yârim ordu gelir.*

Güləndam ile Muhammed Heyder Beg'in Askerleriyle Çarpışmaları

Məhəmməd yerdən qaxdı hər üçü cəngi libaslarını geyindi. O tərəfdən Heyder Beg dəstür verdi qoşuna, bildi iş nəyin nəsidə bular Güləndam, Məhəmməd və buda buların yoldaşı Heyder Beg dedi bu üş nəfərin tutun. O tərəfdən o qoşun, bu tərəfdən bu üş nəfər. Ama Güləndam ki gözlər qızardı sağdan vurdu soldan çıxdı, Nəgi'də o çomağınan və o şəfənginən buları əldən əyaxdan çıxadılar. Güləndam gördü hər gədri qoşun gırılır ancax dalı gəyitmir və üzəxdən qoşunun	Muhammed yerden kalktı. Muhammed, Güləndam və Nəgi savaş elbiselerini giydilər. Heyder Beg durumu öğrenip Muhammed, Güləndam və Nəgi'yi tutuklamalarını emretti. Bəyləliklə bir tərəftə Heyder Beg'in ordusu bir tərəftə bunlar qarşı qarşıya geldilər. Gözləri kızaran Güləndam sağdan vurup soldan çıxdı, soldan vuup sağdan çıxdı. Nəgi isə çomağı və süpəngiylə bunları elden ayaktan düşürdülər. Güləndam baktı ki her ne kadar çok asker öldürselerde yine arkası geliyor.

dalısı gəlir. Axirdə Güləndam yoruldu, gəldi Nəgi'nin yanına dedi ay Nəgi qaradş mən o gədri gılinc vurmuşam ki daha heç mənim golumda tabo tagət qalmıyıbdı. Nəgi Güləndam baci indi o sözün vaxtı deyir, qoşunəgər bizərrə bilələr ki biz suslaşmışıx o dəygədə bizim ganimızı su əvəzinə içəllər. Ama götürdü Güləndam bu halidə görax bir neçə kəlmə nə deyir:	Sonunda Güləndam yoruldu, Nəgi'nin yanına gidip: "Ay kardeş ben o kadar kılıç vurdum ki artık kolumun kuvveti hiç kalmadı" dedi. Nəgi: "Güləndam baci şimdi bu sözün hiç zamanı değil, askerler eğer bilirler ise ki biz yorulmuşuz daha o dakikada kanımızı su yerine içerler." Ama Güləndam bu haliyle bakalım birkaç kelime ne diyecek:

Güləndam dedi:

*Sağa sola at çapbaxdan,
Dahı məndə hal qalmadı,
Şimşəh təh qılış çalmaxdan,
Dahı məndə hal qalmadı.*

*Sağdan düşdüm soldan çıxdım,
Düşmanı yandırıp yaxdım,
Leşgərin yan yana yıxdım,
Dahı məndə can qalmadı.*

*Dərə təpə çöl oldu qan,
Düşman itirdi çoxluğun,
Həsərət haldan saldı yaman,
Dahı məndə hal qalmadı.*

***

Güləndam dedi:

*Sağa sola at çarpmaktan,
Dahi bende hal kalmadı,
Şimşək tek kılıç çalmaktan,
Dahi bende hal kalmadı,*

*Sağdan düştüm soldan çıktım,
Düşmanı yandırıp yakardım,
Leşkerin¹⁸⁴ yan yana yıktım,
Dahi bende hal kalmadı,*

*Dere tepe çöl oldu kan,
Düşman yitirdi çokluğunu,
Hasret halden saldı yaman,
Dahi bende hal kalmadı,*

¹⁸⁴ Leşker: Alay askerleri.

*Gəldim bu zindana düşdüm,
Tilisim bulaxdan işdim,
Qərə Dev yurduna geşdim,
Dahı məndə can qalmadı.
Güləndam söyləməz xuryat,
Ölsəmdə çəhmərəm fəryat,
Gaşmağada qoymur geyrət,
Danışmağa dil qalmadı.*

*Geldim bu zindana düştüm,
Tılsımlıbulağından¹⁸⁵ içtim,
Kara Dev yurduna geçtim,
Daha bende can kalmadı.
Güləndam söylemez hoyrat,
Ölsemdə çekmem feryat,
Kaçmağada koymuyor gayret,
Danışmağa dil kalmadı.*

Mehemmed, Kara Dev'in Verdiği Saç Telini Güneşe Tutması ve Kara Dev Askerleriyle Yardıma Gelmesi

Məhəmməd baxdı gördi doğrudan Güləndam o gədri cəng edib ki yorulub. Məhəmməd dəmdəyâdına düşdi dedi axı Qərə Dev mənə tüh verib vəsiyyət eliyib, həman dəygə tükün tutdi günün qabağına. Qərə Dev öz qoşunu ilə həman dəmdə hazır oldu, Heyder Beg'in qoşununi gırılan gırıldı, qaçan gaşdı, onnan sora Qərə Dev, Məhəmməd, Güləndam və Nəg'ni götürüb gəldi öz evinə.	Muhammed savaş esnasında baktı gördü ki Güləndam gerçekten savaşmaktan yorulmuş, bu sırada Kara Dev'in ona verdiği saç aklına geldi. Hemen Kara Dev'in saçın güneşe doğru tuttu. Kara Dev ve askerleri hemen orada belirdiler ve Heyder Beg'in askerlerine saldırdılar. Heyder Beg'in askerlerinden ölen ölüp kaçan kaçtı. Ondan sonra Kara Dev Muhammed, Güləndam ve Negi'yi evine getirdi.

¹⁸⁵ Bulak: Çeşme.

Kara Dev Yanında Tuttuğu Gözel Hanım'ı Mehmed ile Gülendam Bağışlaması

Bir həftə Qərə Dev'in evində buları gonax saxladı. Öz özünə dedi mən bir gözəlin ganına batmışam, gəl elə bu Gözəl xanımda verginən Məhəmməd aparsın, sən dev cinsisən, sən bəni adəmi neynisən. Dev dedi Məhəmməd əziz qaradşım, mən Gözəl xanımlı neçə illərdi burda saxlamışam, indi mən bunuda bağışladım sənə. Qərə Dev bir həftə buları saxliyanın sora gətədi xəzanəsinin ağzın aşdı, bulara çoxli qızıl gümüş pul verdi və yola saldı, gətədi öz sərhəddinnən çığadıb yola saldı, gedin allah üsdüzdə yar olsun. Bular gəldilər çıxdılar həman Əlvən dağına, Gülendam Məhəmməd'ə dedi Məhəmməd buranı tanıyırısan mı, bura haradı? Dedi bilirəm. Məhəmməd indi bir neçə kəlmə Gülendam'ın cəvabında deyir	Kara Dev evində bir həftə onları ağırlandı. Bir gün Kara Dev kəndinə: “Gözəl Hanım'ı bunlarla birlikdə bırakayım gitsin, ne de olsa o bir insanoğlu, banainsanoğlu neyə yarar?” Dedi. Kara Dev Muhammed'e: “Aziz kərdəşim, ben Güzel Hanım'ı yıllardır burda tutuyorum, şimdi onu sana bağışlıyorum” dedi. Kara Dev bir həftə onları ağırlandıktan sonra hazinesindən onlara altın və para verdikten sonra onları kəndi ülkesinin sınırına kadar uğurladı. “Gidin Allah'a emanet olun” dedi. Onlar hep beraber Elvan Dağı'na gəldilər. Gülendam Muhammed'e: “Bu yerləri biliyor musun? Bura neredir?” Dedi. Muhammed; “bilirim” dedi. Bakalım Muhammed Gülendam'ın cəvabında ne dedi?

Mehmed dedi:

Gəl sənə söyləyim Gülendam Xanım,

Muhammed dedi:

Gəl sana söyləyim Gülendam Hanım,

*Sənəqonax gələn yerdi bu yerrər,
Nə söz axdarırsan nə sorayırsan?
Sənəqonax gələn yerdi bu yerrər.*

*Səməndimi mindim burayə sürdüm,
O yerrədə sənün çadırını gördüm,
Çörəyivi yedim qabını gırdım,
Sənəqonax gələn yerdi bu yerrər.
Məhəmməd'əm burda dilim dolaşdı,
Gördüm cəmalıvi xəyalım çaşdı,
Huşum başdan getdi əlim suslaşdı,
Başım gani axan yerdi bu yerrər.*

*Sana konuk geldiğim yerdi bu yerler,
Ne söz arayıp ne sorarsın?
Sana konuk geldiğim yerdi bu yerler.*

*Semendimi bindim buraya sürdüm,
O yerlerde senin çadırını gördüm,
Çöreğini yedim kabını kırdım,
Sana konuk geldiğim yerdi bu yerler.
Mehemmed'im burada dilim dolaştı,
Gördüm cemalını hayalim şaştı,
Aklım başımdan gitti elim sustaldı,¹⁸⁶
Başımın kanı akan yerdi bu yerler,*

Məhəmməd dedi əgər Güləndam'ı bucur aparsam Şah Abbas yanına qoymıyəcəx, diyəcəh Məhəmməd o gətirdigin gözəli gəti görüm, çün ki Güləndam'ın tərifi hər mahala yayılmışdı, ama o gədir cəng eyləmişdi ki da üzünən rəngi gəşmişdi. Güləndam Məhəmməd'in qəlbinnən geçəni bildi, dedi Məhəmməd sən burda dayan atı sürdi həman Əlvən dağına, səgqız rəgəm çiçəh gətirdi, dedi Məhəmməd mən bu çiçəyin birini yeyib öləcəyəm sən o yeddisin	Muhammed kendi kendine düşündü: “Eğer Güləndam'ı bu şəkilde Şah Abbas'ın yanına götürürsem onu bu haliyle görür, beğenmez. Çünkü Güləndam'ın güzelliği her tarafta söylenmekteydi, ancak savaştığı için yüzünün rengi solmuştu.” Güləndam, Muhammed'in aklından geçenleri anladı. Hemen atına binip Elvan Dağ'na gitti. Oradan sekiz renkte çiçek getirdi. Muhammed'e: “Ben çiçeklerden birini yiyip öleceğim, diğer yedi çiçeği bedenime sürersen ben uyanacağım” dedi.

¹⁸⁶ Sustlaşmak: Tutarsız olmak.

mənim bədənimə sürəcəhsən, mən ayıllam. Güləndam birin yedi o çiçəhlərin öldi, Məhəmməd baxdı Güləndam'ın üzünə ağladı ağladı az galdı həlak olsun və o yeddi çiçəyi ovub sürtdi Güləndam'ın bədəninə. Güləndam elə bil ki bulutun altınnan gün çıxdı, Məhəmməd qolların saldı Güləndam'ın boynuna. Məhəmməd dedi ay Nəgi, dedi nədi Nəgi qaradş sən mənim zəhmətimi çox çəkibsən, gəl Gözəl xanımda verəcəyəm sənə. Ama onda Gözəl xanım çox gəmgin oldi çün ki Nəgi keçəlidi, Gözəl xanım çox narahat oldi ağladı, ağliyə ağliyə aldı görax burda Gözəl Xanım indi bir neçə kəlmə nə deyir?	Güləndam çiçeklerden birini yedikten sonra yüzü ağardı və bayılıp düşdü. Muhammed bunu görünce ağlayıp sızladı. Çok üzüldü. Hemen yedi çiçeği ovup onun bedenine sürdü. O anda sanki bulutların altından güneş çıkar gibi Güləndam kendine geldi. Muhammed kollarını Güləndam'ın boynuna sardı. Muhammed, arkadaşı Negi'yi de düşündü. Ona: “Kardeşim benim zahmetimi az çekmedin, gel Güzel Hanım'ıda seninle evlendireyim” dedi. Güzel Hanım, kel olduğu için Negiile evlenmek istemiyordu onun için bu haberi duyunca ağlamaya başladı. Ağlaya ağlaya bakalım ne dedi:

Gözəl Hanım dedi:

Günüm gəlir günnən gara,

Fələh mənnən ləc eyliyə,

Bəxtim olub şum sitarə,

Güzel Hanım dedi:

Günüm gelir gündən kara,

Felek benimle ləc eylemiş,¹⁸⁷

Bahtım olur talihsiz yıldız,

¹⁸⁷ Lec eylemek: Ters düşmek.

Fələh mənnən ləc eyliyib.

Felek benimle ləc eylemiş.

Mən bu dərdi kimə yazım?

Ben bu derdi kime yazayım?

Baş götürüm hara qaçım?

Başımı götürüp nereye qaçayım?

Hansi bağlı qapı açım?

Hangi bağlı kapıyı açayım?

Fələh mənnən ləc eyliyib.

Felek benimle ləc eylemiş.

Bu fikrə düşməmiş əzəl,

Bir fikire düşmemiş ezel,

Bağlarım töhməmiş xəzəl,

Bağlarım dökmemiş hazəl,

Güləndama'a kəniz Gözəl,

Gülendam'ın hizmetçisi Güzel,

Fələh mənnən ləc eyliyib.

Felek benimle ləc eylemiş.

Məhəmməd məni Güləndam'a kəniz elə, ama məni bu keçələ verməginən, Nəgi ama bu sözü eşidəndə çox narahat oldı, dedi qaradş Məhəmməd, dedi cana qaradş, dedi versəndəisdəmirəm bunu. Niyə? Dedi yox qaradş onnan mənim sovdam tutmaz, isdəmirəm, Gözəl xanım dedi axı heş gör mən gəlirəm sən isdiyəsən, ama Güləndam baxdı gördi doğrudanda ki Gözəl Xanım Nəgi'yə heç yaraşmır, Güləndam'ın Gözəl xanıma ürəyi çox yandı, birdə həkim olmağının imtahanınnan ötürü dedi Məhəmməd, dedi bəli, dedi siz burda dayanın mən bir saatdan sora	Güzel Hanım, Muhammed'e; "Ben Güləndam'ın yanında hizmetçi olmaya hazırım yeter ki beni bu kel adama verme" dedi. Negi bunu duyunca çok üzüldü. Muhammed'e: "Kardeş sen versende ben artık onu istemiyorum" dedi. Muhammed: "Neden istemiyorsun?" Dedi. Negi; "Ondan artık bana hayır yok" dedi. Güzel Hanım: "Asıl ben sana varırmıyım bakalım." Gülendam Hanım Güzel Hanım'ın haline üzüldü, Negi gerçekten Güzel Hanım'a yakışmıyordu.

gəlirəm. Genə atını mindi getdi Əlvan dağına, cür bə cür çiçəhlər yıgdi gətirdi qoydi Nəgi'nin başına, dörd saatdən sonra gördülər Nəgi'ni başı əlvan əlvan çiçəhlərin iynənən gəlir, ətiri gəlir, Nəgi'nin üzü elə bilginən ki çiçəhdi. Gözəl xanım belə görəndə isdədi ki golların salsın Nəgi'nin boynuna, Nəgi dedi gulağas, bi neçə kəlmə söz var mən oxuyum sən dimmə gulağasgınan, ama görürdü burda görax nə deyir?	Gülendam Hanım hekim olduğunu yine göstərmək istədi. Onlara: “Siz burada bekleyin, ben birazdan döneceğim” dedi. Gülendam yine atına binip Elvan Dağı'na gitti ve oradan çeşitli çiçekleri toplayıp getirdi. Çiçekleri ovup bir macun yaptıktan sonra Nəgi'nin başına sürdü. Nəgi'nin başından çeşitli çiçeklərinin kokusu gəlince yüzünün rengi açıldı. Güzel Hanım, Nəgi'yı bu halde görünce ona sarılmak istədi. Nəgi:“dur önce yüreğime bir kaç söz geldi, dinle onları sana söyleyeyim” dedi. Aldı sazını bakalım ne dedi?

Nəgi dedi:

*Şükür olsun xalığın o gününə,
Məhəmməd'i mənə mehman eylədi,
Şükür duva edim gündə min dəfə,
Məhəmməd'i mənə mehman eylədi.*

*Həç demirdin bu dünyadə mən varam,
Dərdimə yoxudu ümidi çarəm,
Giyamətə sağalmazdı bu yaram,
Gülendam əlilə dərman eylədi.*

Nəgi dedi:

*Şükür olsun halığın o gününə,
Muhammed'i bana mihman¹⁸⁸ eyledi,
Şükür dua edeyim gündə bin dəfə,
Muhammedi bana mihamn eyledi,*

*Hiç deməzdin bu dünyada ben varım,
Dərdime yoxtu ümid-i çarəm,
Kıyamete sağalmazdı bu yaram,
Gülendam eliylə dərman eyledi.*

¹⁸⁸ Mihman: Misafir, konuk.

Negi ile Gözel Hanım'ın Evlenmesi

Ama Gözəl xanım üzün tutdı Güləndam'a Məhəmməd'ə, sizə qurban olum mən bilmədim da, axı bu Nəgi indi qabax ki vəzində dəyir ki, qabaxcan Nəgi'ni sizdə gördüz məndə gördüm, heş sizdə bəyənmirdiz ki, vəli indi Nəgi'ni Güləndam belə Nəgi eylədi, amandi sizəqurban olum mənim əlimi Nəgi'nin daməninənən üzmiyin. Məhəmməd Güləndam bunlari barışdırdı və hər ikisin bularıda verdilər burda əl ələ, buradan revan oldular gəldilər İsfəhan'a, Məhəmməd dedi mənim bir goca nənəm var, sən qabaxcan get mənim gəlməyimin müjdəsin verərsən o nənəmə. Ama bular İsfəhan'nan galdılar, Nəgi atını mindi, sürdi İsfəhan'a gəldi xəbər aldı burda Məhəmməd'in garı anasi kimdi? Nişan verdilər ki filan küçədə filan gapı Məhəmməd'in anasının evidi, gəldi tapdı. Garı gördi bir cəvan oğlan gəldi	Güzel Hanım yüzünü Güləndam və Muhammed'e tutup onlara: “Size kurban olayım, ben böyle olacağını bilmiyordum, şimdiki Nəgi'ya bakın bir de deminki Nəgi'ya. O halini sizde beğenmiyordunuz, ama şimdi onu beğenmemek olmaz. Güləndam hekimliyiyle Nəgi'yı başka biri yaptı” dedi. “Size kurban olayım, benim elimi onun eline verin” dedi. Muhammed ile Güləndam onları barıştırdı. Onların ellerini birinə verdilər. Kendileri de İsfahan yolunu tuttular. Muhammed Nəgi'ya: “Benim yaşlı bir ninem var, sen önden gidip ona benim geldiğimin müjdesini ver.” Onlar İsfahan'a varmadan önce Nəgi atına binip İsfahan'a sürdü. İsfahan'da Muhammed'in yaşlı ninesini sordu. Onun evini Nəgi'ya göstərdilər. “Falan sokakta falan evde oturur” dedilər. Nəgi Muhammed'in ninesinin oturduğu evi buldu. Yaşlı kadın bir anda bir gencin içeri

içəri, vallahi ki üzünə gözünə baxırsan elə bir dağın lələsi bənövşəsi açılıb, hər gülün ətri bu oğlannan gəlir. Bala sən kimsən? Sənə qurban olum hardan gəlisən? Ana, cana, sənə bir neçə kəlmə sözüm var. Oğlum nə diyəcəhsən? Dedi gulağas:	girdiğini gördü. Genç adamın üstündə dağ çiçəklərinin kokusu vardı. “Yavrum sen kimsin? Sana kurban olayım nerelərdən gəliyorsun?” Diye sordu. Negi; “Ana sana sözüm var, dinlə beni bak sana ne diyəcəğim” dedi. Negi aldı sazını bakalım ne dedi:

Negi dedi:

*Ana sənə müjdə olsun,
Gəldi Məhəmməd'in gəldi,
Gözün roşən üzün gülsün,
Gəldi Məhəmməd'in gəldi.*

*Çığat ürəyinnən gəmi,
Tutub otağında dəmi,
Gətirir o Güləndam'ı,
Gəldi Məhəmməd'in gəldi.*

*O nəvə mən sənə oğul,
Ana payla gəndi noğul,
Çaşdı fikrim getdi əgil,
Gəldi Məhəmməd'in gəldi.*

*Məhəmməd'dir mənəqaradş,
Didələrin töhməsin yaş,
Gətirdim sənə gəravaş,*

Negi dedi:

*Ana sana müjdə olsun,
Gəldi Muhammed'in gəldi,
Gözün aydın yüzün gülsün,
Gəldi Muhammed'in gəldi.*

*Çıkar yüregindən gamı,
Tutup odanda demi,
Getirir o Güləndam'ı,
Gəldi Muhammed'in gəldi.*

*O torun ben sana oğul,
Ana payla şekerle tatlı,
Şaştı fikrim gitti akıl,
Gəldi Muhammed'in gəldi.*

*Muhammed'tir bana kardeş,
Didelerin¹⁸⁹ dökmesin yaş,
Getirdim sana dayaNegini,*

¹⁸⁹ Dide: Göz

Gəldi Məhəmməd'in gəldi.

Geldi Mehemed'in geldi.

*Nəgi, Məhəmməd, Güləndam,
Gözəl Xanım sənəqurban,
Dördümüzdə oldux mehman,
Gəldi Məhəmməd'in gəldi.*

*Negi, Muhammed, Güləndam,
Güzel Hanım sana kurban,
Dördümüzde olduk mihman,¹⁹⁰
Geldi Muhammed'in geldi.*

Dedi ana can mən Kişmirri'yəm özümdə Məhəmməd iləqaradşam, özümüzdəəlan gəlmişix İsfəhan'ın dövrəsində dərvazəsindəyix, olar orda gəldi mən gəldim sənə müjdə verməyə. Elə ki arvad bu sözü Nəgi'dən eşitdi o əyilmiş gəddi düzəldi, o tar olan gözlər ışıxlandı, ama arvad o ağarmış hörühlərinnən birin aldı sinəsinin üsdünə mənə müjdə verən gasid sənin başıva dolanım, mənim Məhəmməd'imnən xəbər gətirdin, ama götdü indi bir neçə kəlmə nə deyir?	Negi; “Ana, ben Kişmir'liyim” dedi. “Muhammed ile kardeşim.” Muhammed İsfahan'a gelmektedir, onlar İsfahan'ın sınırındadırlar, ben sana mustu vermek için önden geldim dedi. Yaşlı kadın Muhammed'in geldiği haberini alınca bükülmüş kameti düzəlip gözleri ışıxlandı. Yaşlı nine ağarmış saçlarından bir tel ayırıp saz yerine bağrına bastı. Negi'ya: Sana kurban olurum, Muhammed'imden haber getirdin. Sana sözüm var ben idile” dedi:

Şehrebani dedi:

*Şad xəbər gətirən qasid,
Otur dolanım başıva,
Düşgün canım sənəqurban,
Otur dolanım başıva.*

Şehribani dedi:

*Şad haber getiren kâsid,¹⁹¹
Otur dolanayım başına,
Düşkün canım sana kurban,
Otur dolanayım başına,*

¹⁹⁰ Mihman: Misafir

¹⁹¹ Kâsid: Haber getiren.

*Sən qasidinəziz balam,
Dərdi bəlavı mən alam,
Göylərəqalxırdı nâlem,
Otur dolanım başıva.*

*Sen kasidin aziz balam,
Derdini belanı ben alam,
Göklərə kadardı nâlem,
Otur dolanayım başına.*

*Göylümnən gubar götürən,
Özünü mənə yetirən,
Müjdə ilə iş bitirən,
Otur dolanım başıva.*

*Gönlümdən gubâr götürən,
Özünü bana yetiren,
Müjde ilə iş bitiren,
Otur dolanayım başına.*

*Elimin əziz mehmanı,
Düzəldi qəddim kəmanı,
Bu intizar Şəhrəbanı,
Otur dolansın başıva.*

*Elimin aziz mihmanı,
Düzəldi kəddim[in] kəmanı,
Bu intizar¹⁹² Şəhribanı,
Otur dolansın başına.*

Nəgi dedi ay ana indi icazə ver gedim oları gətirim, garı dedi ay bala sənəqurban olum tez get oları gətir. Nəgi fori durdi əyağa özünü yetirdi Məhəmməd'in yanına dedi ay qaradş garı nənə intizar çəkir. Durdular əyağa, Məhəmməd düşdi gabağa onlarda onun dalıcan gəldilər garının evinə. Ama	Nəgi yaşlı nineye; "İzin ver gidip onları senin yanına getireyim" dedi. Yaşlı nine; "Hemen onları yanıma getir" dedi. Nəgi hemen Muhammed'in yanına gidip, "Kardeşim yaşlı ninen senin yolunu gözlüyor" dedi. Muhammed önde onlar arkasında yola koyuldular. Onlar şəhire girip yaşlı ninenin evinə vardılar.

¹⁹² İntizar: Bekleyen.

Məhəmməd dedi mən Qərəh bu xəbəri Şah Abbas'a verim. Səhər Məhəmməd yerinnən durdi əyağa gəldi Şah Abbas'ın yanına, baş vurub ədəb yerində dayandı, əlləri düşündə Şah Abbas'a baş əndirdi. Qurban, bəli, getdim Kişmir'dən o Güləndam'ı gətirdim, bir nəfərdə onnan sora gətirmişəm. Şah Abbas Allahverdi Vəzir'i çağırırdı, dedi vəzir getginən o Güləndam ki deyirdilər o gözəllıxdə, o şucaətdə bax onun vəzi ovzasına görgünən o tərifinə görə layıxdı yoxsa yox, mən eşitmişəm ki o mənə layıxdı nə inki Məhəmməd'ə, mən Məhəmməd'i yolladım onu gətirsin mən özüm alım. Allahverdixan yerinnən durdi getdi Güləndam'ın yanına Şah Abbas dedigin dedi. Güləndam çox narahat oldi. Libasın altınнан şəmşirini bağladı və vəsiyətlərin edib durdi əyağa gəldi Şah Abbas'ın bərabərində dayandı, ədəb əllərin qoydi düşünə	Ertesi gün Muhammed:“Ben önce Şah Abbas'ı görüp bu haberi ona vermeliyim” dedi. Sabah erkenden yerinden kalkıp Şah Abbas'ın sarayının yolunu tuttu. Saraya girip Şah Abbas'ın önünde eğildi. “Padişahım, Kişmir'den Güləndam Hanım'ı getirdim. Onunla birlikte yanımda bir kişi daha getirdim” dedi. Şah Abbas veziri Allahverdi'yi yanına çağırıp ona: “Vezir, gidesin Güləndam Hanım'ı yakından göresin. Bak bakalım dedikleri kadar güzel ve kahraman biri mi? Eğer söylentiler doğru olursa Güləndam'ı ben haremime alacağım. Ona söylərsin Muhammed'i seni bana getirmek için göndermiştim.” Vezir Allahverdi Han, Güləndam Hanım'ın yanına gidip Şah Abbas'ın söylediklerini ona söyledi. Güləndam buna çok üzüldü. Kılıcını beline takıp kıyafetini giydi ve Şah Abbas'ın sarayına geldi. Şah Abbas'ın karşısında baş eğip ona: “Padişahım beni istemişsiniz bana ne emriniz var?”

səlam verdi təzim eylədi dedi qurban mənim üçün nə gullux? Dedi məgər Allahverdixan Vəzir mən dedixlərimi sənə demədi? Dedi bəli o mənə dedi ama mən bavər eyləmədim vəli indi yəginim oldi ki söz düzümüş. Şah Abbas dedi xeyr bavər elə elə sözün düzü budu ki mən isdiyirdim səni özüm alam. Elə ki Güləndam lap yəgin bu sözü Şah Abbas'dan eşitdi, dedi qurban icazə ver mənim sinəmd bir neçə kəlmə sözüm var, mən oları sənə deyim, ama götürüb görəh burda nə deyir?	Şah Abbas:“Vəzir Allahverdihan sana söylediklərimi söylemedi mi?” Dedi. Güləndam:“Söyledi ama ben inanmamıştım, şimdi emin oldum ki sizin sözlerinizdir. Ben de bunu bilmek için buraya geldim” dedi. Güleşdam bu sözleri Şah Abbas'tan duyduğunda dedi: Efendim, izin verirseniz yüreğimdiki sözlerimi size söyleyeyim. Sazını aldı bakalım Şah Abbas'a ne dedi?

Güleşdam, Şah Abbas'a dedi:

*Şah oğlu Şah Abbas ay cənnət məkan,
Mən gələndə Məhəmməd'ə gəlmişəm,
Şahlarda olmazmı heş namus çəkən?
Mən gələndə Məhəmməd'ə gəlmişəm.*

Hökme ədalətsən divane şəriət,

Şəriət heç vaxdə söyləməz xuryat,

Tabaxda namus olar yaylaxda geyrət,

Mən gələndə Məhəmməd'ə gəlmişəm.

Bənnə olan tihdigini yıxar mı?

Güleşdam, Şah Abbas'a dedi:

*Şah oğlu şah Abbas ey cennet mekân,
Ben gelende Muhammed'e gelmişim,
Şahlarda olmaz mı hiç namus çeken?
Ben gelende Muhammed'e gelmişim,*

Hükümün adalet, divanın şariat,

Şariat hiç vakit söylemez yalan,

Tabakta namus olur yaylakta gayret,

Ben gelende Muhammed'e gelmişim,

Benna olan diktiğini yıkar mı?

*Ömründə çay heş tərsinə axar mı?
Gəynətlər gəlinə kəc baxar mı?
Mən gələndə Məhəmməd'ə gəlmişəm.*

*Ömründe hiç çay tersine akar mı?
Kayınatalar geline yan gözle bakar mı?
Ben gelende Muhammed'e gelmişim,*

*Sön sözünü axir dedi Güləndam,
Şahlar şahı əl götür mənim əlimnən,
Kişmir'dən gələndə keçmişəm cannan,
Mən gələndə Məhəmməd'ə gəlmişəm.*

*Son sözünü ahirde dedi Güləndam,
Şahlar şahı el götür benim elimden,
Kişmir'den gelemde keçmişim canımdan,
Ben gelende Muhammed'e gelmişim,*

Şah Abbas dəstur verdi Güləndam'ın əlin verdilər Məhəmməd'in əlinə, hökm eylədi Nəgi'nən Gözəl xanımda gəldi, onların hər ikisin verdilər əllərin biri birinin əlinə, ama dəstur verdi Şah Abbas Qərəh bir dana ustad aşix gətirəsiz ta buların ikisinin toyunda mən oxutduraceyam. Bir dana ustad aşix gətdilər, ustad aşix indi buların toyunda bir dana duvağ gapba, bir dana gözəlləmə oxuyacdh:	Bu sözlərdən sonra Şah Abbas Muhammed ve Güləndam'ın evlənmələrinə izin verdi. Negi ile Güzel Hanım gəldi. Onların hər ikisini el ele tutuşurdular. Daha sonra, Şah Abbas düğündə okuması için bir âşık istədi. Âşık gelip bunların düğünündə duvakkapma havasında güzəlləmə okumaya başladı:

Duvakkapma

*Sallanıben yüz nazile gelen kimin yarı bu?
Qad qamet ne qiyamet xırdaca yaradı bu,
Qabağı vech-i qemer, yaNegi ehmeridi bu,
Qaş kəman kiprih ox, gözleri xumaridi bu.*

*Sallanıben yüz naz ile gelen kimin yâri bu?
Kadd, kamet kıyamet hırdaca yaradır bu,
Yüzü Vech-i kamer yaNegi ehmeridi bu,
Kaş kəman kiprik ok gözleri humaridi bu.*

*Rubah qızıb hemle edir aslana,
Aşıq Hesən qoyma sözün paslana,
De pinhan derdini Şah Merdana,
Ağa ömrüm bağı gel xezan oldu.*

*Rubah¹⁹³ kızıp hamle eder aslana,
Âşık Hasan koyma sözün paslana,
De pinhan¹⁹⁴ derdini Şah Merdana,¹⁹⁵
Ağa ömrüm[ün] bağı gel hazan oldu,*

*Benna olan tihtiğini yıxar mı?
Ömründe çay heç tersine axar mı?
Qeynatar geline kec baxar mı?
Men gelende Mehmed'e gelmişem.*

*Benna¹⁹⁶ olan diktliğini yıkar mı?
Ömründe çay hiç tersine akar mı?
Kayınbaba geline kec¹⁹⁷ bakar mı?
Ben gelende Muhammed 'e gelmişim,*

Bayatı:

Al deve düzde qaldı

Al deve düzde kaldı,

Yükü Tebriz'de qaldı

Yükü Tebriz'de kaldı,

Oğlanı dert götürdü

Oğlanı dert götürdü,

Dermanı qızda qaldı

Dermanı kızda kaldı.

---

¹⁹³ Rubah: Tilki.

¹⁹⁴ Pinhan: Gizli.

¹⁹⁵ Şah Merdan: Hz. Ali.

¹⁹⁶ Benna: Bina yapan kişi.

¹⁹⁷ Kec: Eğri, doğru olmayan.

Destanda Adı Geçen Şahıslar

Allahverdihan vezir: Şah Abbas'ın veziri.¹⁹⁸

Gülendam: Boş vakitlerini Elvan dağında geçiren cengâver güzel bir kadın alp tipidir. Elvan dağıdaki bitki ve şifali otlardan ilaç yapardı. Bir kaç yiğit onunla evlenmek istemiş, canlarından olmuşlardır. Şikâr için Elvan Dağı'na gelen Mehemed onunla savaşa girer. Muhammed'in kafasına kılıç indirse de ona âşık olur. Kişmir'e gider ve Mehemme'in yolunu gözler.

Heyder Beg: Vezir oğlu olan Heyder Beg Gülendam ile evlenmek ister, ne var ki Gülendam'ın gönlü Muhammedde. Mehemed, Gülendam'ı düğünden öncesi gün kaçıtır.

Güzel Hanım: Kara dev'in yanında tutuğu insanoğlu bir kadın. Daha Sonra Negi ilşe evlendirilir.

Molla: İsfahan şehrinde çocuklara eğitim veren adam.

Muhammed: Şah Abbas sarayında kemandarlık rütbesine yükselen MehemedGülendam Hanım ile Elvan Dağı'nda karşılaşır onaâşık olur ve onun için Kişmir'e gidip sonunda onu Heyder Beg'in elinden kurtarıp onunla evlenir.

Mehemed Han: Gülendam'ın babası

---

¹⁹⁸Şah Abbasın vefatından sonra Səfəvi sarayında xidmət göstərən islamı qəbul etmiş gürcülər iki qrupa ayrılmışdılar. Birinci qrupa Xosrov Mirzə ilə Rüstəm xan Saakadze, ikinci qrupa isə Allahverdi xan Undiladze başçılıq edirdi.

Negi: Muhammed'in yolda karşılaştığı ve ondan Kişmir'in yolun sorduğu kel çoban. Daha sonra bir kaç yerde Mehemed'e yardımı geçer. Sonunda Gülendamin yaptığı ilaçla saçları çıkmaya başlar ve Güzel Hanım'la evlenir.

Kara Dev: Olan üstü varlıklardan, Mehemed onun sınırlarına girdiği için onu zindana atar,

Nergis Banu: Negi'nin ninesi

Şah Abbas: Safevi sülalesinin padişahı. I. Şah Abbas. Bir gün avdan dönerken Mehemedi görüp ona sarayda eğitime alıp başkemanlı ünvanını verir.¹⁹⁹ Şah Abbas ile ilgili birçok halk söylentisi onun halk arasında çok gezdiğine işaret etmektedir.

Şehriban: Muhammed'in ninesi.

Destanda Adı Geçen Mekânlar

Elvan Dağı: Gülelamin'in yaşadığı dağ, bitki ve şifalı otlarla dolu olan bir dağ. Bu dağın yazı ve kışı bir olurmuş.

İsfahan: İra Safevilerin Tebriz ve Kazvin'den sonra üçüncü başkenti. İsfahan'da yapılan kültürel binalar Safeviler dönemi yapılmıştır.

Karadağ: Destanda adı geçen bir dağ.

Kişmir: Gülelamin yaşadığı şehir. Bu gün Pakistan ülkesinde yer almaktadır.

Kara Dev sınırı: kara dev'in ülkesinin sınırı.

---

¹⁹⁹Şah Abbas 1557 yılında doğdu. Safevi sülalesinden Muhammed Hudabende'nin oğludur. Herat'ta babasına karşı ayaklandı. Kazvin'i ele geçirdi ve 1587'de hükümdar oldu.

Şah Abbas, babasının kötü yönetimi ile yok olma derecesine düşen Safevi Devletini kinkındırdı. Yeniçeriliği taklit ederek "Tüfekçi" adını verdiği bir ordu kurdu. 1597'de Herat yakınlarında Özbekleri yenerek Meşet'i geri aldı. Osmanlıların Avrupa seferi ve Anadolu ayaklanmaları ile uğraşmasından yararlanarak, Sultan Üçüncü Mehmed'in son yıllarında Osmanlı Türklerine düşmanca tavırlar sergiledi. 1605'te, sayıca zayıf olan Osmanlı ordusunu Tebriz yakınlarında yenerek Tebriz, Erivan ve Kars kalelerini ele geçirdi.

Tebriz Âşıklarının Kullandıkları Bazı Sözlerin Açıklaması

- Açma:** Âşık destan söyleme sırasında dörtlüğü saz ile söylendikten sonra dörtlüğünü müziksiz şiirini söyler ve gereken yerleri açıklar. Buna “açma” söylenir.
- Âşıklı Düğün:** Azerbaycan sahasında düğünlerin bazıları tamamıyla âşık tarafından yönetilir. Bu düğünlere âşıklı düğün adı verilir.
- Âşıklı Kahvehane:** Âşıkların belirli gün ve saatlerde destan söyleyen kahvehaneler.
- Âşıklar Kahvehanesi:** Âşıkların toplandığı kahvehaneler. Düğün ve törenini âşığın yürütmesini isteyen kişiler bu kahvehaneye gelip anlaştığı aşığı alır götürür.
- Âşıklar Meclisi:** Âşıkların bulunduğu toplantıya “âşıklar meclisi” denilir. Âşıklar meclisi divâniyle başlar, muhammes ile bitirirler. Âşık yığıncağı olarak da bilinmektedir.
- Bayatı:** Azerbaycan’da maniye verilen addır.
- Balaban:** Üflemeli çalgı aleti, ney.
- Boylama:** Destan söyleme.
- Boy demek:** Destan söyleme.
- Buta vermek:** Yaşlı adamın aşığa sevgilinin yüzünü iki parmağın arasında göstermesidir.
- Cığa:** Cinas yerine kullanılmaktadır. Aynı sözün farklı anlamlarda işletmektir. Cığalı muhammes, cığalı tecnis, cığalı müseddes, cığalı dudakdeğmez, cığalı koşma gibi çeşitleri vardır.
- En’am vermek:** Düğünlerde ve kahvehanelerde dinleyici tarafından aşığa verilen bahşiş.

- Dövrən Yığma:** Âşık düğünlerinde destan anlatan âşık destana ara vererek düğüne katılanlardan para toplar. Bu para düğün sahibi ile anlaşma gereğince aşığa ücret olarak değerlendirilir.
- Destan:** Azerbaycan yöresinde halk hikâyelerine verilen addır. Sazlı ve sözlü şekilde âşık tarafından çeşitli törenlerde, kahvehanelerde ve evlerde icra edilir.
- Destan Bağlamak:** Bir âşık tarafından yeni bir destanın veya bilinen bir destanın yeni varyantını ortaya koymak.
- Destan Muhammes:** Âşıklar, kahvehanede, âşıklar bayramı ve diğer toplantılarda muhammes şeklinde birlikte söyledikleri şiirler bu adı vermektedirler (K57).
- Destan Mahnıları:** Destanlarda bulunan şarkılar bağımsız şekilde âşıklar tarafından söylenebilir. Bu şarkılara destan mahnıları adı verilir.
- Destancı Âşık:** Belleğinde birçok destan tutan âşık. Genelde köy düğünlerinde 2-3 gün boyunca destan anlatılan düğünlere davet edilirler.
- Dotar:** Saz tipinde müzik aleti.
- Dudakdeğmez:** “b, m, p, f, v” gibi dudak ünsüzlerini kullanmadan söyleyen şiirler verilen addır. Âşık toplantılarında iki dudağın arasına iğne koyulur. Divani, tecnis, yedekleme ve zincirleme divani olarak çeşitli türleri var.
- Duvakkapma:** Âşıkların destan sonunda söyledikleri şiirlerdir. Kimi destanlarda bu şiirler yerine dualar söylenir.
- Düğün Yardımı:** Âşıklı düğünlerde gelin ve damadın çevresinden iştirak eden kişiler düğün yardımı adı altında aşığa para verirler. Bu para düğün yardımı olarak bilinir.
- Hee Çekmek:** Âşıklar kahramanlık dolu şiirleri saz eşliğinde okurken dinleyiciler hep birlikte şiirin son kısmında uzun hee diyerek bir bakıma destan kahramanına ve anlatan aşığa moral verirler. Buna “hee” çekmek denir. Aynı şekilde uzun

	şekilde “sağol” söyleyerek aşığa ve destan kahramanına destek verilir.
Hane (Xana):	Tebriz âşıklarının dört mısradan oluşan şiir bölümlerine verdikleri addır.
Güllü Kafiye:	Azerbaycan yöresinde “dedim-dedi”li şiirlere verilen addır.
Mahnı:	Azerbaycan yöresinde türküye verilen addır.
Karavelli:	Âşık anlattığı destanın bazı bölümlerinde başka destanlardan bahseder. Anadolu sahasında hikâyenin arasında başka hikâyenin anlatımı olarak tanınsa da Azerbaycan sahasında destanların olumsuz olaylar bölümünde dinleyicinin moralini değiştirmek amacıyla söylenmektedir.
Kapılanma:	Usta çırak ilişkisinde çırağın ustayı takip etme ve onu örnek alma anlamındadır.
Kara Destan:	Şiiri olmayan âşık destanlarına verilen addır.
Kaval:	Def.
Köynek çıkarma, Saz açma (başlık):	Âşıkların sazı kılıfından çıkarmak için aldıkları para. Âşıklar şenlik ve törenlerde “köynek çıkarma parası” aldıktan sonra sazlarını kılıfından çıkarır. Buna kimi yerlerde “başlık” veya “Saz açma” da denir.
Sağollaşma:	Âşık saz eşliğinde okuduğu şiirin sonunda dinleyicilerin yüksek ve uzun sesle “sağol” söylemesi.
Sağlık vermek:	Âşık sözlerinin şiir kısmına geçmeden okuyacağı şarkıyı dinleyiciler arasında birilerine veya bir kitleye ithaf etmesidir.
Saz Açma:	Âşıkların sazlarını kılıfından çıkarmasıdır.
Saz Açtı:	Düğünlerde genelde damat tarafından olan kişilerin saz açma parasını sazın köyneğine koyduktan sonra âşık sazını kılıfından çıkartır. Bu geleneğe “saz açtı” adı verilir.
Serbazgeldi:	Âşıkların askerlik bitirme kutlamalarına katılmalarına verilen ad.
Soylama:	Nazımlı destan söyleme.

Tapşırma:	Mahlas alma anlamındadır. Mahlas, âşığın kendi veya üstadının ona verdiği addır. Şiirlerin sonunda tapşırma kullanılır.
Terme:	İrticalen söylenen şiirdir.
Toy:	Düğün.
Toyana (Nemer):	Düğüne katılanların düğüne verdikleri destek para. Bazı yerlerde yüksek sesle söylenerek bir deftere yazılır. Toy sahibine verilen bu para destek amacıyla toplanmaktadır.
Usta Sillesi:	Usta âşık çırağının yetiştiğini görünce ona “usta sillesi” adı verilen silleyi vurarak ona uygun olan mahlası söyler.
Vergi Verilmek:	Kimi âşıklar ve şamanlar hak tarafından onlara olağanüstü güç verildiklerini ve âşık olduklarını bildirmektedirler.
Yatılan Yer:	Destanın kesildiği yerdir. Âşık destana ara verdikten sonra nerde yattık? Veya “Nerde kalmıştık?” diye dinleyicilerden sorar. Dinleyicilerden biri cevap verirse âşık sazı ona uzatır ve “ <i>buyur sen daha iyi bilirsin.</i> ” Diyerek dinleyiciden bahşiş alır. Âşık bu soruyu bir şahsa yönetirse o şahıs bahşiş vererek: İşin sahibi daha iyi bilir” cevabını verir.
Yalanlama:	Âşıkların inanılmaz sözleri ve şiirleri.
Yalanlamalı Hikâye:	Âşıkların en inanılmaz hikâyeler anlatmalarındır.
Yığva:	Herhangi bir kutlama için toplanan âşıklı veya âşiksiz meclise verilen addır.
Yelteme:	Eski zamanlarda âşıkların savaştan önce askerleri heyacana getirmek için söylediği türkü veya destanlardır.
Yümme:	Âşığın şiirinin ilk sözüyle fal tutmaktır. Bu yöntemde dinleyiciler ve katılımcılar âşığın söylediği şiirin ilk sözünü kendilerine yorumlarlar.
Zakas Vermek:	Düğünlerde âşık veya âşığın yanındaki müzisyenlere belirlenen bir şarkıyı söylemek için verilen paradır.

SÖZLÜK

A

Ağ	: Ak
Açıg	: Açık
Ağıllı	: Akıllı
Ağsagğal	: Yaşlı ihtiyar
Almas	: Elmas
Alıb	: Alıp
Amadə	: Hazır
Ana	: Anne
Aparmag	: Götürmek
Arvad	: Avrat
Asan	: Kolay
Asudə	: Rahat
Aşiq Ozan	: Halk şairi,
Ata	: Baba
Axı	: Ama!
Axirdä	: Sonunda
Axşam	: Akşam
Axtarma	: Arama
Ayax Rəddi	: Ayak izi
Azad	: Özgür

B

Badə	: Kadeh
Bağça	: Bahçe
Bahəm	: Birbiri ile
Bala	: Evlat
Bargah	: Saray
Başıva	: Başına
Baxəbər olan	: Haberi olan
Bazar	: Pazar
Belə	: Böyle
Bəli	: Evet
Benna	: Mimar
Bes	: Sonra
Bəy	: Bey
Biçarə	: Çaresiz
Birazdan	: Biraz evel
Birdə	: Bir daha
Bişmek	: Pişmek
Bivəfa	: Vefasız
Biyaban	: Çöl
Boxça	: Bohça
Böyük	: Büyü

Bular : Bunlar
Buta : Pota
Buynuzlu : Boynuzlu
Buyann : Bu taraf
Vülürəm : Bilirim

C

Cadu : Cadı
Cadugar : Sihirbaz
Cah : Yer, mekan
Canıvı : Canını
Cəyran : Ceylan
Cebg : Savaş
Cengel : Orman
Çətin : Zor
Cavan : Genç
Cereyan : Olanları
Ciyerpare : Evlat
Cüt : Çift

Ç

Çəmənzar : Çimenlik
Çanag : Çanak

Çatmak : Ulaşmak
Çatdırdı : Ulaştırdı
Çatdasın : Çatlasın
Çəpəl : Hayasız -
Utanmaz
Çıxma : Çıkmak
Çuxur : Çukur
Çün : Çünkü
Çorək : Ekmek.

D

Dalaşmag : Dövüşmək
Dalı : Arkası
Dalıya : Geriye
Dana : Bilgin
Dane : Tane
Danışmag : Konuşmaq
Daş : Taş
Daşımag : Taşımak
Dayanmag : Dinlenmek
Dədə : Baba
Dəstmal : Mendil
Dəstan : Destan

Derd	: Dert
Dəyinmə	: Söylenmə
Dırıldama etmək	: Gevezelik
Dilavər	: Cesur, yiğit
Dilber	: Sevgili
Dilefruz aydınlatan	: Gönül
Divar	: Duvar
Dolanmaq	: Dolaşmaq
Dövrədə	: Etrafta
Dövrən	: Devrən
Dövlet	: Ülke
Döyüşçü	: Asker
Dubarə	: Birdaha, tekrar
Durağ	: Durak
Düşman	: Düşman

E

Eger	: Eğer
Əfzəl	: Daha fazla
Ejder	: Ejderha
Elac	: İlaç

Elage	: Alaka
Elbese	: Elbise
Eləbil	: Sanki
Emmi	: Amca
Emr	: Emir
Endamlı	: Endamlı
Er	: Erkek
Esger	: Asker
Eşitmeg	: Duymak
Əvəz	: Karşılık, bedel
Əvvəldən	: Önceden
Əyyam	: Günler
Eyle	: Öyle
Eyleşme	: Oturma
Eyn	: Göz
Eyvan	: Eşik, Bbalkon

F

Faş	: İfşa
Fəgir	: Fakir, yoksul
Ferman	: Emir
Fərraş	: Hademe
Fikirleşme	: Düşünme

Filani : Filanca

Fişeng : Fişek

Firsət : Sıra

G

Göşmag : Koşmak

Gadın : Kadın

Galan : Kalan

Galhma : Kalkmak

Galmak : Kalmak

Gan : Kan

Ganad : Kanat

Gamçı : Kamçı

Gapalı : Kapalı

Gapı : Kapı

Gara : Kara

Garannıx : Karanlık

Gardaş : Kardeş

Garğa : Karga

Garı : Karı

Gatıg : Katık

Garalma : Kararma

Garavol : Nöbetçi

Gaş : Kaş

Gedir : Miktar

Gəfəs : Kafes

Gelbini : Kalbini

Gelende : Geldiğinde

Gəlin : Gelin

Gemçi : Kamçı

Gemli : Gamlı

Gerek : Gerekli

Gəsr : Saray

Gesebe : Kasaba

Get : Git

Geyitmeg : Dönme

Geynana : Kaynana

Giriftar : Tutkun

Gible : Kible

Gılıf : Kılıf

Gılınç : Kılıç

Gız : Kız

Gızıl : Altın

Goca : Nine

Gocagarı : Kocakarı

Gol : Kol

Gonag	: Misafir	H	
Goymag	: Koymak	Hansı	: Hangi
Goyulmag	: Koyulmak	Hamı	: Hepsı
Goxmak	: Korkmak	Hardan	: Nereden
Göndərəm	: Göndereyim	Haraba	: Yıkıntı
Görənnən	: Gördüğümnden	Həqiqi	: Gerçek
Gövərçin	: Güvercin	Hemle	: Hamle
Göy	: Gök	Hemrah	: Yoldaş
Göylum	: Gönlüm	Hemmal	: Hammal
Gözellix	: Güzellik	Həman	: İşte o
Gözlemek	: Beklemek	Hencer	: Hançer
Gulag	: Kulak	Həray	: Bir tür buğday
Gurd	: Kurt	Hərif	: Kandıran
Guş	: Kuş	Hesret	: Hasret
Kutu	: Kutu	Hətmən	: Kesin
Guyu	: Kuyu	Heyali	: Hayali
Gulag asmak	: Dinlemek	Heyret	: Hayret
Gücü çatmadı: Gücü yetmedi		Hidmetçi	: Hizmetçi
Gülab	: Gül suyu	Hislenmek	: İçten Kararmak
Gülzar	: Çiçek bahçesi	Hökmdar	: Hükümdar
Güvvet	: Kuvvet	Hörmət	: Hürmet
		Hüzn	: Hüzün

İ

İğid	: Yiğit
İcazə	: İzin
İl	: Yıl
İndi	: Şimdi
İntizar	: Beklemek
İrag	: Irak, uzak
İrmi	: Yirmi
İstəbil	: Ahır
İsti	: Sıcak
İşig	: Işık
İt	: Köpek
İyid	: Yiğit

K

Kasıb	: Yoksul
Kərvan	: Kervan
Keçel	: Kel
Keçid	: Geçit
Keçmiş	: Geçmiş
Kəllə	: Kelle
Kəmənd	: Kement
Keniz	: Cariye

Keşmə : Geçmə

Kiçik : Küçük

Kilisa : Kilise

Kimi : Gibi

Köhne : Eski

Kölge : Gögle

Kömek : Yardım

Küçə : Sokak

Küp : Çömlek

Kürpü : Köprü

L

Ləb : Dudak

Ləşgər : Asker

Leysan : Nisan Ayı

Libas : Elbise

M

Məğərə : Mağara

Mah : Ay

Marag : Merak

Maral : Geyik

Mard : Adam, mert

Məgər	: Meğər	N	
Mehriban	: Şefkatli	Name	: Mektup
Məkkə	: Mekke	Namerd	: Namert
Mələh	: Melek	Namzəd	: Nişanlı
Melik	: Hükümdar	Natəvan	: Aciz, Gücsüz
Melike	: Kraliçə	Narahat	: Rahatsız
Mənfi	: Olumsuz	Naşi	: Tecrübesiz
Menim	: Benim	Nəzərində	: Gözündə
Mene	: Bana	Necə	: Nasıl
Menzere	: Manzara	Ne cür	: Nasıl
Mərkəb	: Binek hayvan	Neça	: Bir kaç
Mətləb	: İstek	Nedime	: Kadın nedim
Məsihi	: Hristyan	Nəfər	: Kişi
Məşug	: Maşuk	Nemene	: Nasıl, ne
Min	: Bin	Nere	: Nara
Misr	: Mısır (Ülke)	Nesib	: Nasip
Mogey	: Yer	Nəvə	: Torun
Möhlət	: Zaman	Nigahban	: Bekçi
Möhkem	: Muhkem	Nişan	: İz - İşaret
Musəlman	: Müslüman	Nöker	: Uşak
Münaqişə	: Kavgə	Növ	: Tür
Müsafirhana	: Misafirhane	Nuşla	: Afiyetle

O

Ocag	: Ocak
Ocur	: O şəkil
od	: Ateş
Oh	: Ok
Otag	: Oda
Ovçu	: Avcı
Oyanma	: Uyanma
Oyann	: O taraf

Ö

Öç	: İntikam
Öfgeli	: Sinirli
Ölke	: Ülke
Oyatmax	: Uyandırmak
Öyüd	: Öğüt
Özüm	: Kendim

P

Palçıx	: Çamur
Paltar	: Elbise
Paytəxt	: Başkent
Payız	: Son Bahar

Pələng	: Panter
Pərdə	: Perde
Perizad	: Güzel çocuk
Peyğəmbər	: Peygamber
Peyman	: Anlaşma,
Pişih	: Kedi
Piyalə	: Kadeh
Put	: Put
Pul	: Para

Q

Qad qamet	: Boy pos
Qala	: Kale
Qanat	: Kanat
Qardaş	: Kardeş
Qemer	: Ay
Qılinc	: Kılıç
Qız	: Kız
Qoy	: Bırak
Qulağ as	: Dinle
Quran	: Kuran
Qul	: Kul
Qulluq	: Hizmet

Quş	: Kuş	Server	: Reis
Qzey	: Kuzey	Seyyad	: Avcı
		Solğun	: Solgun
R		Sovda	: Sevdalı
Rehm	: Merhamet	Sovdagər	: Sevdalı
Roşən	: Açık	Sübh	: Sabah
S		Ş	
Sagi	: Saki	Şær	: Şiir okuyan
Saggal	: Sakal	Şahmar	: İri Yılan
Sahib	: Sahip	Şaxə	: Dal
Sahra	: Çöl	Şer	: Aslan
Salmag	: Atmak,	Şəhre	: Şehire
Sandığ	: Sandık	Şikâr	: Av
Sarığ	: Sarık, sargı	Şirin	: Tatlı
Sazçı	: Saz çalan	Şucaət	: Cesaret
Səda	: Ses		
Seher	: Sabah	T	
Sene	: Sana	Taley	: Talih
Senem	: Dilber	Tamaşa	: Seyretmek
Sepilmek	: Serpilmek	Tab	: Ateş
Sərhəd	: Sınır, Hudut	Tab galmiyib	: Kuvvet kalmadı
Sərgərdan	: Boynu bükük		

Tapmaq : Bulmaq
 Tapşırmaq : İsmarlamak
 Təh : Tek
 Təxt : Taht
 Tehvil : Tahvil
 Təpəsinə : Tepesine
 Tez : Çabuk
 Təzə : Taze
 Tebib : Doktor
 Tifan : Tufan
 Toy : Dügün
 Türab : Toprak

U

Uca : Yüce
 Udmaq üçün : Yutmaq için
 Uşax : Çocuk
 Uzax : Uzak

Ü

Üz : Yüz
 Üzük : Yüzük

V

Vəxt : Zaman, vakit
 Vermag : Vermek

X

Xab : Uyku
 Xak : Toprak, yer
 Xal : Ben
 Xanə : Ev
 Xanəndə : Okuyucu
 Xanım : Hanım
 Xarici dövlət : Dış ülke
 Xəbər : Haber
 Xəlg : Halk
 Xəzanə : Hazine
 Xezan : Kış
 Xoca : Hoca
 Xoşnud : Hoşnut,
 Memnun
 Xub : iyi
 Xuda : Allah
 Xulasə : Kısaca
 Xumar : Baygın

Xurma : Hurma

Yığışmag : Toplanmak

Yoxsul : Yoksul

Y

Yuxu : Uyku

Yâd : Hafıza

Yüz cür : Yüz tür

Yâdına düşmek: Hatırlamak

Z

Yağış : Yağmur

Zay : Zıyan

Yalgız : Tek başına

Zəhmət : Zahmet

Yaraşır : Yakışır

Zəman : Zaman

Yarpax : Yaprak

Zengi : Zenci

Yaxşı : İyi

Zəmin : Yer

Yeddi : Yedi

Zerzəmi : Yeraltı

Yeläk : Yelek

Zəvvar : Ziyaretçi

Yiyər : Yiyor

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar:

- Âşık Hasan Gaffari'nin anlattığı ve kasetler üzerinde kayda alınan sözlü gelenek bir araya getirilerek yazı ortamına aktarılmıştır.
- Âşık Hasan Gaffari ile 1997 yılında yapılan görüşme.
- Âşığın arkadaşı ve büyük üstat Âşık Hasan İskenderi ile Tebriz'de görüşme (2010.01.26)

Yazılı Kaynaklar

Achmed, H. S. (2000). *Kitab-ı Dedem Korkut destanları'nın Dersden nüshası*. Türkiye Diyanet Vakfı: Ankara.

Akpınar, Y. (1991). "Azeri edebiyatında Yunus Emre", *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, 69 s. 285-299, Ankara: AKMY.

Akpınar, Y. (1997). "Türkçülük ve Azerbaycançılık kavramları hakkında bazı düşünceler" *Kardaş Edebiyat*. 39. ss.34-39.

Amanoğlu, E. (2008). *Azerbaycan düşün mahnıları*. Ankara: KAY.

Ana Britannica Ansiklopedisi, İran, Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Tebriz, Tebriz halısı ve Tebriz minyatür okulu, maddeleri.

Aran, M. S. (1963). "Azerbaycan" *Türk Kültürü Dergisi*, TKAE. 8, s.34-39.

Atsız, H. N. (1969). *Makaleler I İran Türkleri*, İstanbul: İrfan.

Balayan, B. N. (2005). *Kaşkay Türkleri*. Çeviren Çelik Muhittin. *Türkler Ensiklopedisi*. C.20, s.658.

Bali, M. (2002). *Ercişli Emrah ile Selvihan Destanı, varyantların tespiti ve halk hikâyeciliği bakımından önemi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Bali, M. (1969). Atışma birincisi âşık Reyhanî. *TFA*. C.XII, S.236, s. 5239-5240.

Bartold, S. (1957). "İran Moğolları", Çev. Köprülü, Cemal, TTK. yayınları, Seri IV, No:4. Ankara.

Bascom, w. (2014). *Folklore and anthropology* (jstor.org).

Başgöz, İ. (1970). "İran Azerbaycan'ında hikâye anlatma geleneği" *Journal Of America Folklor*. S.330, s.391-405.

Başgöz, İ. (1975). *"Türk halk hikâyelerinde söz kalıpları"* Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı, BÜFK, İstanbul.

Başgöz, İ. (1986). *Hikâye anlatan âşık ve dinleyici*. İstanbul: Adam.

Bayat, F. (2006). *Köroğlu, Şamandan âşık'a, alp'ten erene*, Ankara: Akçağ.

Blaga, R. (1997). *İran Halkları El Kitabı*, Ankara.

Caferoğlu, A. (1972). *Türk Kavimleri*, Ankara.

Caferoğlu, A. (1973). Anadolu etnik yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük üçlüsü, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, V. ss.1-4. İstanbul.

Caferoğlu, A. (1976). Güney Azerbaycan ve İran'daki Türkler, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara.

Cemiloğlu, M. (1997). Azerbaycan ve Anadolu'da halk hikâyelerinde kahramanların âşık olması ile ilgili motifler ve bunların yapısı, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 3, s. 62-91.

Ceferli, M. (2000). *Azerbaycan mehebbet destanları'nın poetikası*, Bakı.

Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Antologiyası (1982). Redaktör Mirze İbrahimov, C. 2, Bakı.

Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*, Ankara: Akçağ.

Çobanoğlu, Ö. (2006). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*, Ankara: Akçağ.

Çobanoğlu, Ö. (2006). *Türk dünyası epik destan geleneği*, Ankara: Akçağ.

Doerfer, G. (1996). "İran'daki Türk dili ve lehçeleri ile bunların hayatta kalma şansı, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, s. 303-310, TDK yayınları: Ankara.

Doerfer, G. (1969). *İran'daki Türk dilleri*, Ankara: TDK yayınları.

Ergun, M. (1998). *Altay Türkleri'nin kahramanlık destanı Alp Manaş*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Ergun, M. (2002). *Kopuz sarını Kazak âşık tarzı şiir geleneği akın ve cıravlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

Feyzullahi, H. (Ulduz). (1990). Azerbaycan Muasir Âşıkları, آذربایجان معاصر آشیکلاری Tebriz: Yaran yayınevi.

Feyzullahi, H. (Ulduz). (2002). *Âşık Mikayıl Azaflının kâmil divânı*, آشیق میکاییل آزاقلی نین کامل دیوانی, Tebriz: Derviş yayınları.

Gocul, B. (1948). *Türk milli destanı Oğuzlama I-II*, İstanbul: Anıl Matbassı.

Golden, P.B. (2002). *Türk halkları tarihine giriş*, Ankara.

Günay, U. (1988). *Âşık tarzı edebiyat hakkında düşünceler*, Ankara.

Günay, U. (1992). *Türkiye’de âşık tarzı şiir geleneği ve rüya motifi*, Ankara: Akçağ.

Heyet, C. (1985). 20.ci asırda Güney Azerbaycan edebiyatı, *Türk Kültürü*, TKAÉ, Yıl: 22, S. 272, ss 489-499.

Heyet, C. (2002). Sungur Türkleri, *Türkler Ensiklopedisi*, C. 20, ss. 675-678, Ankara.

Heyet, C. (1996). *Türklerin tarihinde renklerin yeri*, Haz. S. Tural, E. Kılıç. Ankara.

Heyet, C. (1990). *ایران و زبان قومی*, (Farsça). İran ve zebane govmi, *Varlık*, S. 78. ss. 21-31, Tahran.

İbrayev, Ş. (2000). Şaman Korkut, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları:209, Kongre ve Sempozyumlar dizisi: 18, s.215-219. Ankara: AKMY.

İmamverdiyev, İ. (2003). *Azerbaycan halk aşıklarının özgün özellikleri*, AÜTAED, S. 21, s. 147-156.

İmamverdiyev, İ. (2006). Güney Azerbaycan aşık ağzlarının perde düzümü, *Folklor və Etnoqrafiya*,

İnan, A. (1954). *Türk destanlarına genel bir bakış*, Türk Dili Araştırmalar Dergisi.

İnan, A. (1966). *Türk boylarında dağ, ağaç ve pınar kültü*, TKAÉ Ankara.

İslam Ansklopedisi (1979). Azerbaycan, Tebriz, Tebriz halısı, maddeleri, C. II, VI. MEBY.

Johanson, L. & Christiane, Bulut (2004). “Historical, Cultural and Linguistic Aspects of Turkic-Iranian Contiguity”, *Turkic-Iranian Contact Areas, Historical and Linguistic Aspects*.

Kafkasyalı, A. (2002). İran Türk Edebiyatı Antolojisi I-VI, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi yayınları, Erzurum.

Kafkasyalı, A. (2004). İran Türkleri ve İran Türk Edebiyatı, AÜTAED, Yıl: 11, S. 24, s. 99-132.

Kafkasyalı, A. (2005). İran Türkleri âşık muhitleri, *Milli Folklor Dergisi* C. 9, Yıl: 17, S. 68, s. 120-125.

Kafkasyalı, A. (2006). *İran Türkleri Âşık Muhitleri*, Erzurum: Eser Ofset.

Kalafat, Y. (2002). “Karşılaştırmalı Güney Azerbaycan Türk halk inançları”, 2023, Haziran. S. 14, ss.64-69.

Kalafat, Y. (2005). *İran Türklüğü jeokültürel boyut*, İstanbul: Yeditepe.

Kalafat, Y. (2012). *Azerbaycan- İran- Anadolu- Irak Halk İnançları Hattı*, İstanbul: Berikan.

Kasımlı, M. (2007). *Ozan-aşık sənəti*, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Nizami adına Edebiyat Enstitüsü, Bakı: Uğur Matbaası.

Kasımlı, M. (2004). Historical semantics of ashig art, *Folklore And Ethnograph*, Bakı.

Kemali, A. Zehtabi, M. (2002). “تلمیم خان حیاتی و یارادیجیلیغی”, Telim Han, Hayatı ve Yaradıcılığı, Tahran: Dr. Zehtabi Eserlerinin Neşrevi.

Kobotarian, N. (2007). “II ”وارلیق“, *آذربایجان آشیق ادبیاتی*, Tahran: Varlık.

Kobotarian, N. (2007). “I ”وارلیق“, *آذربایجان آشیق ادبیاتی*, Tahran: Varlık.

Kobotarian, N. (2013). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan.

Kobotarian, N. (2013). *İran Azerbaycanı Âşık Destanları I, Şikâri Destanı*, Ankara: TDK yayınları.

Kocatürk, V. (1963). *Saz şairleri antolojisi başlangıçtan bu güne kadar*, Ankara.

Konur, H. (2005). Ak Koyunlular, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 7, s. 535-539, Ankara.

Korgunal, M. Z. (1935). *Âşık Kurbanı*, İstanbul.

Korok D. R. (1937). *Şah İsmail*, İstanbul: Türk Neşriyat Yudu.

Koz, M. S. (1985). *Âşık edebiyatımızda destan ve destan konuları, Türk halk edebiyatında ve folklorunda yeni görüşler II*. s. 92-104, Konya: Turizm Derneği.

Köprülü, M. F. (1967). Azerbaycan medeniyet tarihi nasıl yazılabilir? *Türk Kültürü*, TKAE, Yıl: 5, S. 56, s. 25-32.

Köprülü, M. F. (1976). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*, Ankara: DİBY.

Köprülü, M. F. (1981). *Edebiyat araştırmaları I,II*. İstanbul: Ötüken.

Köprülü, M. F. (1989). *Saz şairleri*, Ankara: Akçağ.

Köprülü, M. F. (2006). *Türk edebiyatı tarihi*, Ankara: Akçağ.

Köçerli, F. (1935). *Azerbaycan edebiyatı tarihi materyalleri I-II*, Bakı.

Kösemenlizade M. R. (1932). Azerbaycan musikisi I ve II, AYBD, Yıl: 1, S. 10, s.44-49. İstanbul: Burhanettin Matbaası.

Oğuz, M. Ö. (1998). *Azerbaycan ve Türkiye sahasında âşık edebiyatının XIX. yüzyılı*, Pertev Naili Boratav'a Armağan, Ankara: HAGEM yayınları.

Onk, N. (1971). Aras boyu ozanlarımızdan, *Türk Kültürü*, TKA E Yıl: 24, S. 299, s. 164-172.

Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi*, İstanbul.

Ögel, B. (1978). *Türk kültür tarihine giriş*, I-IX, Ankara: KBY.

Ögel, B. (2002). *Türk mitolojisi* C. II, Ankara.

Paşayev, S. (2002). *Ozan-Aşık yaratıcılığına dair araştırmalar I*, Bakı: Pirsultan Neşriyatı.

Reichl, K. (2002). *Türk boylarının destanları*, Çeviren Metin Ekici, TDK yayınları, Ankara.

Resulzade, M. E. (1993). *İran Türkleri*, Hazırlayan: Yavuz Akpınar, İrfan Murat, TDAV, İstanbul.

Sadiq, H. (1342 Ş). “عاشقهای آذربایجان”, Tebriz.

Sadiq, H. (1378 Ş). “قوپوز نوازان دلسوخته آذربایجان” Tekdarakht: Tahran.

Savaş, S. (2002). Osmanlı-Safevi mücadelesinin toplumsal sorunları, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 2, s. 675-678, Ankara.

Schmid, H. A. (1969). Büyük Azeri şairi Molla Penah Vakıf'ın dili, *Türk Kültürü*, Yıl: 7, S. 79, s. 494-498, TKAME.

Shaffer, B. (2006). “مرزها و برادری هویت آذربایجانی”, *Merzha ve Berâderi, Hoviyete Azerbaycani, (Farsçaya)*. Tahran: Ulus yayınevi.

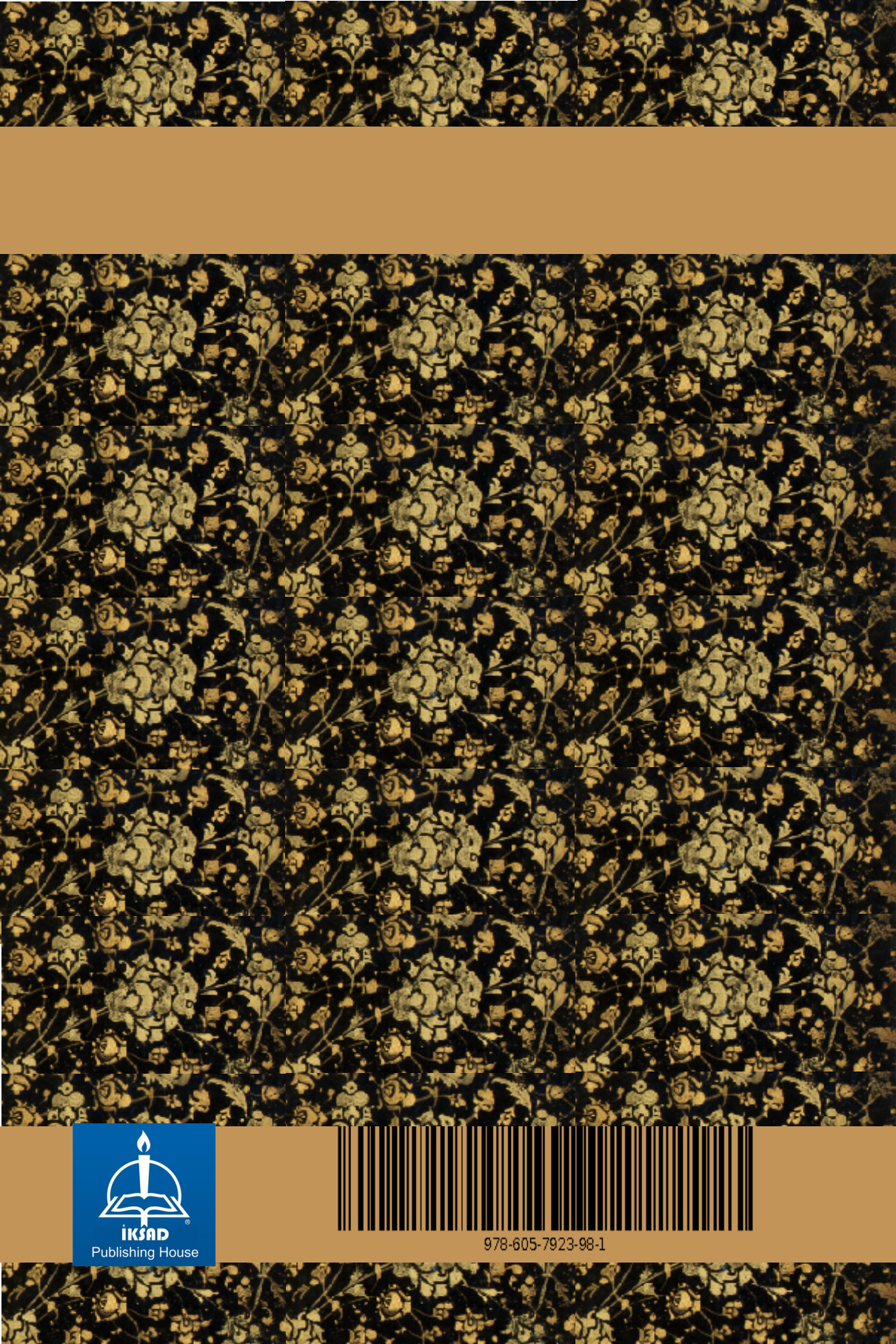
Sümer, F. (1999). *Safevi devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü*, VII: Dizi, S. 128. Ankara: TTK yayınları.

Sydow, C. W. V. (2005). *Coğrafya ve masal eko-tipleri, halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar*, hazırlayan: M. Öcal, S. Gürçayır, ss. 108-124, Ankara: MFY.

Tehmasib, M. H. (2000). “کور اوغلی”, *Köroğlu*, (Arap Alfabetine Çeviren: Mehmed Kerimi). Tahran: Endişeye Nov yayınevi.

Yazım Klavuzu (2005), Hazırlayanlar H. Ş. Akalın, R. Toparlı. Ankara: TDK yayınları.

Zehtabi, M. T. (2003). *İran Türklerinin eski tarihi I-II*, Tebriz: Ahter yayınevi.

IKSAD
Publishing House

978-605-7923-98-1